

SSAD
STRATEJİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Journal of Strategic and Social Researches

ISSN 2587-2621

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup dörder aylık dönemler halinde (Mart-Temmuz-Kasım) yılda üç sayı olarak elektronik ortamda yayınlanır.

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanan yazıların dil, bilim ve hukuki sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'ne aittir.

Yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz veya çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

Journal of Strategic and Social Researches
indexed by **İzör**, **ResearchBib**, **Google Scholar**

SSAD
STRATEJİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Journal of Strategic and Social Researches

ISSN 2587-2621

www.dergipark.gov.tr/sisad

sisaddergi@gmail.com

Sahibi | Owner

Dr. Mehmet Ali KARAMAN

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

İstiklal Yerleşkesi 15130 BURDUR

malikaraman@hotmail.com

Editör | Editor

Dr. Mehmet Ali KARAMAN

Yardımcı Editör | Associate Editor

Dr. Mim Sertaç TÜMTAŞ

Yayın Kurulu | Editorial Board

Gürsoy ŞAHİN (Doç. Dr.)

Meriç ERASLAN (Doç. Dr.)

Nurhodja AKBULAEV (Yrd. Doç. Dr.)

Redzep SKRIJELJ (Prof. Dr.)

Sevcan YILDIZ (Doç. Dr.)

Ümit AKÇA (Doç. Dr.)

Bu Sayının Hakemleri | Reviewers of the Issue

Ahmet YÜKSEL (Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye)

Cem ERGUN (Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye)

Cenk DEMİRKIRAN (Prof. Dr. Beykent Üniversitesi, Türkiye)

Ezgi DEMİREL (Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye)

Sibel AKOVA (Dr. Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Türkiye)

Sevilay ÖZER (Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye)

Mim Sertaç TÜMTAŞ (Dr. Mehmet Akif Üniversitesi, Türkiye)

Nasrullah UZMAN (Dr. Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Türkiye)

Yunus Emre TEKİNSOY (Dr. Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Türkiye)

Sekreteryaya | Secretary

Serdar CEYLAN (Arş. Gör. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye)

Umut Sergen DAL (Arş. Gör. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye)

Kapak Tasarım | Cover designed by

Doğukan Celal ÇETİN

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Murat HANİLÇE; İlyas AK

İSTANBUL GAZETELERİNİN BAŞYAZARLARININ KALEMİNDEN
31 MART VAK'ASI ÖNCESİ VE SONRASI

From The Pen of Editor in Chiefs of Istanbul Newspapers Before and After of 31 March
Incident

ss. 1-32

Fatih ÖZASLAN

OSMANLI BASININDAN TÜRK VE ALMANLARIN KARŞILIKLI
HAYRANLIĞINA İLİŞKİN BİR KESİT: ASKER MECMUASI ÖRNEĞİ

A Section About The Mutual Admiration Of Turks And Germans From The Ottoman
Press: The Military Magazine Example

ss. 33-47

Tahsin Eren SAYAR; Banu SAYAR

BLACK MIRROR DİZİSİ "THE NATIONAL ANTHEM" BÖLÜMÜ'NÜN GÜNDEM
BELİRLEME KURAMI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

*Analyzing Black Mirror Series 1st Episode "The National Anthem", in the Context of
Agenda Setting Theory*

ss. 49-60

Mevlüt KAYA

KAYNAĞA GİTMEK: GİRESUN YÖRESİNDE UNUTULMUŞ BİR KAVRAMIN
TARİHSEL ARKA PLÂNI

*Going to the Source: The Historical Background of a Forgotten Concept in the Region
of Giresun*

ss. 61-74

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN: 2587-2621

Volume 2 Issue 1, March 2018

İSTANBUL GAZETELERİNİN BAŞYAZARLARININ KALEMİNDEN 31 MART VAK‘ASI ÖNCESİ VE SONRASI

*From The Pen of Editor in Chiefs of Istanbul Newspapers
Before and After of 31 March Incident*

Murat HANİLÇE*
İlyas AK**

Öz: “*Hürriyet, Müsavat, Uhuvvat, Adalet*” sloganıyla öne çıkan Jön Türklerin önemli hedeflerinden birisi de Sultan İkinci Abdülhamid’i tahttan indirerek Kanun-ı Esasi’yi yeniden yürürlüğe koydurmak. Jön Türkler, Sultan Abdülhamid’e Meşrutiyet’i 24 Temmuz 1908’de ikinci kez ilan ettirerek bu amaçlarını gerçekleştirmişlerdir. İkinci Meşrutiyet ilan edildikten kısa bir süre sonra Osmanlı topraklarında seçimlere gidilmiş ve Jön Türkler parlamentoda çoğunluğu elde etmişlerdir. Buna rağmen gerek yönetimde tam olarak kontrolü sağlayamamaları gerekse de muhalefetle karşılaşmalarından dolayı kendilerini güven altında görmemişlerdir. Bu konuda haksız olmadıklarının birçok göstergesi vardı. Bu göstergelerden birisi de Meşrutiyet’in ilanından memnun olmayan ve Sultan İkinci Abdülhamid taraftarı olan grupların basını merkeze koyarak Jön Türklere karşı başlattıkları yoğun propaganda faaliyetleridir.

Bu şartlar altında Jön Türkler, genelde Osmanlı topraklarında özelde ise İstanbul’da tam olarak kontrolü sağlamak için harekete geçmişlerdir. Selanik’te bulunan ve komutanlarının çoğu İttihatçı olan Avcı taburlarını Ekim 1908’de İstanbul’a getirmişlerdir. Bu yolla Sultan Abdülhamid’e gözdağı vermek istemişlerdir. Ne var ki bu taburların İstanbul’a gelmesi ve Yıldız Sarayı yakınlarındaki Taşkılla’ya yerleştirilmesi ortamı daha da gergin bir hale sokmuştur. Bu gergin ortamda Jön Türkleri eleştiren *Serbesti* gazetesi Başyazarı Hasan Fehmi 6 Nisan 1909’da Galata Köprüsü üzerinde öldürülmüş ve katili bir türlü bulunamamıştır. Bu durum, Jön Türkler üzerinde tepkileri çoğaltmış ve basında Jön Türkler aleyhine etkili protesto yazılarının kaleme alınmasına neden olmuştur. Derviş Vahdeti’nin, çıkardığı *Volkan* gazetesinde Jön Türkler aleyhine muhalefet yapması 31 Mart Vak‘asının çıkmasına hız kazandırmıştır. Tüm bunlara Avcı Taburlarına mensup askerlerin Sultanahmet Meydanı’nda toplanarak gösteri yapması ve orada toplanan kalabalığın şeriatın tam olarak uygulanması isteği eklenince İkinci Abdülhamid’in tahttan indirilmesiyle sonuçlanacak süreç başlatmıştır.

Rumi takvime göre 31 Mart 1325’te; Miladi takvime göre 13 Nisan 1909’da İstanbul’da meydana gelen 31 Mart Vak‘asıyla Türk siyasi lütratürüne yeni bir kavram eklenmiştir: İrtica. Bu çalışmada olayın meydana geldiği tarihlerde İstanbul’da yayımlanan *Sabah, Tanin, İkdam, Tercümân-ı Hakikat, Volkan, Servet-i Fünûn* ve *Resimli Gazete* ve *Şehbal* gibi sekiz süreli yayının olayın bir hafta öncesi ve sonrası boyunca çıkan sayıları gözden geçirilmiştir. Bu yayın organlarının bilhassa başyazarlarının olay öncesi ve sonrası duruşları incelenmiş; böylece basın kuruluşlarının olayın ortaya çıkmasındaki rolü ve olay sonrasındaki tutumu değerlendirilmiştir. Böylece basının kamuoyu üzerindeki baskısı ve etkisinin Osmanlı tarihinin seyrindeki ilk örneklerinden biri tartışılmıştır. Çalışmada,

* Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat-TÜRKİYE. E-posta: murat.hanilce@gop.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat-TÜRKİYE. E-posta: ilyas.ak19@gmail.com

“31 Mart Vak'ası gerçekten irticacılar tarafından şeriat elden gidiyor diyerek mi çıkarılmıştı? Yoksa Jön Türklerin bürokraside tam olarak yerleşmek için kendilerinin tertiplelediği bir düzmece isyan mıydı? ya da Sultan İkinci Abdülhamid'in yeniden kontrolü sağlamak için el altından desteklediği bir isyan hareketi miydi?” gibi günümüzde halen tartışılan sorulara dönemin basınından cevaplar da aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: 31 Mart Vak'ası, İstanbul basını, kamuoyu, propaganda.

***From The Pen of Editor in Chiefs of Istanbul Newspapers
Before and After of 31 March Incident***

Abstract

One of the important aims of the The Young Turks, who prominent with the slogan “Freedom, Equality, Fraternity, Justice!”, was to re-enact the *Kanun-ı Esasi* by deposing Sultan Abdulhamid II from the throne. The Young Turks realized their intents by declaring constitutionalism a second time to Abdülhamid on July 24, 1908. Shortly after the Second Constitutional Monarchy was declared, elections were held in the Ottoman lands and the Young Turks got the majority in parliament. However, they have not been able to gain complete control over the administration, nor have they seen themselves under confidence because of their confrontation with the opposition. There were many signs that they are not wrong in this regard. One of these signs is the intense propaganda activities which are not satisfied with the declaration of Constitutionalism and the groups which are supporters of the Sultan Abdülhamid have started the press center against the Young Turks.

Under these circumstances, the Young Turks acted in general to take full control of the Ottoman lands, especially in Istanbul. The Young Turks brought the Avcı battalions, which existed in Thessalonica, and most of them were the Unionist commanders, to Istanbul in October 1908. In this way they wanted to threaten Sultan Abdulhamid. However, these battalions were brought to Istanbul and placed in Taşkışla near Yıldız Palace have created disturbance. Criticizing the Young Turks, chief-editor of Serbesti newspaper, Hasan Fehmi was killed on Galata Bridge on April 6, 1909 and the killer was not found in now way. This situation multiplied the reactions on the Young Turks and and led to the removal of effective protest writings against them in the press. In the Volkan newspaper, published by Dervish Vahdeti, the opposition of the Young Turks has accelerated the rise of the 31 March Incident. In addition to all these, the soldiers from the Avcı Battalions, performing the demonstration by gathering in Sultanahmet Square and the crowd gathered there started the process which would result in the dethrone of the Abdülhamit II by the request of the full application of Sharia.

According to Rumî calendar on 31 March 1325; a new concept was added to the Turkish political literature with the 31 March Incident, which took place in Istanbul on 13 April 1909: Reaction. In this study, the dates on which the incident occurred, in the newspapers like *Sabah*, *Tanin*, *İkdam*, *Tercümân-ı Hakikat*, *Volkan*, *Servet-i Fünûn*, *Resimli Gazete* and *Şehbal* published in Istanbul, the numbers of the eight episodes broadcasted one week before and after the incident were revised.

Keywords: 31 March Incident, Istanbul Press, public opinion, propaganda.

Giriş

Her olay kendisinden önceki dönemin şartları ve kendi döneminin dinamikleri ile yakından ilgilidir. İkinci Abdülhamid Han'ın iktidar yılları, ülke içerisinde ve dışarısında meydana gelen politik gelişmeler, 19. yüzyıldan itibaren bütün Dünya'da olduğu gibi Osmanlı Devletinde de meydana gelen özgürlükçü hareketler anlaşılmadan, İkinci Meşrutiyet'in ilanının sebeplerini ve sonuçlarını açıklamak zordur. Tarihi süreç içerisinde meydana gelen olayların önemli özelliklerinden birisi benzersiz olmalarıdır. Bu bakımdan İkinci Meşrutiyet, içerisinde kendisinden önceki dönemin bazı özelliklerini taşımasına rağmen, "hürriyet, müsavat, uhuvvet ve adalet"¹ kavramları ile sistemleştirilmiş, Osmanlı toplumu açısından yepyeni bir paradigmayı² sağlama iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra slogan haline gelen bu dört kavram çerçevesinde yeni bir toplum inşa etme düşüncesi, aydın zümreler tarafından coşkuyla karşılanmış; yerleşik düzen taraftarlarında nefret uyandırmıştır. Bu açıdan Meşrutiyet'in yeniden ilanı sonrasında eski düzen yanlılarıyla yenilikçiler arasında bir çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir.

Sultan İkinci Abdülhamid'e, 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'i yeniden ilan ettirmeyi başaran İttihatçılar, dönemin en güçlü siyasi teşkilatı haline gelmişlerdir. Buna rağmen, siyasal bir sorumluluk üstlenmemek adına 22 Temmuz 1908'de kurulan Said Paşa hükûmetine katılmamışlardır. Hükûmete sık sık müdahalelerde bulunmuşlar ve bu tutumları siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu şartlar altında Said Paşa Kabinesi 5 Ağustos 1908'de istifa etmiş; yeni hükûmeti Kâmil Paşa kurmuştur. Kamil Paşa'nın sadrazam olmasıyla İttihat ve Terakki'ye olan muhalefet belirginleşmiştir. Ahrar Fırkası 14 Eylül'de kurulmuş ve Prens Sabahaddin, İttihatçıların yaptırımları ve uygulamalarını dinden sapma olarak niteleyen muhafazakâr kesimlerin sesi olmuştur. İçte yaşananlar yetmiyormuş gibi 5 Ekim'de Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini bildirmiş, Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, 6 Ekim'de Girit'in Yunanistan'a katıldığı açıklanmıştır. Dışarda meydana gelen bu olumsuzluklar ve merkezdeki siyasi istikrarsızlık, muhalefetin bilhassa basın yoluyla İttihatçılara karşı şiddetli bir kampanya başlatmasına neden olmuştur. Bu durum bir taraftan İttihatçıların saygınlığını zedelemiş diğer taraftan Meşrutiyetin hemen ardından oluşan coşkunun yerini hayal kırıklığına bırakmasına neden olmuştur. İttihatçıların Meşrutiyeti yeniden ilan ettirmelerine rağmen devlet yönetimine doğrudan doğruya katıl(ma)maması, kamuoyunun tahrik edilmesi için uygun bir ortam oluşturmuştur. Tahriklerden etkilenen halkın bazı kesimlerinin yaşanan sürece tepkisi çoğalmıştır. Bu dönemde meydana gelen yangınlar, sıkıntıları ve halkın hoşnutsuzluğunu büsbütün artırmıştır³. Hürriyet havası sona ermiş, baskılar başlamış ve İttihatçılara karşı olduğu bilinen bazı kişilerin faili meçhul cinayetlerle öldürülmesi ortamı gerginleştirmiştir. Siyasi alandaki hiziplerin ve bunların neden olduğu çekişmelerin tırmanması İttihatçıların kendilerini güvende hissetmelerini engellemiştir. Bunun için Üçüncü Orduya bağlı Avcı Taburlarını Meşrutiyet ve Anayasanın korunması ile İstanbul'un selameti gibi durumları gerekçe göstererek 19 Ekim'de Selanik'ten İstanbul'a getirtmişlerdir. Bu süreçte Ahrar Fırkası ile hareket eden Kamil Paşa Hükûmeti bir gensoru ile düşürülmüş; onun yerine 14 Şubat 1909'da Hüseyin Hilmi Paşa Hükûmeti kurulmuştur. İttihatçılara sert eleştiriler yönelten Serbestî Gazetesi yazarı Hasan

¹ İkinci Meşrutiyeti ilan eden kadrolar tarafından seslendirilen bu dört kavram, Fransız İhtilalini hazırlayan Jakobenler tarafından *liberté, égalité, fraternité* (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) sloganıyla sistemleştirilen söylemin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesi devrin aydınları açısından Fransız İhtilaline bir nazire niteliği taşımakta ve yepyeni bir dönemin habercisi olarak görülmektedir. Bk. Yunus Emre Tekinsoy, "Balkan Savaşları'nda Propaganda Unsuru Olarak Kadın ve Kadın Fotoğrafları", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, cilt: 2, Editör Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, s. 1005. Fransız İhtilali'nde Jakobenlerin tutumu ile ilgili ayrıca bk. Michael G. Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset Coğrafya Kültür*, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara 2009, s. 112.

² Bu kavramlar ve ortaya koyduğu değerler dizisi Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı aydınları açısından yeni olmamasına rağmen, toplumun geneli için pek de bilinmeyen kavramlar olarak kabul edilmelidir. "Yepyeni bir paradigma" ifadesi bu bakımdan değerlendirilmelidir.

³ Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s.17.

Fehmi'nin 7 Nisan'da faili meçhul bir cinayete kurban gitmesi tansiyonu daha da yükseltmiştir. Bu olayın birkaç gün sonrasında Dördüncü Avcı Taburuna bağlı askerler Rumî takvime göre 13 Nisan 1909 (Milâdî 31 Mart 1325)'da ayaklanarak subaylarını hapsedmiştir. Bu askerler, Mevlânâ-zâde Rıfat Bey'in anılarında belirttiği üzere; “Şeriat hükümlerinin yeniden uygulanması”⁴ isteğini dile getirmişlerdir.

İngiliz *The Times Gazetesi*'nde olayın ertesi günü çıkan yorum şöyledir: “İttihat ve Terakki Cemiyetinin yerini birçok yetenekli ulemanın mensup olduğu rakip bir teşkilat almıştır”⁵. Elleri beyaz, yeşil ve kırmızı bayraklar bulunan ve sayıları yaklaşık 3-4 bin olan isyancılar başta Volkan gazetesinin sahibi Derviş Vahdetî olmak üzere İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti üyeleriyle Fatih ve Bayezid medreselerinin bazı talebeleri de bu isyana iştirak etmiştir. İsyancılar, kendilerine direnen ya da yaptıklarının doğru olmadığını belirten asker ve ilmiye sınıfından bazı kişileri öldürmüştür. Bu durumda İttihatçıların ileri gelenleri saklanmış veya İstanbul'dan uzaklaşmıştır. Bununla birlikte, isyanı bastırmak üzere harekete geçen, İkinci ve Üçüncü Ordu'nun askerlerinden oluşan ve adına *Hareket Ordusu* denilen öncü birlikler 19 Nisan'da trenle Yeşilköy'e gelmiştir. Hareket Ordusu 24 Nisan'da şehrin hâkimiyetini tamamen ele geçirmiştir. Örfî İdari Mahkemesi kurularak Derviş Vahdetî'nin de aralarında bulunduğu pek çok kişi meydanlarda kurulan darağaçlarında idam edilmiştir. Tutuklanan bazı Ahrar Fırkası üyeleri İngiltere'nin müdahalesiyle serbest bırakılmıştır. Olayların çıkmasında ve gelişmesinde rolü olduğu gerekçesiyle Meclis, 27 Nisan'da İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar vererek yerine Sultan Beşinci Mehmed Reşad'ı tahta oturtmuştur⁶.

Bu çalışmada Sultan İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan ve Osmanlı Devleti'nin son yıllarını derinden etkileyen bir süreci başlatan 31 Mart Vak'asının bir hafta öncesi ve bir hafta sonrasında İstanbul basınının önemli gazetelerinin başyazarlarının duruşu ele alınmıştır.

I. Osmanlı Basınının Gelişimi ve İstanbul Basını

Bazı icatlar dünyanın gidişatını derinden etkilemiştir. Bunlardan birisi de 1440'ta matbaanın icadıdır. 15. yüzyılda icat edilen matbaanın önemi ve etkisi takip eden yüzyıllarda giderek gün yüzüne çıkmıştır. Montesquieu, 1748 yılında yazdığı *Yasaların Ruhunu (L'Esprit Des Lois)* adlı eserinde basını, yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü erk olarak tanımlamıştır⁷. Francis Bacon, “Modern çağları açan üç öge basımevi, barut ve pusuladır.” demiştir. Napolyon Bonaparte, daha Yakınçağın başlarında “Üç gazete, beni yüz sancaktan daha çok korkutur.” diyerek basının gücü ve önemine vurgu yapmıştır.

1600'lerden itibaren Avrupa'nın önemli merkezlerindeki basımevlerinde periyodik yayımlar basılmaya başlanmış; böylece 1700'lere girilirken günlük gazete deneyimi gelişmiştir. Gazeteler, 1800'lerde kapitalizmin zirveye ulaşmakta olduğu sıralarda yeni teknik buluşlarla yüksek baskı adetlerine ulaşmıştır⁸.

Avrupa'da basının gelişimi böyleyken, Osmanlı toprakları, İstanbul'daki Fransız elçiliğinin 1796-1798 arasında Fransız kolonisine ve Fransızca bilenlere dağıtılmak üzere çıkardığı Fransızca gazeteyle ilk defa gazete ile tanışmıştır. Bu ilk gazeteyi 1820'lerde İzmir'de, en önemlisi *La Spectateur Oriental* olmak üzere, başka Fransızca gazeteler izlemiştir. Osmanlı topraklarında yerli gazeteciliğin temelleri 1828'de Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın

⁴ Mevlânâzâde Rıfat, *31 Mart Bir İhtilalin Hikâyesi*, yay. haz.: Berîre Ülgenci, Pınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 62.

⁵ Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, Sinan Yayınları, İstanbul 1972, s. 86.

⁶ Azmi Özcan, “Otuzbir Mart Vak'ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Bundan sonra TDVİA)*, cilt: 34, Ankara 2007, s. 9-11.

⁷ E. Özgür Gönenç, “Türk Basımında Fransız Modeli ve Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sayı: 19 (2004), s. 93.

⁸ Orhan Koloğlu, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 68.

çıkardığı *Vak'a-i Mısriye*⁹ ve bunu takip eden *Vak'a-yi el-Giridiye* ile başlamıştır¹⁰. Yunan İsyanı devam ederken uluslararası basın Osmanlı Devleti aleyhine yazılara yer vermesi ve bu durumun devleti dış siyasette zora sokması; İzmir'de çıkarılan bir gazetenin Osmanlı Devleti'ni destekler bir tutumla bu propagandaya karşı etkili yazılar yazması ve bunun olumlu sonucunun görülmesi üzerine Sultan İkinci Mahmud ve Osmanlı bürokratları, Osmanlı Devleti'nin bir gazete çıkarması görüşüne varmışlardır. Böylece 1831 yılında yayın hayatına başlayan *Takvim-i Vak'ayi*, Osmanlı Devleti'nin ilk resmi gazetesi olmuştur.

1840'ta İstanbul'da çıkarılmaya başlanan *Ceride-i Havâdis Gazetesi*'nin sahibi bir İngiliz'di. Yazarlarıysa çoğunlukla Ermenilerdi. Bir Türk olarak basın literatürünün oluşmasında Şinasi (1824-1871)'nin rolü önemlidir. Şinasi, 1861'de Agah Efendi öncülüğünde çıkan *Tercümân-ı Ahvâl*'de ilk gazete yazılarını kaleme aldıktan sonra 1862'de *Tasvîr-i Efkâr* ismiyle kendi gazetesini çıkarmaya başlamıştır¹¹. Gerçekten de 1860'lara gelindiğinde devletten bağımsız olarak özel gazeteler kurulmuştur. *Tercümân-ı Ahvâl* (1860) gazetesinden sonra bu statüde *Tasvîr-i Efkâr* (1862) gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. 1866¹² yılında çıkarılmaya başlayan *Muhbir Gazetesi* ile günümüzdeki anlamda muhalif görüşleri içeren bir gazete ortaya çıkmıştır¹³.

İkinci Abdülhamid, saltanatının ilk zamanlarında basınla iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Ancak, basını istediği yöne çeviremeyince, basınla arası açılmıştır. Çünkü İkinci Abdülhamid gazetecilerin Cumhuriyet taraftarı oldukları düşüncesindedir. Oysaki basının ve basında yazıları çıkan ve kendilerine Jön Türk adı verilen aydınların savundukları başlıca konular arasında Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğe konulması, basının özgür olması ve ülkede parlamenter rejimin egemen olması yer almaktaydı¹⁴. Sultanın bütün şüphelerine, bütün baskılarına ve hatta sansür¹⁵ uygulamasına rağmen, onun saltanat yıllarında *Jön Türk Basını* adı verilen yeni bir gazetecilik

⁹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırathı, 4. Baskı, TTK Yayını, Ankara 1991, s. 95.

¹⁰ Nesimi Yazıcı, "Basın Tarihimizin Bibliyografyası Meselesi", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 5, İstanbul 1986, s. 198.

¹¹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, yay. haz. Ahmet Kuyaş, 11. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 260-261.

¹² **Sultan Abdülaziz döneminde çıkan diğer gazeteler şunlardır:** *Takvim-i Va'ayi*, *Ceride-i Havâdis*, *Tercümân-ı Ahvâl*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Muhbir*, *İbret*, *Basiret*, *Ayine-i Vatan* (1866), *Muhip* (1867), *Utarit* (1867), *Terakki* (1868), *Mümeyyiz* (1869), *Hakayikü'l-Vak'ayi* (1870), *Asır* (1870), *Devir* (1870), *Hadika* (1869), *Hulasatü'l-Efkâr* (1873), *Medeniyet* (1874), *Sadâkat* (1875), *İstikbâl* (1875), *Vakit* (1875) ve *Sabah* (1876).

¹³ Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5 (2014), s. 59.

¹⁴ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Dr Yayınları, İstanbul 2005, s. 305.

¹⁵ İkinci Abdülhamid'in basın rejimi iç basında tam kontrol ve dışardan yayın gelmesinin engellenmesiyle tam bir karantina uygulanması esasına dayanmaktadır. Gerek İkinci Abdülhamid'den önceki padişahlar gerek ondan sonraki padişahların uygulamaları, hepsinin de tam basın özgürlüğü savıyla gelip bunu hemen hemen hiç birinin sürdüremediklerini göstermektedir. Bu halde, özellikle 1878 sonrası Osmanlı toplumunda kapalı ve kontrollü bir basına yönelmek kaçınılmaz bir gereksinimdir. Padişahın bundan başka seçeneği yoktu. Ancak bu sürecin toplumsal çelişkileri şiddetlendirerek biriktirdiği de yadsınamaz bir gerçektir. Bk. Orhan Koloğlu, "II. Abdülhamid'in Basın Karşısında Açmazı", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 82. Padişah, 20 Eylül 1877'de yayımlanan *Sıkıyönetim Nizamnamesi* ile gerekli gördüğü zamanlarda gazeteleri kapatma yetkisini eline almıştır. Bk. Topuz, *a.g.e.*, s. 58. Abdülhamid önce basında sansürü sağlayacak mekanizmaları oluşturmuştur. Maarif Nezâreti, Matbuat Müdürlüğü ve Zaptiye Nezâreti'nin katkısıyla 1878'de gazeteler üzerindeki sansür olgunluğa erdirilmiş, Hariciye'de de Matbuat-ı Hariciye Müdürlüğü kurulmuştur. Sansür 1880'de siyasal olmayan dergilere de yayılmış, 1881'de Encümen-i Teftiş ve Muayene kurulmuştur. Diğer taraftan da Maarif Nezâretinde Tetkik-i Müellefat Komisyonu görevlendirilmiştir. 1888'de matbaaların bastığı bütün yayınlara ön sansür yani ancak izin alındıktan sonra basma koşulu getirilmiştir. 1894 Nizamnamesi'yle kitapçılar da kontrol altına alınmıştır. Buna 1907 yılına kadar alınmış birçok diğer önlemler de eklenebilir. İkinci Abdülhamid'in 30 yıllık dönemi çıkan dergiler ve gazetelerin sayısı bakımından ikiye ayrılmalıdır. 1879-1887 İstanbul'da her yıl ortalama 9-10 yeni yayının piyasaya sürüldüğü görülür. Bunlar gazeteden çok dergidir. 1888'den 1908'e kadarki ikinci dönemde, ancak yılda ortalama bir yeni yayın görülür. Bk. Koloğlu, *a.g.e.*, s.87.

eğilimi güçlenmiştir¹⁶. Yurtiçinde ve yurtdışında yayınları olan bu hareketin savunucuları amaçlarına 1908 yılında ulaşmışlardır.

İkinci Abdülhamid'in 24 Temmuz 1908 sabahı İstanbul gazetelerinde yayınlanarak halka duyurulan fermanı, "Anayasa'nın yeniden yürürlüğe konulacağını" bildiriyordu. Yalnız dört satırdan oluşan bu fermanla yeniden yürürlüğe konan Kanun-ı Esasi'ye göre, seçimlere gidileceği de ilan edilmişti. Bu haber İstanbul'da büyük bir sevinç yaratmış; gazeteler için geniş bir özgürlük döneminin başladığı zannına yol açmıştı¹⁷. Böylece görünüşte, İkinci Abdülhamid döneminde basına konan sansür kalkmış ve aşırı özgürlük havasının yarattığı ortamla halk henüz dağıtımına başlanmadan gazeteleri matbaa kapılarında bekleyerek temin etmiştir¹⁸. Bu haliyle, Jön Türk Basını, İkinci Meşrutiyet öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayrılabilir. Sultan İkinci Abdülhamid döneminde çıkan ve iz bırakan başlıca Jön Türk gazeteleri şunlardır: *Meşveret* (1895), *Ezan* (1896), *Mizan* (1897), *Osmanlı* (1897). İkinci Meşrutiyet'in ilk günlerinde İstanbul basınına temsil eden ve halk tarafından daha fazla okunan gazeteler ise *İkdam*, *Sabah*, *Tercümân-ı Hakikat* ve *Saadet*'tir. II. Meşrutiyet döneminde basın hayatında önemli bir yere sahip olan *Tanin* (1908), *Volkan* (1908), *Sabah* (1895), *Tercümân-ı Hakikat* (1878), *İkdam* (1894) ve *Servet-i Fünûn* (1891) gazetelerinin 31 Mart Vak'ası karşısındaki tutumu bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır¹⁹. Ayrıca *Şehbal* (1909) ve *Resimli Kitap* (1909) mecmualarından da 31 Mart Vak'asıyla ilgili görsel malzeme açısından faydalanılmıştır.

II. Araştırmaya Konu Olan İstanbul Gazeteleri ve 31 Mart Vak'ası Öncesi ve Sonrası Başyazarlarının Tutumu

i. Tanin (2 Ağustos 1908- 1925/ 31 Ağustos 1943-14 Kasım 1947)

İkinci Meşrutiyet 23 Temmuz 1908'de ilan edildikten sonra Hüseyin Cahit Yalçın²⁰'a yakın arkadaşı Hüseyin Kazım ve Tevfik Fikret tarafından bir gazete yayınlama önerisinde

¹⁶ M. Şükrü Hanioglu, "Jön Türk Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985 s. 844.

¹⁷ İnuğur, *a.g.e.*, s.306.

¹⁸ İnuğur, *a.g.e.*, s. 307.

¹⁹ Bu gazetelere ek olarak aynı tarihlerde *yurtiçinde* Saadet, Mizan, Sada-yı Millet, Şura-yı Ümmet, Takvim-i Vak'ayı, Osmanlı, Tasvîr-i Efkâr, Sırat-ı Müstakim, Yeni Gazete çıkmaktadır. *Yurtdışında* Meşveret, Mizan, Osmanlı, Hukuk-ı Umumiye Gazetesi yayımlanmaktadır.

²⁰ *Hüseyin Cahit Yalçın*, 7 Aralık 1875 tarihinde Balıkesir'de doğmuştur. Balıkesir'de Aşar Müdürü olarak görev yapan babası Ali Rıza Bey, oğlunun askerden muaf olması için onu İstanbul nüfusuna kaydettirmiştir. Annesi Fatma Neyyire Hanım'dır. Yalçın'ın kendisinden sekiz yaş büyük Hüseyin Suat adında tıp doktoru bir ağabeyi vardı. Hüseyin Cahit, bir buçuk yaşında ailesiyle beraber İstanbul'a geldi ve ilköğrenimine Aksaray'da Yakup Ağa Camii'ne bitişik Yakup Ağa mahalle mektebinde başladı. Babası Serez'e muhasebe müdürü olarak atanınca o da İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldı ve Rüştüye eğitimini Serez'de tamamladı. Babası emekli olunca onu annesiyle beraber İstanbul'a yolladı. Yalçın, 1889 yılında Dersaadet Mülki İdadisine kaydoldu. Mekteb-i Mülkiye'de başladığı yükseköğrenimi 1896 yılında tamamladı. Yalçın'ın çocukluğunun İkinci Abdülhamid'e karşı muhalefet hareketinin geliştiği ve batı etkisinin yoğun olduğu Rumeli bölgesinde geçmesi, onda daha küçük yaşlardan itibaren bir hürriyet idealinin ve bu uğurda mücadele fikrinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hüseyin Cahit'in matbuattaki ilk yazısı *Servet-i Fünun*'da yayımlanmıştır. Bu ilk yazı, 30 Nisan 1891 tarihli olup Serez'de bulunan "Ahmet Paşa Camii" hakkında bir tanıtım yazısıdır. Yalçın'ın basın faaliyetleri içerisinde sivrilmesi Mülkiye'nin son sınıfında uğraştığı Mektep dergisiyle başlamıştır. Yalçın, bir müddet sonra Mehmet Rauf'un aracılığıyla *Servet-i Fünun* topluluğuna katılmış ve matbuat hayatına burada devam etmiştir. 1898 yılında *Tarık* gazetesinde Fransız basınından haberler çevirip makaleler yazmıştır. *Tarık*'in kapanmasından sonra yazar, 1899'da 600 kuruş maaşla Mihran Efendi'nin teklifiyle *Sabah* gazetesine geçmiştir. *Sabah*'taki görevinin ardından 25 lira sermaye koyarak 1900 senesinde *Saadet* gazetesinin idare müdürü olmuştur. *Tanin* gazetesi Hüseyin Cahit'le özdeşleşen bir gazetedir. *Tanin*'in başyazarını çoğunlukla o kaleme almıştır. Onun yokluğunda başyazarları Babanzâde İsmail Hakkı yazmıştır. Gazete, İttihat ve Terakki yanlısı görünmesine rağmen çeşitli aralıklarla kapatılmaktan kurtulamamıştır. Hüseyin Cahit, 11 Aralık 1908'de yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki Fırkasının İstanbul Mebusu seçilmiştir. Maliye Nazırı Cavit Bey'in teklifiyle, 1911-1920 yılları arasında *Düyun-u Umumiye Türk Dayınler vekilliği* görevini yürütmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle İttihatçıların teker teker tutuklanmaya başlamasıyla beraber 2 Haziran 1919 tarihinde Malta'ya sürgün edilmiştir. İstanbul'a 15 Temmuz 1922'de dönen Hüseyin Cahit, Milli Mücadele'ye katılmadığı için eleştirilere maruz kalmıştır. *Tanin*'i 1922-1925 yılları arasında tekrar çıkaran Yalçın, Ankara hükümetine muhalif bir yayın politikası izlemiştir. Üç defa İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan Yalçın, Çorum'a sürgün edilmiştir. Hüseyin Cahit, 26 Ağustos 1926'da beraat etmiş ve İzmir suikastından dolayı yargılanan arkadaşı Cavit Bey'in vasiyeti

bulunulmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın bu teklifi kabul ettikten sonra hazırlıklar başlamış ve Tefik Fikret'in önerisiyle çıkarılacak bu yeni gazetenin adının *Tanin* olması kararlaştırılmıştır²¹. *Tanin*'in ilk sayısı Miladi 2 Ağustos 1908 tarihinde çıkmıştır²². Gazetenin ilk sorumlu müdürü Muammer Naili'dir. *Tanin*, Arapça bir kelime olup "tınlama, çınlama, vızlama" anlamlarına gelmektedir²³. Gazetenin kuruluş evresini ve yaşadıkları bazı zorlukları Hüseyin Cahit Yalçın şu cümlelerle dile getirmiştir: "Bir haftaya kalmadan Tanin kurulmuştu. Ne basımevimiz vardı, ne de yönetim yerimiz. Yalnızca kalemlerimiz vardı ve taşan yüreklerimiz. Üzerimize bir iş gömleği geçirdik, kollarımızı sıvadık. Araç-gereç yokluğu içinde didine çırpına Tanin'i çıkarmaya başladık"²⁴.

Tanin gazetesi ilk çıkmaya başladığında imkânsızlıklardan dolayı dört sayfa halinde yayınlanabilmiştir. Bir ay sonra daha düzene girmiş ve sayfa sayısı altıya çıkmıştır. Tanin, sayfa düzeni ve biçimsel görüntüsü açısından Fransızların *Le Monde* gazetesini andırmaktadır. İçerik bakımından oldukça zengin olan gazete, resimlere fazla yer vermemiştir. Birinci sayfada ağırlıklı olarak bir ve ikinci sütunlarda ser-muharrir Hüseyin Cahit tarafından yazılan makaleler bulunmaktadır. Aynı sayfada günün önemli haberlerine, *iç ve dış havadislere*, yer verilir. İkinci sayfada çeşitli araştırma ve inceleme yazıları bulunurken, üçüncü sayfada Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinden haberler yer almıştır. Son sayfada diğer sayfalardan kalan yazıların devamı, edebiyat ve sanat içerikli haberler vardır. Ayrıca borsa ve ekonomi haberleri de gazetenin içeriğini oluşturan yazılar arasında yer almıştır²⁵.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın Kamil Paşa aleyhine kampanya başlatması üzerine Hüseyin Kazım ve Tefik Fikret gibi kurucular Tanin'den ayrılmışlardır (1909)²⁶. Tanin gazetesinde Yalçın ile beraber Muhiddin, Falih Rıfki, Aka Gündüz, Fazıl Ahmed ve Asım gibi kişiler yazılar kaleme almıştır. 31 Mart Vak'asında Tanin gazetesi irtica isteyenlerin saldırısına uğramış ve yağma edilmiştir²⁷. İrtica taraftarları Yalçın'ı en azılı hürriyetçi olarak niteleyerek öldürmek üzere harekete geçmişler; hatta Meclis karşısında karşılaştıkları Lazkiye Mebusu Emin Aslan Bey'i, Yalçın'a benzediği için öldürmüşlerdir²⁸.

üzerine oğlu Şiar'ın bakımını üstlenmiştir. Kesintisiz olarak 1939-1954 yılları arasında on beş yıl Parlamento hayatı olmuştur. 1957 seçimlerine aday olan Yalçın, bu seçimlerin sonucunu göremeden 18 Ekim 1957'de geçirdiği zatürre rahatsızlığından yaşamını yitirmiştir. Hüseyin Cahit'in mezarı Feriköy aile mezarlığında bulunmaktadır. Hüseyin Cahit hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Ali Gazel, *Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'in Siyasî Hayatı (1908-1913)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000; s. 6; S. Hilmi Bengi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1998, s. 16; Ayşe Azman, *Türk Basınında Siyasî Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 11.

²¹ Tanin unvanıyla siyasi, edebi ve fenni bir günlük ceride neşredebileceğinden bahisle ruhsat verilmesi isteğine dair dilekçe H. 28 Cemaziye'l-ahir 1326/M. 28 Temmuz 1908'de Tefik Fikret Bey tarafından hükümete sunulmuştur. Bk. BOA, BEO. 3363/252156. Gazetenin kuruluşu hakkında ayrıca bk. Fatma Çakır, *Hüseyin Cahit'in Tanin'deki Makalelerine Göre 31 Mart Olayı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2014, s. 9.

²² Tefik Çavdar, *İz Brakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s. 46.

²³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 19. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s. 1031.

²⁴ İnuğur, *a.g.e.*, s. 308.

²⁵ Çakır, *a.g.t.*, s.10.

²⁶ Aynı sene içerisinde gazete şirket yapısına kavuşmuştur. "Tanin gazetesini Türkçe ve icabında sair lisanlarda neşretmek ve matbaa tesisleriyle tâbîlik ve naşirlik etmek maksadıyla on bin altın sermaye ile Tanin Gazetesi Şirketi ünvanı altında bir şirket teşkili" konusunda gazetenin imtiyaz sahibi olarak gösterilen Hüseyin Cahit Bey'e hükümet ruhsat verilmiştir (H. 20 Şevval 1327/M. 4 Kasım 1909). Bk. BOA, BEO, 3658/274307

²⁷ 31 Mart Vak'ası sırasında Tanin'le birlikte Şurayı Ümmet Matbaası da yağmalanmıştı. Şura-yı Ümmet Matbaasının basılıp yağmalanmasını teşvik eden Amedi-i Divan-ı Hümayun halifelerinden Hakkı Bey ile Tanin Matbaasının yağmasına iştirak eden şahıslar üçer sene kürek cezasına çarptırılmış ve mülklerine devlet tarafından haciz konulmuştur (H. 10 Cemaziye'l-evvel 1327/M. 30 Mayıs 1909). Bk. BOA, BEO, 3560/266984 ve BEO, 3561/267014. Olaya iştirak eden İlya(s), Veli, Münir ve Rauf adlı şahısların cezalarını çekmek üzere Bodrum'a gönderilmeleri kararlaştırılmıştı. Bk. BOA, ZB., 405/36 ve 405/83.

²⁸ İnuğur, *a.g.e.*, s. 308-309.

Tanin, İttihat ve Terakki'nin yarı resmi yayın organı gibi algılanmıştır. Bununla birlikte, İttihatçıların henüz hükümeti ele geçiremediği 1913 senesine kadar gazete, İttihatçı olmayan mevcut hükümetlerin hedefi olmuş, zaman zaman yasaklanmış; bu nedenle *Renin*, *Cenin*, *Senin* vb. çeşitli adlarla yayın hayatını devam ettirmek zorunda kalmıştır. Gazetenin içerisinde bulunduğu bu zor durum Bab-ı Ali Baskını ile İttihatçıların hükümeti tam olarak kontrol altına almasına değin devam etmiştir. Bu arada Hüseyin Cahit, 1914'te gazeteden ayrılmıştır. Onun ayrılmasıyla gazetede İttihatçı eğilim daha da çoğalmış ve partinin gazete üzerindeki kontrolü en üst seviyeye çıkmıştır²⁹. Yalçın, İstanbul'un işgalinden (16 Mart 1920) sonra Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. 1922 yılında sürgünden döndükten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Takrir-i Sükûn Kanununun çıkarıldığı 1925 yılına kadar gazeteyi tekrar yayımlamıştır. 1943-1947 yılları arasında bir kez daha yayınlanan *Tanin* gazetesi İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefiklerden özellikle de İngiltere'den yana bir yayın politikası izlemiştir³⁰.

ii. Sabah (1875-1922)

Sabah gazetesi yayın hayatına 1875 yılında başlamıştır. Gazetenin ilk sahibi Papadopulos adında bir Rum olup ilk başyazarı Şemsettin Sami'dir. Gazete ilk çıktığında 10 paraya satılmıştır. Şemsettin Sami'ye göre, "Gazeteden halkın yararlanması ancak yazı dilinin sadeliği ve fiyatının ucuzluğu" ile mümkündür."³¹

Sabah, 1882 yılında Mihran Efendi tarafından satın alınmıştır. Mihran Efendi Kayserili bir Ermeni aileye mensuptu. Babıâli'de matbaa emekçiliğinden gazete sahipliğine kadar yükselmiştir. Mihran Efendi, iktidarlara yakınlığı ile ün salmıştır³². O zamanlar Diran Kelekyan, Ahmed Rasim³³ ve Mahmut Sadık olmak üzere gazetenin üç başyazarı vardır³⁴.

İstibdat döneminde *Sabah* gazetesinin en büyük rakibi *İkdam* gazetesidir. Daha sonraki dönemlerde Hüseyin Cahit Yalçın, Cavit Bey, Adnan Adıvar, Ata Bey, Hamit Vehbi, Ahmed Emin Yalman, Arif Cemil ve Enis Tahsin Til gibi Türk Basın Tarihinde isim yapmış yazarlar, bu gazetede yazmışlardır³⁵.

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Ahmed Emin Yalman bu gazetenin başyazarlığını yapmıştır. Savaştan sonra, Mihran Efendi, gazetenin çizgisini değiştirmek istemiştir. Bu amaçla 1913 yılından beri yayınlanan *Peyam* gazetesi başyazarı ve İttihatçıların en azılı düşmanı Ali Kemal'i gazetenin başına getirmiş ve gazetenin adı *Peyam-ı Sabah* olmuştur. Ali Kemal, bir süre sonra Milli Mücadele hareketine dil uzatarak Kurtuluş Savaşı liderlerini Bolşevik ajanı

²⁹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 56.

³⁰ Erkal Aykaç, *II. Meşrutiyet Döneminde Tanin'deki Siyasi Yazıların Muhteva Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2000, s. 32.

³¹ Topuz, *a.g.e.*, s. 75.

³² Çavdar, *a.g.e.*, s.43.

³³ Ahmet Rasim (1865-1932)'in babası Bahâeddin Efendi Kıbrıs'tan Karaman'a bağlı Ermenek'e gelip yerleşen bir ailenin çocuğudur. Bahâeddin Efendi posta ve telgraf memuru olduğu için çok dolaşmış, her gittiği yerde yeniden evlenmiş, ayrılırken de evlendiklerini terk etmiştir. Bahâeddin Efendi, Ahmet Rasim'in annesi Nevber Hanım'la İstanbul'da evlenmiştir. Ancak bir süre sonra tayini çıkınca, karısını ve çocuğunu İstanbul'da bırakarak Tekirdağ'a gitmiştir. Bu yüzden Nevber Hanım, Ahmet Rasim'i çok güç şartlar altında büyütmek zorunda kalmıştır. Rasim, ilk tahsiline Sofular'daki mahalle mektebinde başlamıştır. 1876'da Darüşşafaka'ya girmiştir. Bk. Şerif Aktaş, "Ahmed Râsim", *TDVİA* cilt: 2, Ankara 1989, s. 119. 1883'te Darüşşafaka'yı birincilikle bitirmiştir. Bk. İnuğur, *a.g.e.*, s. 332. Ahmet Rasim, okulu bitirdikten kısa bir süre sonra diğer Darüşşafaka mezunları gibi Posta ve Telgraf Nezareti'ne memur olarak atanmıştır. Daha sonra Binbaşı Bilal Bey'in kızı Sadberk Hanım ile evlenen Ahmet Rasim, bir türlü benimseyemediği için memuriyetten ayrılmış ve yazın hayatına atanmıştır. Bk. Aktaş, *a.g.m.*, s.117. Ahmet Rasim yazarlığa *Ceride-i Havâdis* gazetesinde başlamıştır. Daha sonra *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam*, *Malûmat*, *Sabah*, *Resimli Gazete*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Yeni Gün*, *Zaman*, *Vakit*, *Akşam*, *İleri* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde 46 yıl yazarlık yapan Ahmet Rasim, Türk basın tarihinin en ünlü simalarından birisidir. Bk. İnuğur, *a.g.e.*, s. 332. Ahmet Rasim, Cumhuriyet döneminde İstanbul milletvekili seçilmiştir (1927). İkinci ve Üçüncü dönem milletvekili olarak TBMM'de bulunan Ahmet Rasim 21 Eylül 1932'de Heybeliada'daki evinde ölmüştür. Rasim, adada bulunan Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedilmiştir. Bk. Aktaş, *a.g.m.*, s. 117-118.

³⁴ Topuz, *a.g.e.*, s. 76.

³⁵ İnuğur, *a.g.e.*, s. 275.

olarak nitelendirmiştir. Nihayet İzmir'in kurtuluşu sonrasında *Türk'ün Bayramı* başlığını taşıyan son başyazısını yazmıştır. 11 Eylül 1922 günü Peyam-ı Sabah'ta Ali Kemal'in gazeteden el çekirildiği ile ilgili bir yazı yayımlanmış ve gazetenin adı yeniden *Sabah* olmuştur. Mihran Efendi, kendisinin hesaba çekileceğinden korktuğu için gazetesini kapatıp her şeyini sattıktan sonra Avrupa'ya kaçmıştır. Yayın hayatı 47 sene süren *Sabah* gazetesi böylelikle tarihe karışmıştır³⁶.

iii. Tercümân-ı Hakikat (27 Haziran 1878- 24 Ocak 1924)

27 Haziran 1878 yılında yayın hayatına başlayan Tercümân-ı Hakikat gazetesi, Türk basınının en uzun soluklu gazetelerindedir. Her ne kadar gazetenin sahibi Mehmet Cevdet olarak gözüke de, gazeteyi kurup yöneten Ahmed Midhat'tır³⁷. Gazete önceleri dört sayfa olarak yayımlansa da daha sonra sayfa sayısı sekize çıkmıştır. Gazetenin yarısını her gün Ahmed Midhat Efendi doldurmuştur. Gazetede çalışanların bir gün toplu grev yapmaları üzerine bütün yazıları kendi yazmış ve gazeteyi tek başına çıkarmıştır³⁸. Onun ölümünden (28 Aralık 1912) sonra da çıkmaya devam eden gazete, kesintisiz olarak 34 yıl boyunca yayımlanmıştır. Tespit edilebilen son sayısı Miladi 12 Ocak 1924 tarihli 15325. sayıdır³⁹.

Ahmed Midhat Efendi, Tercümân-ı Hakikat gazetesiyle gericilikle, tutuculukla savaşlarını yürütüp, romanlarını tefrika etmiştir. Gazetede tarih dizileri yazmış ve en önemli uzun bir ekonomi politik yazı dizisi kaleme almıştır⁴⁰. Ahmed Midhat Efendi ansiklopedik bilgileri halka yansıtma konusunda çok başarılı olmuştur. Bir aksiyon adamından çok öğretici bir gazeteci olmuştur. Ahmed Midhat, Tercümân-ı Hakikat'in başında olduğu süre boyunca gazete de bu rolü üstlenmiştir. Tercümân-ı Hakikat gazetesi birçok gazeteye örnek olduğu gibi

³⁶ İnuğur, a.g.e., s. 276 vd.

³⁷ Ahmet Midhat Efendi, Rusların işgali üzerine 1829'da Kafkasya'yı terke zorlanan bir anne ile Anadolu'dan gelip İstanbul'a yerleşen bir babanın oğlu olarak Tophane semtinde dünyaya gelmiştir. Orta halli bir esnaf ailesinin oğlu olan Ahmet Midhat, zor şartlarda yetişmiştir. Ahmet Midhat'ın annesi bekâr çamaşırları diker, babası Hacı Süleyman Ağa da bunları camii avlularında, pazar yerlerinde satarmış. Babası, Ahmet Midhat'ı önce, boğaz tokluğuna, Mısır çarşısında bir aktar dükkânına çırak olarak vermiştir. Orada dükkân süpüren, un taşıyan, hela yıkayan ve odun kıran Ahmet Midhat topladığı bahşişlerle para biriktirip bir hocadan ders alarak kitap okumaya başlamıştır. Bk. Topuz, a.g.e., s. 81. Ahmet Midhat, babasının ölümü üzerine 1857 yılında ağabeyinin memuriyette olduğu Vidin'e gitmiştir. Orada başladığı sıbyan mektebini Tophane'de 1861 yılında bitirmiştir. Ahmet Midhat, Rüştüye tahsilini Niş'te tamamlamıştır. Bk. M. Orhan Okay, "Ahmed Midhat Efendi", *TDVİA*, cilt: 2, Ankara 1989, s. 100. Ahmet Midhat, Midhat Paşa'nın Tuna valiliği üzerine Rusçuk'a giderek, Vilâyet Mektûbî Kalemî'nde ilk memuriyet hayatına başlamıştır (1864). Midhat Paşa, Ahmet Midhat'taki cevheri göreyerek onu Fransızca öğrenmeye teşvik etmiş ve ona imkân sağlamıştır. Daha sonra Ahmet Midhat Tuna gazetesinde 1868 yılında yazar, bir yıl sonra da başyazar olarak yazarlık hayatına başlamıştır. Bağdat valisi olan Midhat Paşa, yeni vazifesine giderken, ağabeyi ile beraber Ahmet Midhat'ı da yanında götürmüştür (1869). Burada *Zevrâ* gazetesi müdürü olan Ahmet Midhat, Bağdat'ta kendisini oldukça kültürlü bir ortam içerisinde bulmuştur. Bk. Ahmet Midhat Efendi, *Menfa*, yay. haz.: Handan İnci, Arma Yayınları, İstanbul 2002, s. 5. Ahmed Midhat Efendi Tanzimat döneminin en ilgi çekici yüzlerinden biridir. Dönemin sanatçıların çoğunda olan çok yönlülük onda da vardır. "Kırk beygir kuvvetinde bir yazı makinesi" sıfatını hak edecek kadar verimli bir yazardır. Hayatının ilk 27 yılında onu gittikleri her yere götüren ağabeyi ile ona kendi adını verecek kadar seven ve Fransızca öğrenmesini teşvik eden Midhat Paşa'nın gölgesinde kalmıştır. Vidin, Niş, Rusçuk ve Bağdat bu üçlünün beraber buldukları mekânlar olarak dikkat çekmektedir. Bk. Murat Hanilçe, "Orta Doğu'da Osmanlı Vilayet Gazetelerine Bir Örnek: Zevrâ Gazetesi (1869)", *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu (19-21 Ekim 2016- Elazığ) Bildirileri*, cilt: 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s. 240. Bağdat mutasarrıfı olan ağabeyinin ölümü üzerine 1871'de memuriyetten ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. *Ceride-i 'Askeriyye'*de ser-muharrirlik yapan Ahmet Midhat, ağabeyininki ile çok kalabalıklaşan ailesini geçindirmekte bir hayli zorlanmıştır. İkinci Abdülhamid, Ahmet Midhat'ın geçim sıkıntılarını çok defa gidermiştir. Bununla birlikte onun saltanatında sarayın himâyesinden mahrum kalmayan Ahmed Midhat, ölümüne kadar, *Takvim-i Vekayi* ve *Matbaa-i Âmir Müdürlüğü*, Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye azalığı ile reisliğinde çeşitli hocalık görevlerinde bulunmuştur. İkinci Meşrutiyetten sonra emekli olarak bir süre Dârülfünun, Medresetü'l-vâizîn ve Dârümuallimât'ta genel tarih, dinler tarihi gibi dersler okutmuştur. 28 Aralık 1912'de fahrî olarak hizmet verdiği Darüşşafaka'da ölen Ahmed Midhat'ın mezarı Fatih Camii haziresindedir. Bk. Okay, a.g.m., s.101.

³⁸ Topuz, a.g.e., s.79.

³⁹ Mehmet Tekin, "Tercümân-ı Hakikat", *TDVİA*, cilt: 40, Ankara 2011, s. 497. Koloğlu, Tercümân-ı Hakikat'in son sayısı olarak 11 Şubat 1921 tarihli 14677. sayılı nüshayı gösterir. Bk. Koloğlu, a.g.m., s.88.

⁴⁰ Topuz, a.g.e., s.79.

Ahmed Midhat Efendi de birçok kişiyi yetiştirmiştir. Ahmed Rasim, Halide Edip Adıvar, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmed İhsan Tokgöz ve Hüseyin Kazım⁴¹ bunlardan bazılarıdır.

Gazete, İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile beraber hareketlenen ortamda tarafsız görünmesine rağmen İttihat ve Terakki karşıtı bir politika izleyerek, bu partinin yandaşlarıyla şiddetli tartışmalara girmiştir. Bu tartışmalar hem gazetenin itibarını sarsmış hem de Ahmed Midhat'ın saygınlığını zedelemiştir. Ahmed Midhat'ın 1912 yılında ölümüyle beraber gazete el değiştirerek Ağaoğlu Ahmed'in başyazarlığında İttihat ve Terakki'yi destekleyen bir çizgide yoluna devam etmiştir. Milli Mücadele yıllarında Milli Mücadeleyi destekleyen bir politika izleyen gazete Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre daha yayın hayatına devam ederek 1924 yılının Ocak ayında kapanmıştır⁴².

iv. İkdâm (5 Temmuz 1894-1928)

Sözlük anlamı “gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma”⁴³ olan İkdâm 5 Temmuz 1894 yılında Ahmed Cevdet Bey tarafından ilk sayısı piyasaya sürülerek yayın hayatına başlamıştır. İkdâm gazetesi Türk basınının en uzun süreli günlük gazetelerinden biridir. 8 Mart 1910'a kadar 5557 sayı çıktıktan sonra 14 Mart 1910-25 Şubat 1912 tarihleri arasında 607 sayı olarak Yeni İkdâm, 26 Şubat 1912-10 Ağustos 1912 arasında 166 sayı İktihâm, 10 Ağustos 1912 yılında ise yeniden İkdâm adıyla ve 5558 numara ile yayın hayatına devam etmiştir. İkdâm gazetesi 31 Aralık 1928'de 11384 numaralı nüshası ile yayın hayatına son vermiştir. Böylece farklı adlar altında toplam 12157 sayı yayınlanmış olan İkdâm gazetesinde 1-31 Aralık 1928 tarihli sayıları (11354-11384) Latin alfabesi ile basılmıştır⁴⁴.

İkdâm gazetesi daha çok fikir ve haber gazetesidir. Gazete, yayımlandığı dönemlerin siyasî, sosyal, edebî, tarihî ve kültürel değişimini yaşamış ve yansıtmıştır. “Siyasi, ilmî, ticari Türk gazetesi” olan İkdâm, yayım süresince devrinin en önemli gazetesi olmayı başarmıştır. Gazetenin yurtdışı ve yurtdışında muhabirleri olduğu için yurt ve dünya haberlerini sürekli neşredebilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle olan münasebetleri, imar ve bayındırlık çalışmaları, bulaşıcı ve salgın hastalıklar, okuyucu mektupları, hükümet erkânı ve sarayla ilgili haberler yayımlanmıştır. İkdâm'da görülen yazılar faydalı ve öğreticidir. Gazete yerli ve yabancı basından alıntılar da yapmış ve bunu *müktesebat* başlığında yayımlamıştır. İlan kısmı ise genellikle gazetenin son sayfasındadır⁴⁵.

İkdâm gazetesi yayımlanmaya başladığı zaman en ünlü kalem sahiplerini yazı kadrosunda toplamayı başarmıştır. Ahmed Rasim, Teodor Kasap, Hüseyin Gürpınar, Şinasi'nin oğlu Şinasi

⁴¹ Hüseyin Kazım Kadri (1870-1934), bu çalışmaya konu olan dönemde Tercüman-ı Hakikat gazetesinde sermuahharrir olduğu için hayatından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Hüseyin Kazım Kadri 1870 yılında İstanbul Beylerbeyi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Trabzon valilerinden Kadri Bey'dir. İlk tahsilini Beylerbeyi Sıbyan Mektebi'nde yapan Hüseyin Kazım, daha sonra Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi'ni bitirmiştir. Kazım, Mülkiye Mektebi'nin idadî kısmına kayıt olsa da babasının Aydın'a tayininden dolayı burada devam edememiştir. Burada İngiliz Ticaret Mektebi'nden mezun olan Kazım, özel hocalardan Arapça ve Farsça dersler almıştır. *Türk Lugatı*'nı yazmaya karar verdikten sonra Yunanca ve Latince de öğrenmiştir. Kazım, Meşrutiyetin yeniden ilanından sonra Hüseyin Cahit ve Tevfik Fikret'le beraber *Tanin* gazetesini çıkarmıştır. İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesiyle kendisine birçok görev teklif edilen Hüseyin Kazım, 1912'de Selanik valisi olmuştur. Eserlerinde genellikle Şeyh Muhsin-i Fânî müstear adını kullanan Hüseyin Kazım Kadri'nin en başat özelliği ilmî ve fikrî yönünün güçlü olmasıdır. Tanin, İkdâm, Servet-i Fünûn, Yeni Asır, Tasvîr-i Efkâr, Tercümân-ı Hakikat gibi gazetelerde din, dil, felsefe, iktisat, ziraat ve siyasetle alakalı birçok makale yazmış ve kitap yayımlamıştır. Hüseyin Kazım istirahat için gittiği Tarsus'ta 17 Ocak 1934'te vefat etmiştir. Naaşı İstanbul'daki Beylerbeyi Küplüce Mezarlığı'na defnedilmiştir. Bk. Nurettin Albayrak, “Hüseyin Kâzım Kadri”, *TDVİA*, cilt: 18, Ankara 1998, s. 554-555.

⁴² Tekin, *a.g.m.*, s.498.

⁴³ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 423.

⁴⁴ Nesimi Yazıcı, “İkdâm”, *TDVİA*, cilt: 22 Ankara 2000, s. 24.

⁴⁵ Sezai Balcı, *II. Meşrutiyet Döneminde İkdâm Gazetesi (1908-1909)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000, s. 5.

Hikmet bunlar arasındadır. Diğer yandan İkdâm gazetesi Türkçülüğe ait eserlerin yayın aracı olduğu için başlığının altında “Siyasi Türk gazetesi” ibaresi yer almıştır⁴⁶.

İkinci Abdülhamid dönemi gazeteleri arasında önemli bir yeri olan ve yönetimle iyi geçinen İkdâm’ın tirajı 15 bin civarındayken, bu rakam Meşrutiyetin yeniden ilanı günlerinde 40 bine kadar yükselmiştir. İkdâm, İttihat ve Terakki iktidarı döneminde muhalefete geçtiği için Ahmed Cevdet 1909 yılında Avrupa’ya kaçmak zorunda kalmış ve yazılarını oradan göndermiştir⁴⁷. İnuğur ise 1909 yılında Ahmed Cevdet’in tedavi amacıyla İsviçre’ye gittiğini ve orada on yıla yakın kalarak gazetesine “İsviçre Mektupları” adı altında yazılar gönderdiğini belirtmektedir⁴⁸. Ancak bu sıralarda Ali Kemal’in⁴⁹ İkdâm’ın başyazarı olması ve İttihat ve Terakki’yi eleştiren yazılar kaleme alması Ahmed Cevdet’in yurtdışına gitmesinde önemli bir etkidir. Bilindiği üzere İttihatçılar daha sonra iktidarlarını sağlamlaştıracaktır. Ahmed Cevdet durumunun vahametinden korkarak sağlığını bahane ederek yurtdışına gitmiş de olabilir.

v. Volkan (11 Aralık 1908-1909)

Volkan gazetesinin başyazarı ve sahibi olan Derviş Vahdetî (1870-1909)⁵⁰, gazetesindeki yazılarından dolayı 31 Mart Vak’asının baş sorumlusu olarak görülüp idam edilmiştir. Topuz, bu gazeteyi gerici olarak nitelendirmektedir⁵¹.

⁴⁶ İnuğur, *a.g.e.*, s.285.

⁴⁷ Yazıcı, *a.g.m.*, s. 24.

⁴⁸ İnuğur, *a.g.e.*, s. 286.

⁴⁹ Ali Kemal 1867’de İstanbul Süleymaniye’de doğmuştur. Asıl adı Ali Rıza’dır. Babası muhafazakâr, çalışkan ve saltanata bağlılığıyla bilinen Mumcular Kâhyası Çankırılı Balmumcu Ahmet Efendi’dir. Ali Kemal, ilköğrenimini mahalle mektebinde gördükten sonra 1876’da Kaptanpaşa Rüştüyesi’ne devam etmiştir. Bu rüştiyenin 93 Harbi’nden dolayı kapatılması üzerine 1881’de Gülhane Askeri Rüştüyesi’ne girdiyse de buradan haşarılığı yüzünden kovulmuştur. Daha sonra Süleymaniye Camii’nde cami derslerine başlamıştır. Ardından Mülkiye Mektebine yatılı olarak kaydettirilen Ali Kemal, burada birçok önemli şahsiyetlerden dersler almıştır. Mizancı Murat bunların başında gelir. Mizancı Murat’la bu mektepte başlayan ilişkisi hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Ali Kemal, yazı hayatına da Mülkiye’de başlamıştır. Kaleme aldıklarını Tercüman-ı Hakikat ve Saadet gibi dönemin önde gelen gazetelerinde yayımlamıştır (1883). 1895 yılında Paris’e giden Ali Kemal’in, bu yıllarda hayatını idame ettirmekte zorlandığı ve durumunu düzeltmek amacıyla çareler aradığı bilinmektedir. Nihayet İkdâm gazetesi ile anlaşıp uzun süre diğer bazı gazetelerle birlikte İkdâm’a yazılar göndermiştir. Paris’te bulunduğu sırada Mülkiye’den hocası Mizancı Murat Bey’in Jön Türklerin lideri seçilmesi sebebiyle fiilen hareketin içinde yer almaya başlamıştır. Ancak, ser-hafiye Ahmet Celaleddin Paşa ile yakın temaslarda bulunmasının ortaya çıkması üzerine Jön Türklerin güvenini kaybetmiştir. Bk. Ebubekir Akkaymak, *Ali Kemal’in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, s. 41. Meşrutiyet’in yeniden ilanıyla beraber hükümetin izniyle İstanbul’a dönen Ali Kemal, İstanbul’da hem İkdâm gazetesinin başyazarlığını yapmış hem de Mekteb-i Mülkiye’de siyasî tarih, Darülfünunda’da Osmanlı tarihi okutmaya başlamıştır. Yeni kurulan Ahrar Fırkası mensubu olarak İkdâm’da kaleme aldığı yazılarla İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hükümetlerinin aleyhinde kampanyalarda bulunmuştur. Bunun için Tanin yazarı Hüseyin Cahit ile çatışmaya girmiştir. Ali Kemal, 31 Mart Vak’asını takip eden günlerde İttihatçılar tarafından sorumlu tutularak idam edilmek korkusuyla Paris’e kaçmıştır. 1912’de İttihat ve Terakki iktidarı değişip genel af ilan edilince Ali Kemal, İstanbul’a dönerek İkdâm’da ser-muharrir olarak yazmaya devam etmiştir. Ancak Babıali Baskını’ndan sonra Viyana’ya sürülmüştür. Milli Mücadele Dönemi’nde Ankara’ya muhalefet eden Ali Kemal 16 Kasım 1922’de trenle Ankara’ya gönderileceği sırada İzmit’te Nurettin Paşa’nın emriyle linç edilerek öldürülmüştür. Bk. Mustafa Uzun “Ali Kemal”, *TDVİA*, cilt: 2, Ankara 1989, s. 405-407.

⁵⁰ Asıl adı Derviş olup Kıbrıs’ta Lefkoşe’de doğmuştur. Küçük yaşta okula başlayan Derviş, medreseye girerek Arapça ve fıkıh okumuştur. Babası kunduracı esnafından Ali Ağa’dır. Doğum tarihi belli değildir. Bk. Cemal Kutay, *31 Mart’ın 90. Yılında Laik Cumhuriyet Karşısında Derviş Vahdetiler Cephesi*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 315. Nakşibendî tarikatının müridi olan Derviş, Lefkoşe’deki Ayasofya Camii’nde müezzinliğe başlamıştır. 16 yaşındayken annesinin intihar etmesi ve 21 yaşındayken babasının ölümü hayatında derin izler bırakmıştır. Bk. Zekeriya Kurşun ve Kemal Kahraman, “Derviş Vahdetî”, *TDVİA*, cilt: 9, Ankara 1994, s. 198. Berlin Antlaşması’yla (1878) Kıbrıs’ı idare etmeye başlayan İngilizler kendi kültürlerini buralarda yaymak için İngilizce kurslar açınca Vahdetî de Larnaka’da açılan İngilizce kursuna devam etmiştir. Bir süre sonra kursa devam eden öğrencilere kilisedeki vaazı dinleme mecburiyeti getirilince kurstan ayrılmıştır. Vahdetî, Jön Türklerin çıkardıkları *Hürriyet, Meşveret ve Mizân* gazetelerini gizli yoldan elde etmiş, okumuş ve okutmuştur. Bu durum tespit edilince yakalanmış ve sorgulanmıştır. Yeterince İngilizce öğrenen Vahdetî İngiliz yönetimine memur da olmuştur. 1900 başlarında İstanbul’a gelse de iş bulamayan Vahdetî, Dahiliye Nazırına ağır üsluplu bir dilekçe vermiştir. Daha sonra Muhacirler Dairesi’ne alınmış; görevinden memnun kalmayınca nazıra yeniden başvurmuş, düşüncesi yanlış yorumlanmış ve

Derviş Vahdeti başta Meşrutiyetin yeniden ilanıyla sağlanan serbest ortamdan faydalanarak yayım hayatına başlayan muhtelif gazeteler gibi bir gazete çıkarmak için saraydan yardım istese de yardım isteği reddedilmiştir. Çünkü saray onu tutarsız ve güvenilmez bir şahsiyet olarak görmüştür. Bunun üzerine Vahdetî kendi imkânlarıyla 11 Aralık 1908'de *Volkan* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Gazetenin muhtevası “İslâmcı, hürriyetçi ve insaniyetçi” olarak belirlenmiştir.

Volkan'ın basın hayatına girmesinden sonra henüz resmen kurulmamış olan İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti adında bir kuruluşu temsilen bazı kişiler Derviş Vahdeti'ye başvurarak bu gazetenin cemiyetin yayın organı olmasını önermiştir. Başlangıçta bu öneriyi kabul eden Vahdeti, *Volkan* gazetesinin 17 Şubat 1909 tarihli 48. sayısından itibaren başlığının altına, “İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'nin mürevviç efkârıdır.” ibaresini koyarak cemiyet nizamnamesinin ilk on maddesini yayımlasa da kurucularla yaptığı sonraki görüşmelerde fikir ayrılığına girerek onlardan ayrılmıştır⁵².

Derviş Vahdeti bu gazetede halkın dini duygularını sömürerek kışkırtıcı yazılar yayımlamış; İslâm ilkelerini program edindiklerini ilan etmiş; hatta Meclis'in kapatılmasını önermiştir. Kaleme aldığı yazılarında İttihat ve Terakki Cemiyetini açıkça eleştirmiş, devletin ileri gelenlerine yazdığı açık mektuplarda ahlakın bozulduğu ve dini inançların sarsıldığını ileri sürmüştür⁵³. Siyasî ortamın iyice gerginleşmesinin ardından 31 Mart Vak'ası patlak vermiş ve olayları başlatan askerlerin, İttihâd-ı Muhammedî Cemiyetinin bayraklarını taşıması dikkatleri Vahdeti üzerine çekmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra *Volkan* gazetesi 31 Mart Vak'asında rolü olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır.

vi. Servet-i Fünûn Mecmuası ve Gazetesi (27 Mart 1891-26 Mayıs 1944)

Farklı tarihlerde mecmua ve günlük gazete tarzında çıkarılan bir yayındır. İkinci Abdülhamid'in saltanat yılları gazetelere nazaran dergilerin daha çok önem kazandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde devleti idare edenler, dergileri gazetelerden daha az tehlikeli görmekteydiler. Bu süreçte yayımlanan en önemli dergi, ilk sayısını 27 Mart 1891'de yayımlayan *Servet-i Fünûn*'dur. Derginin kurucusu Ahmed İhsan Tokgöz (1868-1942)'dür⁵⁴. Dergi ilk başlarda, ilmi ve teknik gelişmeleri içeren yazılara ağırlık vermiştir. Dergi Ahmed İhsan'ın kurduğu *Servet-i Fünûn Matbaasında* basılmıştır.

Ahmed İhsan, *Servet-i Fünûn* dergisinde Halit Ziya, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin Süleyman Nazif gibi ünlü yazarları toplamıştır⁵⁵. Avrupa resimli dergileri kalitesinde bir yayım yapmak arzusunda olan dergi sultandan maddi yardım görmüş, yeni makinalar ve ustalar getirmiştir. Böylece 1893 Chicago Uluslararası Fuarı'nda ödül kazanacak bir kaliteye ulaşmıştır. Muhteva olarak önceleri aile, moda ve şiir dergisi iken Halit Ziya, Tevfik Fikret ve Recâizade'nin de katılımıyla sanat ve düşünce yayımı niteliği kazanmış ve Edebiyat-ı Cedide adı verilen akımı başlatmıştır⁵⁶. Dergi zaman zaman günlük gazete gibi yayımlanmıştır. Bu çalışmada gazete nüshaları kullanılmıştır. 27 Temmuz 1908'de *Servet-i Fünûn* günlük yayımlanmaya başlamıştır. Belli bir süre haftalık olarak yayımlanan *Servet-i Fünûn*, 22

tutuklanmıştır. Diyarbakır'da üç buçuk yıl sürgün kalan Vahdetî daha sonra buradan kaçmış ancak kısa süre sonra yakalanmıştır. Diyarbakır'a yeniden getirilmiştir. Bu evrede Ziya Gökalp ile aynı devrede Şeyh Ahmet ile tanışmıştır. İlkinden aldığı felsefî kültürü, ikincisindeki tasavvufî görüşle birleştirmiş ve asıl adı Derviş iken Vahdeti mahlasını almıştır. Bk. Kutay, *a.g.e.*, s. 316. 31 Mart Vak'asından sonra Kıbrıslı Derviş Vahdeti'nin Dersaadet'ten bir Rus vapuruyla kaçtığı ve İzmir'de ele geçirildiği R. 9 Nisan 1325/22 Nisan 1909 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. Bk. BOA, ZB., 332/35. *Volkan* gazetesinde yazdığı yazılardan dolayı 31 Mart Vak'ası sorumluları arasında gösterilerek idam edilen Vahdeti'nin 31 Mart Vak'asındaki rolü üzerinde kaynaklarda muhtelif görüşler vardır. Vahdeti'nin 31 Mart Vak'asındaki rolü “III.v.Vak'aya Dair” bölümünde ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

⁵¹ Topuz, *a.g.e.*, s. 104.

⁵² Kurşun ve Kahraman, *a.g.m.*, s. 199.

⁵³ İnuğur, *a.g.e.*, s. 312.

⁵⁴ Bk. Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım (1888-1914)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. 2012.

⁵⁵ İnuğur, *a.g.e.*, s. 287.

⁵⁶ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 46-47.

Temmuz 1910'da yeniden günlük hale gelmiştir. Ancak bu çöşkun günler uzun sürmemiş; gazete alanların sayısı da gün geçtikçe azalınca, Servet-i Fünûn da zarar etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Ahmed İhsan Tokgöz günlük Servet-i Fünûn'u kapatmış ve tekrar haftalık olarak takviyeye karar vermiştir. 31 Mart Vak'asında *Tanin* ve *Şûrayı Ümmet* gazeteleri tahrip edilmiş olduğu halde İttihatçı olmayan Ahmed İhsan'ın basımevi tahrip edilmekten kurtulmuştur⁵⁷.

vii. Şehbal (14 Mart 1909-23 Temmuz 1914)

Kelime anlamı *kuşkanadının en uzun tüyü*⁵⁸ anlamına gelen Şehbal, ayda bir yayımlanan resimli, edebî ve siyâsî bir mecmuadır. Mecmuanın sahibi Hüseyin Sadeddin Arel olup idare müdürü Jack Sayabalyan'dır⁵⁹. Şehbal, Eylül 1909 ile Şubat 1913 tarihleri arasında toplam 51 sayı yayımlanmıştır. Bu mecmuanın çıkış gayesi, halkı her konuda bilgilendirip haberdar etmek, geniş bir kesime hitap etmek ve bu kesimi gazete ve dergi okumaya sevk etmektir. Ayrıca derginin resimli olarak çıkmasındaki maksat, dergiyi daha cazip bir hale getirerek okuyucunun gözüne de hitap etmek, ilgisini artırmaktır⁶⁰.

viii. Resimli Kitap (Şubat 1908-1913)

Resimli Kitap dergisi İstanbul'da Şubat 1908 ile 1913 tarihleri arasında 51 sayı olarak yayımlanmıştır. İlk resimli dergilerden olan Resimli Kitap aylık olarak neşredilmiştir. Ubeydullah Esat ve Faik Sabri derginin çıkmasında önemli bir paya sahiptir⁶¹.

Resimli Kitap dergisinin maksadı, toplumu her konuda haberdar edip bilgilendirmektir. Resimli Kitap'ın bir hedefi de geniş kitlelere seslenerek, onları gazete ve dergi okumaya sevk etmektir. Ayrıca resimli olarak neşredilmesindeki amaç, dergiyi daha cazip bir hale getirerek okuyucunun gözüne hitap ederek ilgisini artırmaktır. Ayrıca dergi topluma her konuda tercüman olmayı da gayeleri arasına koymuştur. Bunu yaparken de gerçeklerin tercümanı olmayı ilke edinmiş ve belli bir seviye takip edilerek yayımlanmıştır⁶². Süleyman Nazif, İbrahim Alaattin Bey derginin başyazarlığını yapmıştır. Ayrıca Abdülhak Hamit Tarhan, Ahmed Rasim, Rezaizade Mahmut Ekrem, Refik Halit Bey gibi ünlü simalar da şiirleri, hikâyeleri ve yazılarıyla bu dergiye katkıda bulunmuştur⁶³.

III. 31 Mart Vak'ası Öncesi ve Sonrası İstanbul Basını

31 Mart Vak'ası öncesinde İstanbul'daki hizipleşme yukarıda süreli yayımları tanıttığımız bölümde de gösterildiği gibi basına da yansıyan bir durumdur. Olaydan çok daha önce basında çıkan karşılıklı sert yazılar halkı yönlendirme ve tahrik etmede önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte, bu yazıda olayın çok öncesi değil de sıcak anlarının yaklaştığı bir hafta öncesi ve bir hafta sonrasına bakılarak olaya yakın süreçte basının üstlendiği rol başyazarların kaleminden çıkan yazılara bakılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Yazılarda görüldüğü kadarıyla olay öncesinde gergin ortam gazeteleri daha dikkatli yazmaya sevk etmiş, hatta gazeteler sayfalarının büyük bir kısmını iç meselelerden ziyade dış meselelere ayırmıştır. Ne var ki, bazı sayılarda olaya dair izler bulmak mümkündür. Aşağıda gazete başyazarlarının yazıları ele aldıkları konulara göre tasnif edilmiş ve bu şekilde olayın sıcaklığında başyazarların tutumu gösterilmeye çalışılmıştır.

⁵⁷ İnuğur, *a.g.e.*, s. 289. Bu araştırmayı yaptığımız sırada, Servet-i Fünûn'un 30 Mart 1909 ve 267 numaralı nüshası ile 19 Nisan 1909 tarih ve 268 numaralı nüshası arasında bir boşluk tespit ettik. Servet-i Fünûn gazetesinin saldırıya uğradığına dair dönemin matbuatında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 267 ve 268. sayılar arasında 20 günlük bir fark var. Bu da söz konusu tarihte derginin aylık yayımlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

⁵⁸ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 984.

⁵⁹ Ahmet Ölmez, *Şehbâl Mecmuası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 1988, s. 17.

⁶⁰ Yunus Emre Tekinsoy, *Balkan Harpleri Esnasında Osmanlı Kamuoyu (1912-1913)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, s. 6.

⁶¹ Rasim Ustaoglu, *Resimli Kitap (1324/1908-1329/1913) ve Resimli Gazete (1339/1923-1929)'nin Dil Edebiyat ve Kültür Yazılarının Sistematik İndeksi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s. V.

⁶² Tekinsoy, *a.g.t.*, s.363.

⁶³ Ustaoglu, *a.g.t.*, s. VII.

Başyazarların söz konusu zaman diliminde ilgilendikleri konular arasında Meşrutiyetin İlanı, Siyasi Partiler, Ordu gibi konulara yoğunlaşmaktadır. Gergin ortam içerisinde 6 Nisan 1909'da meydana gelen Serbesti Gazetesi yazarı Hasan Fehmi Bey'in cinayeti de başyazarların gündemini belirleyen önemli konular arasında yer almaktadır.

i. Meşrutiyetin Yeniden İlanı

Birinci Jön Türk hareketi 1865-1878 yıllarını kapsamaktadır. 1889 yılında Askeri Tıbbiye'de temelleri atılan İkinci Jön Türk hareketi senelerce yurtdışında propaganda yoluyla İkinci Abdülhamid'e muhalefet etmiş, ancak istekleri konusunda bir ilerleme sağlayamamışlardır. Selanik'te 1906 yılında kurulan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin faaliyete geçmesinden çok kısa bir süre sonra Padişah'a, Meşrutiyeti yeniden ilan ettirip anayasanın yürürlüğe tekrar konulmasını kabul ettirecek bir güce sahip olabilmesi dikkat çeken noktaların başında gelmektedir⁶⁴. 1908 Haziran'ındaki Meşrutiyeti yeniden ilan ettirme hareketi, Makedonya'daki askeri ayaklanma ile başlamıştır. Bu ayaklanmanın arkasında, gizli bir örgütlenme olan İttihat ve Terakki Cemiyeti yer almıştır⁶⁵.

1861'de yayım hayatına başlayan ilk özel gazete Tercümân-ı Ahvâl, Türk fikir ve siyaset hayatında devrimsel bir olaydır. O zaman ilk kapsamlı Garplılaştırma teorisi, özel gazetelerde tartışma konusu olmuştur (Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi). İlk kez bu sayede geleceğe ait siyasi akımlar billurlaşmış, keskinleşmiştir. Batı düşüncesini ve memleketin durumunu öğrenen ve bu durumdan kurtulmak isteyen bir kamuoyu oluşmuştur. Şinasi, Meşrutiyet'in temelini gazetesinde şöyle ilan ediyordu: Bildirir haddini sultana senin kanunun⁶⁶. Bu söz, Gazetenin Osmanlı kamuoyunda ne kadar etkin olmaya başladığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. İkinci Meşrutiyet döneminde gazetelerin Osmanlı kamuoyunu yönlendirme kabiliyeti daha da artmıştır. İkinci Meşrutiyet dönemi etkin kalemlerinden olan Hüseyin Cahit Yalçın, Meşrutiyet'in ilanını coşkuyla karşılamıştır.

Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin gazetesinde kaleme aldığı yazılarda çoğunlukla politikalarını savunduğu İttihat ve Terakki Cemiyetini destekleyen yazılara imza atmıştır. Bu türde yazıları 31 Mart Vak'asından çok önce ve çok sonra da kaleme almıştır. Bu bağlamda, kendisi Meşrutiyetin İlanını büyük bir heyecanla karşılamış; bazı karşıt görüşlerin rahatsızlık duyduğu Avcı Taburlarının İstanbul'daki varlığını meşru ve olumlu görmüş ve ayrıca 31 Mart Vak'asını başlatan zihniyete karşı duran yazılarıyla dikkat çekmiştir.

Meşrutiyet'in yeniden ilanıyla beraber kendisiyle aynı doğrultuda düşünen diğer pek çok insan gibi Hüseyin Cahit Yalçın da heyecanlanmış ve oluşan coşku ve duygusunu 15 Ağustos 1908 tarihinde Tanin Gazetesinde yayımlanan *Vezâ'if-i Hükûmete Müdâhale* başlıklı yazısında hürriyet olgusunu lirik bir anlatımla dile getirmiş ve ortaya çıkan serbestlik ortamını şu cümlelerle değerlendirmiştir: "Daha dün hürriyetin ilk verdiği serbestlik dakikaları içinde idik; hatta lügât kitâblarımızda bile göremediğimiz bu kelime ahlâk ve vicdânın ma'nevîyâtın gıdasıdır. Mahrûm olduğumuz bu gıdaya birden bire na'il olunca istihsâl ettiğimiz bu hakkın ciddiyetinden kendimizden şüphe ediyorduk gibi, kendi kendimizi iknâ edencesine muttasıl haykırıyorduk: Yaşa hürriyet!.. Bu mübârek kelimeyi söyledikçe üzerimizden otuz senelik istibdâdın yıdığı miskinlik gidiyor: Başka bir âdem her bir memleketin her bir sahibi oluyorduk. Kendi kendimize mâlik oluyorduk..."⁶⁷ Yalçın, Meşrutiyet'in ilanı sonrasında yaşadığı sevinçli aynı yazıda şu sözlerle yazıya dökmüş ve bu yeni gelişmenin halk üzerinde bıraktığı etkiyi ve hürriyet kavramının yaşamasına olan inancını heyecan dolu bir üslupta ortaya

⁶⁴ Bilgin Çelik, "Jön Türk Devrimi ve Balkanlar: Bölgenin Devrime ve Devrim Sonrası Siyasi Gelişmelere Etkileri", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 509.

⁶⁵ Feroz Ahmad, "Jön Türk Dönemi (1908-1918) İle ilgili Değerlendirmeler", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 25-26.

⁶⁶ Halil İnalcık, "II. Meşrutiyet: Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyet Yolu Açılıyor", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 5.

⁶⁷ Hüseyin Cahit, "Vezâif-i Hükûmete Müdâhale", *Tanin*, 15 Ağustos 1908 (2 Ağustos 1324), no. 15, sene. 1.

koymuştur: “Sokaklardan akın akın âlâyalar geçiyor; genç ihtiyar, kadın erkek, herkes ‘Yaşasın hürriyet!’ avâzeleriyle insân sıfâtına istihkâkını i‘lân idiyordu. Bütün bu millet bayramına bin kalb ve rûh ile iştirâk iderken kendi kendime ‘Hürriyet acaba nasıl yaşar!’ Sâde nümâyişler, sâde temenniler ve hürriyeti yaşatmaya kifâyet ider mi?” diye düşünüyorum.⁶⁸”

Sabah gazetesi 31 Mart Vak‘asını incelediğimiz zaman aralığında pek tarafgir gözükmemektedir. Ancak o dönemlerde Meşrutiyet taraftarlarınca Hürriyet Kahramanı olarak anılan Niyazi Bey’in gazetelerini ziyaretlerini şu başlıkla duyurmuştur: “*Kahramân-ı Hürriyet Niyâzi Bey Matbaamızı Ziyaretleri*.”⁶⁹ 1905 Rus Devrimi (ve başarısızlığı) ile 1908’de Meşrutiyeti içeren yazıyı Diran Kelekyan “*Rusya’da ve Bizde Mutlâkiyet ve Meşrutiyet*”⁷⁰ başlığıyla kaleme almıştır.

İttihat ve Terakki taraftarı Tanin Gazetesi’nin hürriyete sıkı sıkıya sarıldığı bir dönemde bazı gazeteler oluşan hürriyet ortamına şüpheyle yanaşmış ve bu hürriyet ortamında gazetelerin yazdığı yazılara pek müdahale edilmemesinin sebeplerinin araştırılmaya değer olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda Tercümân-ı Hakikat başyazarlarından Hüseyin Kazım, 3 Nisan 1909’da yayımlanan *Pâyitaht* başlıklı başyazısında Meşrutiyetin yeniden ilanı sonrası durum ve sansür hakkında şunları kaleme almış ve sansür konusundaki hareketsizlik hususunda şu kuşkulu cümleleri kurmuştur: “Makhûr-ı sânsürün ancak filan sokakda kaldırımı yoktur. Sûretinde hitâb ittirebildiği şehremâneti gözümüzü, kalbimizi açtığımız On Temmuz’dan beri müsâid-i imkân derecesinde hiç bir şey yapılmamakla müttehim olsa bile bunun esbâbını da araştırmak lâzımdır”⁷¹.

Servet-i Fünûn Mecmuası Meşrutiyetin ilanı ile ilgili halkın çeşitli kesimlerini hürriyet ve meşrutiyet kavramlarını ağızına alamayacak kadar aciz bulanlar varken kendilerinin memleketi selamete kavuşturacak bu kavrama sahip çıktıklarını dile getirmektedir. Şüphesiz yazının 19 Nisan tarihine ait ve 31 Mart Olayının bastırıldığı bir zamanda yazılması Servet-i Fünun’un bu tarz bir yazı yazmasında önemli bir paya sahiptir. Zira, Servet-i Fünûn gazetesi, bu süreçte daha çok dış politika ağırlıklı haberler yayımlamıştır. Enver Bey ile beraber Hürriyet Kahramanı ilan edilen Resneli Niyazi haberini; 19 Nisan 1909 tarihli nüshasında Resneli Niyazi Bey’in fotoğrafını baş sayfada verip altına *Daima Kahraman-ı Hürriyet Niyazi Bey (Niyazi Bey bu def‘a da hürriyeti müdâfaa için Çatalca’ya gelmiştir.)* notunu düşmüştür. *Halimiz* adlı başyazısında da: “İstanbul’da ‘hürriyet’ ve ‘meşrutiyet’ sözlerinin kimse ağızına alamazken ve bu bâbda alıcak teşebbüsâtı ihbâr itmeği vesile-i ‘azimet bilenler elinde bütün halk zebûn bulunurken ‘Servet-i Fünûn’ vatan-ı mukaddesi sâhil-i selâmete çıkaracak olan Kânûn-ı Esâsi’nin memlekette i‘lân ve te’essüs-i hizmet itmek için İttihâd ve Terakki Cem‘iyetinden olan davete icâb etmiş ve binâ-en-‘aleyh önümüzde i‘lân-ı hürriyetde her dürlü tehlikeyi göze alarak ilâ kaderü’l-istita‘a ifâ-yı hizmet iylemiştir.”⁷² demiştir.

ii. Siyasi Partilerin Durumu

İkinci Meşrutiyetin yeniden ilanını izleyen ilk yıllarda -1908/1909- İttihat ve Terakki Cemiyeti rakipsizdir. Tek rakibi olarak sayılan Ahrar Fırkası seçimlerde başarılı olamayınca İttihatçılar Mebusan Meclisi içinde de büyük bir çoğunluk oluşturmuşlardır. İttihatçıların karşısında Ahrar Fırkasından başka küçük partiler ve cemiyetler kurulmuştur: Fedakâran-ı Millet Cemiyeti, Osmanlı Demokrat Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası, Islâhat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası, Ahali Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası adlarını taşıyan bu küçük siyasi oluşumlar etnik grupların mebuslarınca desteklendikleri halde etkin bir muhalefet oluşturamamışlardır. İncelediğimiz dönemde, ele aldığımız gazetelerde de karşımıza sadece Ahrâr Fırkası ve İttihadi Muhammedi Fırkası -Volkan gazetesi yayın organı olduğu için- ile

⁶⁸ Hüseyin Cahit, “Vezâif-i Hükûmete Müdâhele”, *Tanin*, 15 Ağustos 1908 (2 Ağustos 1324), no. 15, s. 1.

⁶⁹ “Kahramân-ı Hürriyet Niyâzi Bey Matbaamızı Ziyaretleri”, *Sabah*, 1 Mayıs 1909 (18 Nisan 1325), no. 7029.

⁷⁰ Diran Kelekyan “Rusya’da ve Bizde Mutlâkiyet ve Meşrutiyet”, *Sabah*, 06 Nisan 1909 (24 Mart 1325), no. 7015.

⁷¹ Hüseyin Kazım, “Pâyitaht”, *Tercümân-ı Hakikat*, 3 Nisan 1909 (21 Mart 1325), no. 10054.

⁷² “Halimiz”, *Servet-i Fünûn*, 19 Nisan 1909 (6 Nisan 1325) no. 268, sene: 18.

İlgili yazılara daha çok rastlanılmıştır. Bu iki partinin özelliği İttihat ve Terakki Cemiyetine muhalif olmalarıdır. 1911 yılına kadar zayıf bir muhalefetle uğraşan İttihatçılar için 1911 yılı önemli bir dönemeçtir. Bu yılın sonlarına doğru gerçek anlamda muhalefetin temsilcisi olarak “Hürriyet ve İtilâf Fırkası”⁷³ kurulmuştur⁷⁴.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın 23 Mart 1909 tarihli ve *Hükümet ve Cem'iyet* başlıklı başyazısı bu görüşü fazlasıyla destekler niteliktedir: “İttihâd ve Terakkî Cem'iyeti aleyhinde birçok şeyler söylendiği görülüb duruyor. Bunların ne maksadla ortaya çıkarıldığını bugün bir kere daha düşünmeyelim. İşin içinde ne gibi emeller icrâ-yı te'sir itdiği artık herkesçe anlaşılmış olduğundan emîn bulunduğumuz için zâten ma'lûm olan bu bahsi[ni] tazelemekde bir fâ'ide göremeyiz. Yalnız cem'iyet aleyhinde idâre-i kelâm idenlerin makâsıdı ma'lûm olmakla söyledikleri sözlerin mahzân yokdur.”⁷⁵

Yalçın, 28 Mart 1909 tarihli başyazısında, birbirlerine rakip olan Ahrar Fırkası ile İttihatçıları bir başlık altında buluşturmuştur: *İttihâd ve Terakkî Cem'iyeti ve Ahrâr Fırkası*. Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Ahmed Rıza, askeri erkân şerefine verilen ziyafette bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmanın üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Ahrâr Fırkası konuşmasında yer alan *hainler* kelimesini kendisine karşı söylediğini düşünmüş ve bu kelime taraflar arasında gerilimi artırmıştır. Yalçın, taraflar arasındaki gerilimin azaltılmasını istemiş ve yazısına şu cümlelerle devam etmiştir: “İttihâd ve Terakkî Fırkası'yla Ahrâr Fırkası arasında te'mîn-i it[i]lâf için bir taraftan müzâkere haberleri deverân iderken bir vâkı'a bu iki fırkanın birbirlerine karşı ahz itmiş oldukları mevki' ta'yinine hizmet itdi. Memleketimizin hâdisât-ı mühimmesi hakkında günü gününe sedâ-yı vicdânını yazan bir kalem için bu vâk'ayı sükût geçmek kâbil olamaz.”⁷⁶

Yalçın ileri görüşlü bir gazeteci olarak 31 Mart Vak'asında gelinecek durumu neredeyse bir hafta öncesinden tahmin etmiştir. *Meclis-i Mebusân ve Matbû'ât* adlı 6 Nisan 1909 tarihli başyazısında partiler arası kavgalara dikkat çekerek: “Gazeteleri bir müddetten beri biraz dikkat ile ta'kîb idenler fırka münâza'âtı nâmı altında saklayan şahsiyât gürültülerinin pek garîb ve memlekete pek zararlı bir cereyân olmağa başladığını anlamakda güçlük çekmezler.” demiştir⁷⁷.

31 Mart Vak'asının tahrikçilerinden birisi olarak görülen Volkan, muhalefetin İslâmcı kanadını temsil etmiştir ki sıkça şeriat ile ilgili yazılara yer vermiştir. Ancak, Volkan'ın kendisine rakip gördüğü İttihat ve Terakki'yi öven yazısı da dikkat çekicidir. *İttihâd ve Terakkî Cem'iyeti* başlığını taşıyan başyazı 22 Mart 1909 tarihinde yayımlanmıştır. Yazıda şu cümleler önemlidir: “Koskoca bir inkılâb-ı kebîr meydana getiren cem'iyet[in] kavî esâslarla mü'esses olduğuna iştibâh idilemez. Öyle bir esâslı cem'iyetin perişân olmasını hiçbir vicdân ârzû itmez. Bu cem'iyet a'zâları meyânında kâr-agâh vatanperver adamlar bulunduğunu hiç bir sâhib-i 'akl ve iz'ân inkâr idemez”⁷⁸. İlk sayfadaki bu başyazı İttihat ve Terakki'yi över görünürken arka sayfadaki bir haber Avcı Taburlarını ve onların İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı olmasını şu sözlerle eleştirmektedir: “Bir müddetten beri vâsıl-ı sem' te'essüf olan bir şey var ise o da 'askerimizin İttihâd ve Terakkî Cem'iyetine münkâd olduğu âvâzeleridir. Bâ-husûs en ziyâde lisânda deverân iden Avcı Taburudur. Bu nasıl fikr-i fâsîd, bu nasıl 'akl-ı kâsîd! Ancak ehl-i iz'ân ve sâhib-i basîret ve kiyâset olanlarca mechûl değildir ki 'asker hiç bir vakt hiç bir cem'iyete merbût olamaz. Olmasını mesleğine âslâ yakıştıramaz çünkü metbû'-ı müfehhihi

⁷³ Geniş bilgi için bk. Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.

⁷⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İletişim Yayınları 1. Baskı, İstanbul 1998, s. 45.

⁷⁵ Hüseyin Cahit, “Hükümet ve Cem'iyet”, *Tanin*, 23 Mart 1909 (10 Mart 1325), no. 231, sene: 1.

⁷⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “İttihâd ve Terakkî Cem'iyeti ve Ahrâr Fırkası”, *Tanin*, 28 Mart 1909 (15 Mart 1325), no: 236, sene:1.

⁷⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, “Meclis-i Mebusân ve Matbûât” *Tanin*, 6 Nisan 1909 (23 Mart 1325), no: 245, sene: 1.

⁷⁸ İttihâd ve Terakkî Cem'iyeti, *Volkan*, 22 Mart 1909 (9 Mart 1325), no. 81, sene: 1.

olan devletten yüz döndürecek olursa devleti teşkil iden millet; ‘askeri perverde itmekten îrâz eyley fakat lâzım-ı gayr-ı müfârik bulunan ‘askerle milleti yektir’⁷⁹.

İttihad-ı Muhammedi Cemiyetinin sesi kabul edilen Volkan gazetesinde yazı yazarlar söz konusu dönemde sık sık tehdit edilmiştir. 31 Mart Vak’asından önce de 8 Nisan 1909 tarihli nüshalarında kendilerine yönelik tehdit başyazıya taşınmıştır. İlk sayfada “*İttihâd-ı Muhammedi Cem’iyyeti- Lâ Türki Gazetesi ve Bir Zâbit Tehditnâmesi*⁸⁰ başyazısı, ikinci sayfada *Tehditnânemin Sûreti* ve bunlara verilen cevaplar yayımlanmıştır.

İttihat ve Terakki’yle zıt bir çizgide duran Ahrar Fırkası hakkında bu dönemde Servet-i Fünun’da bir yazı kaleme alınmıştır. Servet-i Fünun’da yayımlanan *Fırka-i Ahrâr* başyazısında Ahmed İhsan partiler arası çekişmenin vatana zarar verdiğini, sürecin bu haliyle devam etmesi durumunda vatanın da elden çıkabileceğini vurgulamaktadır. Bir ay hava değişimi yaparak daha sonra İstanbul’a geri döndüğünü belirten yazar geri dönüşünde karşılaştığı manzarayı şu cümlelerle anlatmıştır: “Arada vatana yazık oluyor!!Temmuz İnkılâbıyla bizi sermest-i gurûr iden İstanbul’u iki üç gündür yakından tedkik idince pek müte’essir oldum. Beni derin ye’s istilâ eyledi. İşte korktuğumuz nifâk ve garezkârî!! Hem olanca şiddetiyle hüküm-fermâ... fakat hayf bu arada vatana yazık oluyor ve belki bu defa elden de gidebilecek....”⁸¹.

iii. Ordu Hakkında

İkinci Meşrutiyeti ilan ettiren kadro, sınıfsal tabanını ve yöneticilerini daha çok okumuş orta sınıf mensupları arasında bulmuştur. Bu kadrolar içinde ordu mensupları önemli bir yer tutmuş; nitekim Meşrutiyeti zamanın silahlı kuvvetleri ilan ettirmiştir. İttihat ve Terakki’nin az sayıda sivil üyesine karşın subay üyesi çoktu. İlk on üyesinden sekizi askerdir. And içme töreni (tahlif) askeri usullere göre yapılıyordu ve örgütlenme askeri bir disipline bağlıydı⁸². Dolayısıyla, meşrutiyetin ilk yıllarında askeriye’nin büyük bir çoğunluğunu kontrol eden İttihatçıların karşısında muhalif olarak siviller –fırkalar, gazeteler- vardı. Bu dönemde ve 31 Mart Vak’asında İttihatçılara karşı Ordu içerisinde muhalefet olsa da bu muhalefet oldukça zayıftır.

31 Mart Vak’asını çıkmasında ve bastırılmasında ordu içerisindeki hizipleşmenin de etkisi vardır. Dolayısıyla bu süreçte askeriye ile ilgili birçok yazı kaleme alınmıştır. Özellikle Tanin başyazarı, Hüseyin Cahit Yalçın’ın askeriye’yi destekler nitelikte birçok yazılar kaleme alması dikkat çekicidir. “*Meşrutiyet’in Gözcüsü*” olarak görülen ve 31 Mart Olayından önce Rumeli’den İstanbul’a getirilen Avcı Taburları, İttihat Terakki ve muhalifleri arasında şiddetli tartışmalara yol açmıştır. Hüseyin Cahit, Avcı Taburlarının İstanbul’da bulunmasının gerekliliğine ve önemine dikkat çekerek 12 Şubat 1909 tarihli Tanin’de *Tebdîl-i Vükelâ* başlığını taşıyan yazısında şunları söylemiştir: “Avcı Taburları Meşrutiyetin ilk aylarından i’tibâren bir hareket-i irticâ’iye vukû’undan endişe idildiği zamanlarda kalblere bir hiss-i emniyet vermek ve icâbında Meşrutiyeti müdafa’â itmek üzere Rumeli’den getirilmiş kahramânlardır. Bunlar idâre-i cedîdenin timsâl-i kuvvet ve azameti gibi duruyor. Avcı Taburları efrâdı bugün İstanbul’un neresinde isbât-ı vücûd itseler derhâl kalblere bir hiss-i inşirâh ve i’timâd geliyor. Avcı Taburları hürriyet istirdâd iden Rumeli Ordusunun cüz’ü olmak i’tibâriyle şehrimiz âhâlisi nazarında bütün hürmet ve muhabbetle kabûl idilmektedir. Hatta

⁷⁹ “Millet, ‘Asker”, *Volkan*, 22 Mart 1909 (9 Mart 1325), no. 81, sene: 1.

⁸⁰ İttihâd-ı Muhammedi Cem’iyyeti- Lâtürki Gazetesi ve Bir Zâbit Tehditnâmesi” ve “Tehditnânemin Sûreti”, *Volkan*, 8 Nisan 1909 (26 Mart 1325), no. 98, sene: 1.

⁸¹ Ahmet İhsan, “Ahrâr Fırkası”, *Servet-i Fünûn*, 28 Mart 1909 (15 Mart 1325), no. 265, sene: 18.

⁸² Taner Timur, “Uluslaşma Süreci, İttihatçılık ve Devrim”, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 53-54.

ecânib bile onlara karşı bir za'af-ı kalb hissederek onları Meşrûtiyet ve hürriyet muhâfızı birer kahramân sûretinde görmektedirler”⁸³.

Hüseyin Cahit, *On Temmuz* başlığını taşıyan 23 Temmuz 1909 tarihli başyazısında Harekat Ordusu'nun, 31 Mart Vak'asını bastırmasından duyduğu memnuniyeti ve 31 Mart Vak'asının bir irtica eylemi olduğunu şöyle dile getirmiştir: “...Makedonya'da bir şeyler hâzırladığı bir dereceye kadar herkesin ma'lûmu idi. Fakat hiç kimse idâre-i zâlîme-i Hamidîye'nin bu kadar yakın bir zamanda bu kadar kolaylıkla zîr ve zîr olacağını zann itmiyordu. Umûmun ümid ve tahmini hilâfına olarak bu hareket-i tarihiye vukû'a gelince bütün inzâr-ı dikkat şu inkılâbı hâzırlayan fedâkâr hamiyetli erbâb-ı himmete teveccüh itdi...Nihâyet 31 Mart hâdise-i irticâ'iyyesi bir itilâf-ı nahs-aver ile ortalığı mezâlim bir irticâ' bulutu içinde bıraktı. Fakat düşmanların bir devre-i isnâd ve iftirâ zarfında yere serdik zann itdikleri muhterem cem'iyet yine varlığını gösterdi. Hürriyet Ordusu tekrar bu millete hayat-bahş oldu...”⁸⁴.

Yalçın, 30 Mart 1909 tarihinde Tanin'de yayımlanan başyazısına *Osmanlı Ordusu* başlığını atmıştır. Yazısında *10 Temmuz*⁸⁵ için çok çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur. Bu yazıda “Dünyanın en büyük muzafferiyetleri tahmînler idilsün, en şerefli gâlibiyetler göz önüne getirilsün. Osmânî Ordusunun 10 Temmuz inkılâbıyla ahrâr ettiği şân ve şeref bunların hiç birinden aşağı kalmaz. Hatta bir nokta-i nazardan daha galibdir bile.”⁸⁶.

Hüseyin Cahit'in 18 Mayıs 1909'da *Yeni Devr* başlığını attığı yazısında 31 Mart Vak'asının bastırılması coşkunu bir dille anlatılmış ve Harekat Ordusu için Hürriyet Ordusu tanımlaması yapılmış ve bu ordu aracılığıyla İstanbul'un yeniden feth edildiği yakıştırması yapılmıştır. Yazı, olay sonrası yeni bir devrin başladığını şu kelimelerle dile getirmiştir: “Hürriyet Ordusu'nun İstanbul'u feth etmiş ve Abdülhamid hal' olunması ile Türkiye için yeni bir devr başlamak iktizâ ediyor”⁸⁷.

31 Mart Vak'asından üç gün sonra yayımlanan gazetenin ilk sayfasında yer alan *Beyânnâme* başlıklı yazı, askere ve hükûmete seslenerek bu süreçte özellikle hükûmete yapılacak değişiklikler için tavsiyelerini şu sözlerle sıralamaktadır: “Evlâd-ı vatan olan efrâd-ı asker: Osmânîye zâten birkaç gündün beri efkâr-ı umûmiye hiss olunan asâr-ı şikâyâta şeri'at-ı mutahhar: Muhammediye tamam-i tevessül talebini ve hidemât ve intizâmât-ı müteallık ba'z metalib ve şikâyat-ı mutahara-i Muhammediye tamam-i tevessül talebini ve hidmât ve intizâmât-ı askeriyeye müteallık ba'z metâlib ve şikâyât-ı mahsûsalarını terdif iderek bunların is'âfını ve cümleye ümmet-i bahş olacak bir Sadr-ı a'zam ve Harbiye Nâzırı'nın ta'yîniyle hey'et-i vükelânın tecdîd ve teşkilî lüzûmunu ve her hâlde ve kârda idâre-i umûr-ı devlet için ahkâm-ı atika-i şer'iyenin destûr-ı i'zâm ittihâzını...”⁸⁸

İkdam gazetesi başyazarı Ali Kemal'in 17 Nisan 1909 tarihli “*En Büyük Tehlike Nedir?*” başyazısı irticacı askerlere hak vermiştir. Ancak bu durumun Osmanlı Devleti'ni güçsüz kıldığına işaret etmiştir. Osmanlı düşmanlarının bunu ellerini sıvazlayarak izlediğine vurgu yapan yazar bu konuda şu cümleleri kurmuştur: “Evet, ahkâm-ı şer'-i şerîfin cümlemiz münkâdî müttekâyiz, evet, asker kardeşlerimizin o yolda her dürlü emel-i meşrû'alarını takdîr, tebcîl

⁸³ Hüseyin Cahit Yalçın, “Tebdil-i Vükelâ”, *Tanin*, 12 Şubat 1909 (Kânûn-ı Sâni 1324), no: 192, sene: 1.; Muhammet Emin Çaycı, *Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2009, s. 100.

⁸⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “10 Temmuz”, *Tanin*, 23 Temmuz 1909 (10 Temmuz 1325), no: 320, sene:1.

⁸⁵ Meşrutiyetin yeniden ilanı Miladi 23 Temmuz 1908 tarihine denk gelmektedir. Rumi-Miladi Takvim farkından dolayı arada 13 günlük fark bulunduğu için Rumi Takvime göre bu 10 Temmuz 1325 tarihine tekabül etmektedir. Bundan dolayıdır ki dönemde Meşrutiyetin ikinci kez ilanına *10 Temmuz İnkılâbı* denmektedir.[Bildiri yazarlarının notu].

⁸⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “Osmanlı Ordusu”, *Tanin*, 30 Mart 1909 (17 Mart 1325), no: 238, sene: 1.

⁸⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, “Yeni Devr”, *Tanin*, 18 Mayıs 1909 (5 Mayıs 1325), no. 254, sene: 1.

⁸⁸ “Beyânnâme”, *Sabah*, 16 Nisan 1909 (3 Nisan 1909), no. 7025. Burada 16 Nisan 1909 yazmasına rağmen gazete bunu 14 Nisan 1909 ve 4 Nisan 1325 şeklinde yazmıştır.

ideriz, fakat i'tirâf itmeliyiz ki dört gündür bu memleket büyük tehlikeler geçirdi, hâlâ da geçirmek üzeredir. Düşmânlarımız hâricen, bütün o hâdisât-ı müheyyiceyi başka dürlü tefsîr iylediler, yine de iyiliyorlar, bazen fırsattan istifâde tarîkini tuttular, tutuyorlar"⁸⁹.

iv. Gergin Ortam-31 Mart Vak'asına Giden Süreç

31 Mart Vak'asına giden süreçte gazeteler ve başyazarları etkin bir rol üstlenmiştir. Özellikle Volkan gazetesi bu süreci hızlandırmaya çalışıp, halkı galeyana getiren yazılar kaleme alırken, Tanin bunun aksine ortamı sakinleştirmeye çalışan ve mevcut durumun muhafazasına yönelik yazılar kaleme alması dikkat çekicidir.

Tercümân-ı Hakikat gazetesi 31 Mart Vak'ası öncesi ve sonrasında tarafsız gibi gözükse de genel olarak İttihatçı karşıtı bir yayım politikası izlemiştir. Bununla birlikte diğer gazeteleri de eleştiren yazılar kaleme almıştır. Hüseyin Kazım, *Emrâz-ı Siyâsiye* başlıklı başyazısında kendi deyimleriyle *refikalarını zülf-ü yâre dokunmamakla* suçlamıştır. Peki bu *zülfü yâre dokunmamak* nedir? Örneğin Rus-Japon muharebesi hakkında dört beş sayfa yazmak suya sabuna dokunmamaktır. Ne İttihatçıları küstürürsün ne de İttihatçı karşıtı muhalifleri. Bununla birlikte konu iç siyaset ve memleketin ahvali olunca *zülfü yâre dokunmuyorsunuz* diye serzenişi 29 Mart 1909 tarihli Tercümân-ı Hakikat nüshasında yayımlanmıştır: "Dokuz ay evveline atf-ı nazar idelim. Şu illet-i siyâsetperverî o zamanki gazetelerin bî-ser ü bün"⁹⁰ neşriyatından mütevellid bir eser-i vukûf ile tirâzende idi. Farzen Rus, Japon muhârebesinden dört sahife yazı yazmaktan usanmıyan o gazeteler elden ele gezer fakat zülf-ü yare dokunmamak şartıyla bast mütâlaat edilirdi"⁹¹. Hüseyin Kazım'ın aynı başlıklı yazısında İttihat ve Terakki Cemiyetinin, hükûmete karıştığına dair ise görüşü şudur: "Farazâ ortada bir söz var cem'iyet, hükûmete karışıyor. Bilen bilmiyenin ağzında gezen bu sözün hikmetini o muâhize sorsak okuduğu bir iki gazetenin neşriyatını ezberden söyler. Kendi muhâkeme-i zihniyesinde müstakil değildir. Madde beyân it dinilse ağzına geleni söyler. Fakat kabahat kimde hiç şüphesiz o pişvâlarda halkın ne kabahati var. Ucubeli politikacılık illeti olsa da o hissi hüsn-i idare vardır"⁹².

Hüseyin Cahit Yalçın muhtemelen, gergin siyasi ortamı yatıştırmak amacıyla 31 Mart Vak'asından kısa süre önce 20 Mart 1909 tarihini taşıyan Tanin Gazetesinde *Te'min-i Sükûn* adlı bir yazı yayımlamıştır. Bu yazıda insanların işlerini rahat yapılabilmesi için uygun bir ortamın ve huzurun sağlanmasının gerekliliğine ve zihnin sükûnuna vurgu yapmıştır. Yazar, bu konuda şunları da dile getirmiştir: "Dâhilde icrâ işte mecbûr olduğumuz vazifemizi rahat rahat görebilmek için muhtâç bulunduğumuz şeylerden biri de sükûndur. Memlekette sükûn ve âsâyîş olmalı, zihinlerde sükûn ve huzûr olmalı, böyle çalışmalı..."⁹³.

Meşrutiyetin yeniden ilanı ile beraber, basında tam bir özgürlük havası esse de bu durum çok fazla sürmemiştir. Kısa bir süre sonra ortam gerilmiş ve anarşi artmıştır. Bu dönemde dört gazeteci öldürülmüş, katiller yakalanamamıştır. Düşünceye kurşunla karşı koymak isteyenler çıkmıştır⁹⁴. Hasan Fehmi Bey, Serbesti gazetesinde yazdığı yazılarla İttihatçılara karşı amansız bir mücadeleye tutuşmuştur⁹⁵. Hasan Fehmi'nin yazılarından rahatsız olan İttihatçılar, kendisini susturmak için gözdağı vermeye kalkmışlar, ancak fayda etmemiştir⁹⁶. 6 Nisan Salı günü Hasan Fehmi, Galata Köprüsü'nde Karaköy'den Eminönü'ne geçerken kurşunlanarak öldürülmüştür.

⁸⁹ Ali Kemal, "En Büyük Tehlike Nedir?", *İkdam*, 17 Nisan 1909 (4 Nisan 1325), no.5350.

⁹⁰ Kullanılan nüshada ilgili kısım silik olduğundan kelime bu şekilde okunmuştur. Ancak söz konusu kelime yanlış yazılmış da olabilir. Normalde kelimenin bî-ser ü pâ (perişan) olması gerekirdi.

⁹¹ Hüseyin Kazım, "Emrâz-ı Siyâsiye", *Tercümân-ı Hakikat*, 26 Mart 1909 (13 Mart 1325), no. 10540. Gazete üzerindeki Miladi takvim yanlışlıkla 29 Mart olarak gösterilmiştir. Aslında ilgili sayı 26 Mart'a aittir.

⁹² Hüseyin Kazım, "Emrâz-ı Siyâsiye", *Tercümân-ı Hakikat*, 26 Mart 1909 (13 Mart 1325), no. 10540.

⁹³ Hüseyin Cahit Yalçın, "Te'min-i Sükûn", *Tanin*, 20 Mart 1909 (7 Mart 1325), no: 228, sene:1.

⁹⁴ Topuz, a.g.e., s. 107.

⁹⁵ Erdem Ayaz vd., "II. Meşrutiyet Döneminde Bir Faili Meçhul: Hasan Fehmi Bey", *Electronic Journal of Vocational Colleges*, cilt: 5, sayı: 1, 2015, s. 112.

⁹⁶ Topuz, a.g.e., s. 107.

Cinayeti kimin işlettiği konusunda birçok farklı görüş vardır. Bazıları cinayetin sorumlusu olarak İttihatçıları göstermektedirler. Ellerini kuvvetlendiren delil ise İttihatçıların suikast yapabilecek birçok fedaisinin olması ve gazete sahibi Mevlânâ-zâde Rıfat ve başyazarı Hasan Fehmi'nin, İttihatçılar tarafından tehdit edilmesidir. Sina Akşin, katillerden birinin subay kıyafetli olduğunu belirterek, bu cinayetin İttihatçılar tarafından yaptırıldığını öne sürmektedir. Bazıları olaydan Abdülhamid'i sorumlu tutmuş, kimileri de bu cinayeti adi bir olay olarak nitelemiştir⁹⁷.

Tanin, 9 Nisan tarihli nüshasının ilk sayfasında İttihat ve Terakki Cemiyeti genel merkezinden gazeteye gönderilen bir telgrafı satırlarına taşımıştır. Telgraf, Serbesti Gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesiyle ilgilidir. Bu telgrafla İttihatçılar cinayetle bir ilgilerinin bulunmadığını gösterme çabasıdadırlar. Yazının Tanin'de yayımlanmış olması gazetenin İttihatçıların sesi olmasının bir eseridir. Telgrafın gerekçeleri şu cümlelerle verilmiştir: “Öteden berü İttihâd ve Terakkî Cem'iyetine muhâlefetle iftihâr iden ba'z gazetelerin dün intişâr iden nüshalarında Serbesti gazetesi ser-muharriri Hasan Fehmi Bey'in katli husûsunun cem'iyete isnâda teşebbüs olduğu ma'atte'essüf görüldü. İttihâd ve Terakkî Cem'iyeti, bir maksad-ı siyâsiye hizmet gareziyle tasannu' idilen bu gibi müfteriyât-ı garaz-kârânenin redd ve tekzîbini bî-lüzûm görmekle berâber efkâr-ı umûmiyeyi taglîtden muhafaza-i iş bu beyannâme'nin neşrine karar vermiştir. 27 Mart sene 325.”⁹⁸. Böylece İttihatçılar Tanin Gazetesi üzerinden diğer gazetelerin kendilerine karşı aldığı tavra da bir cevap vermişlerdir. Aynı tarihli gazetede Hüseyin Cahit *Fırsattan İstifâde* yazısını Hasan Fehmi cinayetine ayırmıştır⁹⁹.

İkdam gazetesi, diğer gazetelerin yaptığı gibi Hasan Fehmi'yi öven ve cinayetini kınayan yazılar kaleme almıştır. Ali Kemal'in 8 Nisan 1909 tarihli başyazısı olan *İlk Kurban* bunlardan yalnız bir tanesidir. Bu makalede Meşrutiyetin tam idrak edilmemesine dair onun: “Hürriyetimiz kansız kurbânsız alındı diye seviniyorduk, fakat hakikat öyle değilmiş, çünkü görüyoruz henüz o ni'mete hakkıyla mâlik olamadık, sûreten hırz, hakikatte isteriz”¹⁰⁰ cümleleri dikkat çekicidir. Hasan Fehmi cinayeti içinse: “*Hasan Fehmi Bey'e atılan kurşun, ahz-ı intikâm itmek, bir vücudu ortadan kaldırmak, sarf-ı binâyı rabbânîyi yıkmak için atılmış bir kurşun değildi. Bu kurşun istibdâd altında senelerce inleyen kahramân, ma'sûm, hür bir millete ribka-i esâret ve istibdâd altına almak için, cenâh-thimâyeti altına müşfikâne saklayan biri hürriyet-i seniyyesine atılmış bir kurşundu*”¹⁰¹ demektedir. Ayrıca *İkdam*, Hasan Fehmi'nin cenaze merasimi hakkında Ali Kemal'in *Bir İhtifâl-ı Mübeccel*¹⁰² başmakalesini yayımlamıştır.

İkdam'ın Hasan Fehmi Cinayeti karşısındaki duyarlılığına karşın *Volkan* Gazetesi daha sert bir tutum içerisine girmiştir. *Vahdeti*, 31 Mart Öncesinde halkı galeyana getirecek çağrılarda bulunmuştur. Bunlardan en dikkat çekici olanı *Teskîn-i Helecan Emr-i Muhâl* başlığını taşıyandır. *Vahdeti*, bu yazısında halka seslenerek onları açıkça ayaklanmaya davet etmiştir: “Ey Osmanlılar! Vatanı ve birbirimizi seviyor muyuz? İsbât edelim. İşte mezâlîm! İşte istibdâd! Meydanda. Bunları def' etmek için fikr-i serbesti lazım. Değil mi? İşte Meşrûtiyet! İşte Hürriyet! bunlarda meydanda. Eğer o mezâlîme o istibdâda –ki şeref sokağı'nın pis, murdâr, elleriyle icrâ ediyor- boyun eğersen kansız bir millet olduğumuza dünya kâni olacak. Haysiyet-i milliyemiz pâmâl-i hakaret olacak”¹⁰³.

Vahdeti'nin, 10 Nisan 1909 tarihindeki *Volkan*'daki başyazısı *Mersiyedir*. Hasan Fehmi cinayetine değinen bu yazıda Hasan Fehmi'nin şehit edilmesini Kербela'da şehit edilen Hz.

⁹⁷ Ayaz vd., *a.g.m.*, s. 113.

⁹⁸ “Osmânlı İttihâd ve Terakkî Cem'iyeti Merkez-i Umûmisinden: Tanin Gazetesi Müdüriyetine”, *Tanin*, 9 Nisan 1909 (27 Mart 1325), no: 248, sene: 1.

⁹⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Fırsattan İstifâde”, *Tanin*, 9 Nisan 1909 (27 Mart 1325), no: 248, sene: 1.

¹⁰⁰ Ali Kemal, “İlk Kurban”, *İkdam*, 8 Nisan 1909 (26 Mart 1325), no. 5341.

¹⁰¹ “Hasan Fehmi Bey'in Cesed bi Rûhu Karşısında”, *İkdam*, 8 Nisan 1909 (26 Mart 1325), no. 5341.

¹⁰² Ali Kemal, “Bir İhtifâl-ı Mübeccel”, *İkdam*, 9 Nisan 1909 (27 Mart 1325), no. 5342.

¹⁰³ *Vahdeti*, “Teskîn-i Helecan Emr-i Muhâl”, *Volkan*, 12 Nisan 1909 (30 Mart 1325), no. 102, sene: 1.

Hasan'a benzetmektedir. "Yezidilere muhalif" olduğu için Hasan Fehmi'nin şehit edildiğini içeren yazı Hasan Fehmi'ye hitap etmekte ve şöyle başlamaktadır: "Hasan! Ey ibn-i Fatıma'nın hemnâmi olan Hasan! Onunla senin aranda, büyük bir münâsebet buluyorum. O; anadan babadan mahrûm olarak şehid idildi. Sende, onun gibi onsuz, sende garîb olarak şehid idildin. O; Yezidilere muhâlif idi. Sen de aynı fırkaya mu'âriz idin"¹⁰⁴.

Tanin Gazetesi, 13 Nisan 1909 tarihinde "İttihâd ve Terakkî" başmakalesiyle yayımlanmıştır. Şura-yı Ümmet¹⁰⁵ gazetesiyle birlikte *Tanin*, 31 Mart Vak'asından doğrudan etkilenen iki yayın organından birisidir. Bu iki gazete irtica isteyenlerin saldırısına maruz kalmış ve yağmalanmış ve Tanin, 14 Nisan-16 Mayıs arasında yayımlanamamıştır. Bu açıdan gazetenin 31 Mart Vak'asına yaklaşımını anlamak üzere 14 Nisan öncesi ve 16 Mayıs sonrası sayılara bakılmıştır. Bu sayılara bakıldığında gazete olay öncesinde genel olarak İttihatçı eğilimini sürdürmüştü; bununla birlikte olası bir karışıklığı sezerek huzur ve sessizliğin egemen kılınmasını savunan yazılar yazma yaklaşımı içerisinde olmuştur. 17 Mayıs'ta yeniden yayına başladığında ve olayın etkisi azaldığında kendi fikirleriyle örtüşen İttihatçıların kazanımını İstanbul'un yeniden fethi olarak niteleyecek kadar ileri gitmekten de geri durmamıştır.

31 Mart Vak'ası sırasında Şura-yı Ümmet ve Tanin gazetelerinin yağmalanmasını, İkdâm şöyle duyurmuştur: "Dün halk İttihâd ve Terakkî Cem'iyetinin nâşir ve efkârı olan Şura-yı Ümmet ve Tanin gazeteleri idarehânelerine hücum ederek kapılarını kırmışlar ve derûnlarında bulunan gazetelerle âlât ve edevâtı kâmilen yağma itmişlerdir. Makineleri parça parça ittikleri gibi hurûfâtı da kâmilen halka taksîm itmişlerdir"¹⁰⁶.

v. Vak'aya Dair

Bazı çevreler tarafından, 31 Mart Vak'ası irticacıların, İstibdat dönemine dönüşü amaçlayan bir girişimi olarak değerlendirilerek olaydan İkinci Abdülhamid ve Vahdeti sorumlu tutulmuştur. Ancak Danişmend, Sadrazam Tevfik Paşa'nın dosyasındaki resmi ve hususi vesikalara göre hazırladığı çalışmada: "Sultan Hamid'in bu vak'ada hiçbir taksiri, te'siri ve herhangi bir şekilde olsun zerre kadar bile alakası yoktur. Bu tarihi yalanın İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından ortaya atıldığı ve yıllarca propagandasını yaptırdığı siyasi bir iftiradır"¹⁰⁷ diyerek delillerini maddeler halinde sıralamıştır. İkinci Abdülhamid'in son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey fezlekesinde: Rebiülevvelin yirmi ikisine ve martın otuz birine tesadüf eden Salı günü sabahleyin Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın telgrafını aldığını ve bunu İkinci Abdülhamid'e takdim edince, Padişahın çok merak ve telaş buyurduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Meclis-i Mebusan dairesinde bulunan Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi'ye askere nasihat vermesi ve bir fenalık çıkmaması için telgrafla iradat-ı seniyye tebliğ eylediğini söyler¹⁰⁸. Sina Akşin ve Tarık Zafer Tunaya gibi araştırmacılar, bu olayı Ahrar-İngiliz iş birliğine dayandırarak, Vahdeti liderliğindeki İttihâd-ı Muhammedi'nin kışkırtıldığını belirtmektedirler. 31 Mart Vak'asından İttihat ve Terakki'yi sorumlu tutanlar da Vahdeti'yi figüran olarak görürler. O dönemde yaşamış olan Mevlanazade Rıfat, Ahmet Bedevi Kuran ve Ali Cevat Bey gibi kişiler ise Volkan ile Vahdeti'nin hadisede önemsiz bir unsur olduğunu ve her şeyin Ahrar-İttihat ve Terakki mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemektedirler. Genellikle hadiseler sırasında Vahdeti'nin padişah ve ilmiye sınıfıyla birlikte hareket etmediği ve olayın lideri ve müsebbibi olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştır¹⁰⁹. Bununla

¹⁰⁴ Vahdeti, "Mersiye", *Volkan*, 10 Nisan 1909 (28 Mart 1325), no. 100, sene: 1.

¹⁰⁵ Şura-yı Ümmet, İttihat ve Terakki'nin bir yayın organıydı. Bu ilişki sayesinde bir ara Harbiye Mektebi Matbaasında basılmıştır. Bu konuda bk. Mehmet Ali Karaman, "Meşrutiyet Dönemi Basın ve Basında Ordu-Siyaset İlişkisi", *Studies of the Ottoman Domain*, cilt: 4, sayı: 6, Şubat 2014, s. 6.

¹⁰⁶ Çaycı, *a.g.t.*, s. 51.

¹⁰⁷ İsmail Hami Danişmend, *Sadr-ı-a'zam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmî ve Hususî Vesikalara Göre: 31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1961, s. 18.

¹⁰⁸ Ali Cevat Bey, *İkinci Meşrutiyetin İlmî ve Otuzbir Mart Hâdisesi*, Faik Reşit Unat (yay. Hz.), TTK Yayını, Ankara 1991, s. 48.

¹⁰⁹ Kurşun ve Kahraman, *a.g.m.*, s. 200.

birlikte dönemin iktidarları gerek Vahdeti'yi gerekse gazetesini olayda aktif rolü olmakla suçlamıştır. Zira, 31 Mart Vak'asından iki gün sonra Volkan gazetesi sahibine teşekkür telgrafi çeken Taşköprü Redif Taburu yüzbaşlarından Dersaadetli Halid, Avukat Sabri ve arkadaşları Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanmıştır¹¹⁰. Olaydan sonra gazetenin etkisi tartışılmaya devam edilmiş; Bursa Vilayeti'nde ve bazı kazalarında Meşrutiyet idaresine karşı faaliyet göstermek üzere kurulan cemiyetler de Volkan Gazetesi'nin tahriklerinin etkili olduğu resmi belgelerde öne sürülmüştür¹¹¹. 31 Mart Vak'asından sonra Padişah Abdülhamid hal' edilmiş, İttihatçılara muhalif olan gazeteler kapatılarak, Osmanlı kamuoyunda İttihatçılara karşı etkin bir muhalefet yürüten Volkan gazetesi başyazarı Derviş Vahdeti idam edilmiştir. Olay sonrası hadiseler yatıştırıldıktan sonra İttihatçılar yönetimde daha da güçlü hale gelmişlerdir.

31 Mart Vak'asının nasıl geliştiği o zamanki gazetelerin manşetlerine yansımıştır. Ancak Tanin gazetesi saldırıya uğradığı için yayım hayatına ara vermek zorunda kalmış; o yüzden Vak'ayı sığağı sığağı değerlendirmekten mahrum kalmıştır. İlk değerlendirmeler yayım hayatına tekrar başladığı Mayıs ayı içerisinde olmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın'ın 30 Mayıs 1909 tarihini taşıyan *On Beş Günde* başlıklı yazısında 31 Mart Vak'asını, Üçüncü Selim'in tahtan indirilmesine sebebiyet veren Kabakçı Mustafa İsyanı'na benzetmiştir. Ona göre, 31 Mart Vak'asının genel değerlendirmesi şu şekildedir: "...istemezük" avaze-i bâgyanesiyle ortaya atılarak neyi istemediklerini kendileri de bilmedikleri halde üfürükçü hocaların, Kabakçı Mustafaların münkad sevk ve idâresi olan Yeniçerilerle "şunu bunu istemeyiz!" feryâdıyla Meclis-i Mebûsân meydanına toplanan Avcıların ruhu arasında bir fark yoktu. Yalnız esvâblar değişmiş, yalnız aldatanlar ve aldanılanlar değişmiş, fakat aynı esas, aynı meslek..."¹¹².

Tercümân-ı Hakikat gazetesi, 13 Nisan 1909 yani Rumi takvimle hadisenin çıktığı 31 Mart 1325 tarihinde yayımlanan sayısında "Şehrimizin Bugünkü Hali" başlığına yer vermiş olup olayların başlangıcını aktaran bir yazıyı manşete taşımıştır. Gazete, olayların başlangıcını şöyle aktarmıştır: "Dün eyledikten sonra Dördüncü Avcı Taburu efrâdından bir kısmı müsellaht oldukları halde Ayasofya meydanına gelerek Meclis-i Meb'ûsânın önünde tecemmu' iylemişler ve havaya fişenk attıktan sonra silah çatub durmuşlardır. Bu efrâddan bir kısmı bütün kışla ve mevâki'-i 'askeriyeyi dolaşarak ve boru çalarak neferât-ı sâ'ireyi de kendilerine iştirâka sevk itmişlerdir. Sabaha kadar bu davet iylemiş..."¹¹³.

31 Mart Vak'asının ertesi günü çıkan Sabah gazetesi başyazarı Kelekyan'a ait olup *Dünkü Vak'a* başlığını taşımaktadır. Kelekyan, olayın çıkışını şöyle anlatılmaktadır: "Evvelki gice bir rivâyetde sâ'at sekizde ve bir rivâyetde dokuzda Ayasofya taraflarından aks-ı endâz olan birbirini müteâkıb silâh boşanmaların civâr ahâlisini son derecede halecâna giriftâr itmekle berâber şehrin sükûnû içinde birden bire boşatan tarrâkalar dahi tâ uzak yerlerden işitilmiştir. Ve vehleten neye uğradığını bilemeyen sekene-i etrâf vâkıayı ancak ale's-seher anlayabilmiştir"¹¹⁴.

12 Nisan 1909'a kadar Hüseyin Kazım'ın başyazarlarıyla çıkan Tercüman-ı Hakikat Gazetesi 13 ve 14 Nisan 1909 tarihli nüshalarında başyazarsız yayımlanmıştır¹¹⁵. Gazete, 14

¹¹⁰ BOA, DH:MKT., 2841/44

¹¹¹ BOA, MV., 128/2.

¹¹² Hüseyin Cahit Yalçın, "On Beş Günde", *Tanin*, 30 Mayıs 1909 (17 Mayıs 1325), no. 253, sene: 1; Çakır, *a.g.t. s.* 68.

¹¹³ "Şehrimizin Bugünkü Hali" *Tercümân-ı Hakikat*, 13 Nisan 1909 (31 Nisan 1325), no.10058.

¹¹⁴ Diran Kelekyan "Dünkü Vâkıa", *Sabah*, 14 Nisan 1909 (1 Nisan 1325), no. 7023.

¹¹⁵ Tercüman-ı Hakikat başyazarı Hüseyin Kazım'ın son yazısı olaylar çıkmadan bir gün önce yani 12 Nisan 1909 (30 Mart 1325) tarihlidir. Olayların başlangıcı olan 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) ile 3 Mayıs 1909 (20 Nisan 1325) tarihleri arasında Hüseyin Kazım'ın yazısı yoktur. Ya da yazılarının sonuna eskiden olduğu gibi "Hüseyin Kazım" mahlasını koymamıştır. O yüzden bazı yazılar başyazarsızdır. Bu süreçte sadece Selahaddin Rauf'un 19 Nisan 1909 (6 Nisan 1325)'te "Mektepli Zabıtmiz ve Ahvali Hazıra" ile 21 Nisan 1909 (8 Nisan 1325) "Tarihi Unutmayalım" yazıları mevcuttur. Bu durum da Hüseyin Kazım için iki ihtimali ortaya çıkarmaktadır. Kazım, hangi kantar topuzunun ağır basacağını kestiremediği için bekle gör politikasıyla, durumunun vahametinden de korkarak gazeteye

Nisan 1909 tarihinde olayların başlangıcı olan bir önceki günü mukayese eden bir başyazıya yer vermiştir. Bu yazının içeriği dünkü olayların nasıl başladığını anlatması açısından önemlidir: “Dünkü halimizle bugünkünü mukâyese idelim. Dün sabah henüz gün doğmadan giceyi silâh sedâlarının mevradini bilemeyerek aks-ı sedâsıyla bir helecan gizlemiyen efrâd-ı millet içtimâ’-ı ‘askeriyenin mâhîyetini henüz anlayamadıkları cihetle Bayezid, Ayasofya taraflarından gelenlerin her kelimeye birer hurâfe katıp söyledikleri sözlerle büsbütün tehyîç iderek avâkıb-ı umûra intizâr idiyordu. Evet, avâkıb-ı umûr...”¹¹⁶.

16 Nisan 1909 tarihinde kumandanlar arasında değişiklikler olmuştur. Hassa Ordusu kumandanlığından alınan ve isyancılar tarafından öldürülmek için aranan Mahmud Muhtar Paşanın Mesajeri vapuruyla İstanbul’dan uzaklaşmıştır¹¹⁷. Mebuslar da kendilerinin hedef olmalarından korkmaktadırlar ki Tercümân-ı Hakikat gazetesinin 16 Nisan 1909 tarihli nüshasında “Meb’ûsân-ı Kirâm Hey’et-i Muhteremesiyle Millet-i Necibe-i Osmâniye” başlıklı başyazısında 31 Mart Vak’ası neticesinde Mebusların canlarını tehlikede görerek istifa etmeye niyetlendikleri vurgulanmıştır: “Meb’ûsân-ı Kirâmdan ba’zılarının emniyet-i hayatiyelerince endişeye düşerek istifâ etmek niyetinde buldukları ve ahâlimizce istirdâdın avdeti ihtimâlden korkulmaya başlandığı hakkında ba’z hissiyât ve ıstilaat hâsıl olduğu anlaşıldığından...”¹¹⁸.

14 Nisan 1909 Çarşamba günü Yıldız Sarayından Eyüp’te iplikhane kışlasına gönderilmiş olan askeri tekrar Yıldız’a getirmeleri için Padişah tarafından emir verilmiştir¹¹⁹. İkdâm’ın aynı gün çıkan nüshasında bu gelişme ve olayın nasıl cereyan ettiği konusunda *Dünkü Hâdise-i ‘Askeriye Hâdisenin Meydânı* başlıklı yazı kaleme alınmıştır¹²⁰.

vi. Vak’a Sonrası-Meclis, Hükümet ve Resmi Bildiriler

Olay sırasında giderek sakinleşen basın yaşamı olaydan sonra daha da sessizliğe bürünmüş ve bir müddet sessizliğini korumuştur. Basın, olay sonrası irticacıları kınayan ve Meşrutiyeti ve orduyu öven yazılara ağırlık vermiştir. 31 Mart Vak’asını bastırıp İstanbul’da asayiş kontrol altına alan Hareket Ordusu gazete manşetlerine yansımaya başlamıştır. Hareket Ordusu kumandanlarından Hüseyin Hüsnü Paşa’ya ait olan İstanbullulara hitap eden dokuz maddelik bir bildiri 19 Nisan 1909 Pazartesi tarihinde Sabah gazetesinde yayımlanmıştır. Bu bildiride özetle, şehrin çok yakında isyancılar tarafından temizleneceği ve halkın zorunlu olmadıkça dışarı çıkmaması duyurulmuştur¹²¹. 31 Mart Vak’asının üzerinden bir hafta geçmesine rağmen olaylar durulmamıştır. İstanbul halkı içerisinde bulunduğu vahametle endişelenmiştir. Bu durum ile 31 Mart Vak’asının ilk dakikalarında yaşanan gelişmeler Sabah gazetesine şöyle yansımıştır: “Bir haftadan beridir mühimân olan halecân ve heyecan İstanbul ahvâl-i umûmiyesinin vehametle karışık bir serde içinde bulunduğu âlâ bir surette imâ itmektedir. Vakıa-i zâilenin âtf olsun yeni memul bir hareketin birden bire zuhûr iderek akşamleyin neşe-i hürriyetle feramüş istirâhâtine çikilmiş olanların ale’s-seher tüfenk sadâlarıyla uyanmasını milletin derûnunu en mehlek endişelerle muzdarib itti”¹²².”.

Hüseyin Kazım, 4 Nisan 1909’da yayımlanan *İki Cereyân-ı Muhâlif* başlıklı başyazısında Kamil Paşa’nın İkdâm gazetesinde yayımlanan beyannamesini değerlendirmiş ve beyanname hakkında bazı eleştirilerini dile getirmiştir. Hüseyin Kazım’a göre Kamil Paşa’ya muhalif olan

yazı yazmayı bıraktı ya da yine aynı düşünceyle, gazetede çıkan başyazılarını ileride mesul tutulmamak için isimsiz yayımladı. [Makale yazarları tarafından öne sürülmektedir.]

¹¹⁶ “Yâ Maş’erül İslâm” *Tercümân-ı Hakikat*, 14 Nisan 1909 (1 Nisan 1325), no. 10059.

¹¹⁷ Kutay, *a.g.e.*, s. 228.

¹¹⁸ “Meb’ûsân-ı Kirâm Hey’et-i Muhteremesiyle Millet-i Necibe-i Osmâniye”, *Tercümân-ı Hakikat*, 16 Nisan 1909 (3 Nisan 1325), no. 10061.

¹¹⁹ Kutay, *a.g.e.*, s. 228.

¹²⁰ *Dünkü Hâdise-i ‘Askeriye Hâdisenin Meydânı*, *İkdâm*, 14 Nisan 1909 (1 Nisan 1325), no. 5347.

¹²¹ Cemal Kutay, *31 Mart’ın 90. Yılında Laik Cumhuriyet Karşısında Derviş Vahdetiler Cephesi*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 229.

¹²² “Ahval-i Hâzıra”, *Sabah*, 20 Nisan 1909 (7 Nisan 1325), no. 7029.

gazetelerin “üç dört nokta-i nazarı” dikkate çarpar. Bunlar: “1. ‘Umûr-ı hükûmete müdâhale; 2. taşralarda tezezbüb; 3. ‘askerin siyâsete müdâhalesi’ her nedense Kâmil Paşa hazretleri de bu hükümleri delâil-i maddiyenin kuvvet-i esbâbından hâriç birçok ibâret ile bi-t-tevşih zâten birçok nukâtı o zaman sahâ’if -i beyân matbûata geçen sözleri tekrardan başka bir şey yapılmamıştır. Biz paşanın şahsı hakkında hiç bir zaman hiç bir hiss-i gazele müttehassıs değiliz kendi kalemlerinden çıkmasa bile her halde kendi rûhunun ayinesi olmak icâb iden beyânnâmesi böyle telkinâtta ibâret olmamak lâzım gelirdi”¹²³.

15 Nisan 1909 tarihinde yayımlanan Tercümân-ı Hakikat gazetesi oldukça önemlidir. Bazı kesimlerin Padişah Abdülhamid’i 31 Mart Vak’asını başlatmakla ya da en azından başlatmasa bile olaylara ses çıkarmamakla durumun kendi lehine dönmesini beklediği eleştirisini dile getirilmiştir. Olaydan iki gün sonra, gazetenin en başına hükûmetin *Resmi Tebliği* konulmuştur. Bu tebliğde Padişahın, denilenin aksine askere kışlarına dönün emri verdiği belirtilmektedir: *Yazı, Padişahın ‘askerlere kışlarına dönün çağrısında bulunmasına rağmen, ba’zılarının silahlı hâlâ sokaklarda dolaştığı, havaya rastgele ateş açtıkları ve bu ateş sonrasında ba’z kişilerin ölüp ba’zılarının da yaralandığına dair bunun uygun olmadığına ve ‘askerin kışlarına dönmesine dair bir tebliğdir’¹²⁴.*

İkdam Gazetesinde çıkan ve “*Hey’et-i Müttefika-i Osmâniye’nin Beyânnâmesidir*” başlıklı yazıda meşrutiyeti korumak için birleşen hey’etler ve cemiyetler listelenerek onların kararları maddeler halinde açıklamıştır: “Memleketimizde mevcûd bi’l-cümle siyâsi fırka, cem’iyyet ve hey’etler hâl tehlikede bulunan vatan ve meşrûtiyetin te’mîn-i selâmeti için kâffe-i ihtilâfâtı ber taraf iderek nâm-ı âlî-i osmânî altında bir cem’iyyet-i müttefika teşkil itmişlerdir. Bu hey’et-i müttefika-i osmâniyeyi dâhil olan cemaat-i siyâsiye ber-vech-i âtîdir: Osmânî İttihâd ve Terakkî Cem’iyyeti, Osmânî Ahrâr Fırkası, Ermeni Daşnak Sütyûn, Rum Cem’iyyet Siyâsiyesi, Fırka-i İbâd (Demokrat), Arnavud Başkan Merkezi Kulübü, Kürd Teâvün Kulübü, Çerkes Teâvün Kulübü, Bulgar Kulübü, Mülkiye Me’zûnîn Kulübü, Cem’iyyet-i Tıbbiye-i Osmâniye vesâir Kulüb ve hey’etler ile zîrde vâz ül-imza cerâid-i Osmâniye işbu hey’et-i müttefika-i osmâniye’nin esâs-ı teşkili ber-vech-i âtîdir: evvelâ: vatani, meşrûtiyet-i meşrûayı tehdid eden ahvâle karşı fırkalar beynindeki münâkaşât ve münâzaât unutulurak müttehiden ve el birliğiyle idâre-i meşrutiyet-i meşrû’anın bekâsını müdâfaaya sâ’y olmayı taahhüd iderler...”¹²⁵. Bu beyannameden anlaşıldığı kadarıyla İttihat Terakki ve Ahrar Fırkası gibi birbirinin ezeli muhalifi olan fırkalar tek bir görüşte olup ortak gayeleri meşrutiyeti ve anayasayı korumak olmuştur. Ayrıca Ermeni Daşnaksütyûn, Rum Cemiyet-i Siyâsiyesi, Bulgar Kulübü gibi cemiyetler de aynı görüşü paylaşmaktadır. Daha sonra birbirine düşman olacak olan bu grupların 18 Nisan 1909 tarihinde tek amaçları ortak hareket ederek Meşrutiyeti ve Anayasayı korumak olmuştur.

21 Nisan 1909 tarihli nüshasında İkdam, *Hareket Ordusu Kumândânı Tarafından Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâsetine Telgrâfnâmede* İstibdâdı yeniden isteyenler için “mel’un ve vicdânsız taraftâran” yakıştırmalarını içeren; İkinci ve Üçüncü Ordulardan müfrezenin Ayastefenos ve Küçükçekmeceye geldiklerini ve Saltanat-ı Seniyyede asayiş ve emniyetin yeniden te’sis edileceğini duyuran bir telgrafi manşetten vermiştir¹²⁶. Aynı sayıda Ali Kemal “*Bir Haftadan Beri*” yazısında basının diğer kalemlerini mevcut durumdan yararlanan pehlivanlar olarak nitelmiştir. Bu hususta: “İnsân ne acib varlıktır! Şimdi yine Üçüncü, İkinci Ordu kahramânları ber-mûtâd hayatımızı, hürriyetimizi te’mîn ittiler ya, derhâl aramızda matbû’âtımızda yalancı pehlivânlar ber-mûtâd ortaya fırladılar. Güya hadise-i ahîrede vazife-i

¹²³ Hüseyin Kazım, “İki Cereyân-ı Muhâlif”, *Tercümân-ı Hakikat*, 4 Nisan 1909, (22 Mart 1325), no. 10049.

¹²⁴ *Tercümân-ı Hakikat*, 15 Nisan 1909 (2 Nisan 1325), no. 10060.

¹²⁵ “Hey’et-i Müttefika-i Osmâniye’nin Beyânnâmesidir”, *İkdam*, 18 Nisan 1909 (5 Nisan 1325), no. 5351.

¹²⁶ “Hareket Ordusu Kumândânı Tarafından Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâsetine Telgrâfnâme”, *İkdam*, 21 Nisan 1909 (8 Nisan 1325), no. 5354, sene: 1.

tahrîrimizi serbest îfâ idemediğimizden dolayı refikâmızı, bizi muahezeye başladılar, hatta altından iftirâlarla muahezeye başladılar”¹²⁷. demiştir.

31 Mart Vak‘asının gerçekleşmesinden bir gün sonra yayımlanan Volkan gazetesi oldukça iddialıdır. Volkan çöşku içerisinde ki hemen *Halîfe-i İslâm Abdülhamid Han Hazretlerine Açık Mektup* başlığıyla sultana akıl vermeye bile başlamıştır: “*Zat-ı emirü’l-mü’minleri için en büyük bir şeref varsa o da Meşrûtiyet-i Osmâniye’imizin himâye buyurulması kaziyesidir... Bugün Meşrûtiyetimizi ref etmek, Meclis-i Meb‘ûsân-ı Osmâniyeyi kapatmak yed-i kudret-i şâhânenizdedir. Zat-ı Hilafetpenâhileri –hürriyet virilmez, alınır- diyenlere karşı:-işte almak da, virmek de kudret-i şâhânem dâhilinde olduğunu görünüz! Diyerek, bam-ı şehinşâhilerini murassa’ kalemlerle altın varaklar üzerine kayd olunmasına, inâyet buyurunuz!...*”¹²⁸.

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı tarihi zaman zaman askeri darbelere sahne olmuştur. Genelde dönemin padişahından ya da yöneticilerinden memnun olmayan kapıkulları ekseriyetle yanlarına ulema ve halktan aldıkları zümrelerle isyan etmişler, birçok kez devrin yöneticilerini makamlarından etmişlerdir. Bu türden hareketler Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması sonrasında da devam etmiş, sivillerin içerisinde aktif rol üstlendiği askeri darbeler yaşanmıştır. Yakın zamana kadar, hatta son birkaç on yıla kadar askerler, hükûmeti hedef alan çeşitli darbelere adı anılan bileşenlerin başını çekmiştir. İkinci Meşrutiyet, başta Enver ve Niyazi Beyler gibi askerlerin hükûmete baş kaldırması ve isteklerini Sultan’a kabul ettirmeleriyle ilan edilmiştir. Akabinde gerçekleşen 31 Mart Vak‘ası tersten okunursa, Hareket Ordusu, şeriat isteyen “irticacılar”ın elinden Meşrutiyet’i ve Kanun-ı Esasi’yi kurtarmıştır.

Dünya tarihinde 19. yüzyıl anayasalar çağı olarak bilinmektedir. Anayasalar, insanlara özgürlük hakkı tanımıştır veya var olan özgürlüğü daha da genişletmiştir. Osmanlı Devleti’nde de sürekli yasaklanan veya sansürlenmiş gazete ve dergiler İkinci Meşrutiyet’in ilanı ve Kanun-ı Esasi’nin yeniden yürürlüğe girmesiyle özgür bir ortam elde etmişlerdir. Bu bağlamda *Tanin*, *Volkan*, *Sabah*, *Tercümân-ı Hakikat*, *İkdam* ve *Servet-i Fünûn* gibi İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde İstanbul basınına yön veren gazeteler incelenmiştir. *Şehbal* ve *Resimli Kitap* mecmualarından da konuya ilişkin olarak görsellerden yararlanılmıştır.

İkinci Abdülhamid döneminde baskı altında olduğu ve yazılanlar sansür heyetlerinin denetiminden geçtiği için basın, Osmanlı kamuoyuna yön verecek güce ulaşamamıştır. Bununla birlikte bu kısıtlamaların kalkmasıyla beraber basın, Osmanlı kamuoyunu yönlendirmeye başlamıştır. Nitekim 31 Vak‘asında durum böyledir. 31 Mart Vak‘asından önce *Tanin* gazetesi İttihatçıların, *Volkan* gazetesi de İslâmcıların ve İttihatçılara muhalif olanların sesi olmuştur. 31 Mart Vak‘asının öncesi ve ertesinde Osmanlı kamuoyunda başrolleri bu iki gazete ve başyazarları paylaşmıştır, denebilir. 31 Mart Vak‘asının başlangıcında Hüseyin Cahit Yalçın’ın doğrudan hedef olması, öldürülmek istenmesi ve hadiselerin Hareket Ordusu tarafından bastırılması; sonrasında başta *Volkan* gazetesinin kapatılması, Derviş Vahdeti’nin idam edilmesi bu vak‘ada kamuoyunun rolünü göstermesi açısından bu görüşü destekler niteliktedir. *Sabah* gazetesinin imtiyaz sahibi Mihran Efendi iktidarlara yakınlığı ile ün salmıştır. Bu süreçte de *Sabah*’ın çok suya sabuna dokunmayıp tarafsız gözüktüğü ya da gözükmeye çalıştığı söylenebilir. *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinin tarafsız gözükmemesine rağmen İttihatçılara karşı bir politika izlediği nüshalarında yer verdiği yazılardan anlaşılmaktadır. Yine tarafsız gözükmemesine rağmen İttihatçılara karşı kampanya yürüten *İkdam* gazetesi başyazarı ve sahibi Ali Kemal ve Ahmed Cevdet, 31 Mart Vak‘asının bastırılmasından sonra durumlarının vahametinden korkarak yurtdışına kaçmışlardır. Olaylar cereyan eder etmez hemen *Tanin* ve *Şûrayı Ümmet* gazeteleri tahrip edilmiş olduğu halde İttihatçı olmayan Ahmed İhsan’ın basımevi tahrip edilmemesi de İttihatçılara yakın olmadığına kanıttır.

¹²⁷ Ali Kemal, “Bir Haftadan Beri”, *İkdam*, 21 Nisan 1909(8 Nisan 1325), no. 5354.

¹²⁸ Çaycı, a.g.t., s. 123.

Meşrutiyetin meydana getirdiği özgürlük ortamında gazeteler ve başyazarları yazılarını ilk başta serbest ve taraf tutan bir çizgide kaleme almışlardır. Bunu yaparken de kitleleri önemli ölçüde etkilemişlerdir. Buna ek olarak günümüzde de sık rastlandığı üzere bir olayın patlak vereceği anlaşıldığında birlikte hareket etmeseler de dönemin siyasi hiziplerini sakin olmaya davet eden yazılar da yazmışlardır. Bu açılarından 31 Mart Olayına yakın zaman diliminde, gazeteler olayın sıcaklığının da etkisiyle sert yazılara sütunlarında seyrek bir şekilde yer vermişlerdir. Bazen mesajlarını ikinci hatta daha sonraki sayfalarında verdikleri görülmüştür. Ortamın gerginliği gazetelerde dış haberlerin geniş, buna karşılık iç haberlerin daha az yer bulmasına sebep olmuştur. Yine de bazı günler, özellikle Hasan Fehmi'nin öldürülmesinde olduğu gibi, bu sessizliklerini bozmuşlardır. Bütün bu gerginliğe zıt bir biçimde, gazetelerin ve başyazarlarının ayrıldıkları konular fazla olmasına rağmen, düşünce olarak birleştikleri ender konular da olmuştur. Öyle ki Hasan Fehmi'nin cinayeti tüm gazetelerde kınanmıştır. Ayrıca aralarındaki ayrılıklardan bazen rahatsız olarak bu durumun Osmanlı düşmanlarına fırsat verdiği konusunda kendilerini eleştiren yazılar da kaleme almışlardır. Vatan, vatanın kurtuluşu ve daha iyiye gidiş ise hepsinin ortak meselesi ve çabası gibi görünmektedir. Son olarak yaşanan olumsuzluklardan gazetelerin bir kısmı da sorumlu tutulmuştur. Özellikle, olay öncesi irticacı söylemleriyle öne çıkan Volkan Gazetesi olay sonrasında kapatılmış ve gazetenin başyazarı ve sorumlusu olan Derviş Vahdeti idam edilmiştir. Ayrıca olay devam ederken İttihatçılığı ile öne çıkan Tanin Gazetesi ve Şura-yı Ümmet gibi matbaalar yağma edilmiş ve kısa bir süre de olsa yayına ara vermek zorunda kalmıştır.

Kaynakça**-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

BEO. (*Bâbiâli Evrak Odası*)

ZB. (*Zabtiye*)

DH. MKT. (*Dahiliye-Mektubi Kalemi*)

MV. (*Meclis-i Vükela Mazbataları*)

-Gazeteler

İkdam

Sabah

Tanin

Tercümân-ı Hakikat

Volkan

Servet-i Fünûn

-Mecmualar

Resimli Kitap

Şehbal

-Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ahmad, Feroz, "Jön Türk Dönemi (1908-1918) İle ilgili Değerlendirmeler", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 19-38.

Ahmet Mithat Efendi, *Menfa*, Handan İnci (yay. hz.), Arma Yayınları, İstanbul, 2002.

Akkaymak, Ebubekir, *Ali Kemal'in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

Akşin Sina, *31 Mart Olayı*, Sinan Yayınları, İstanbul 1972.

Aktaş, Şerif, "Ahmed Râsim", *TDVİA*, cilt: 2, Ankara 1989, s. 117-119.

Albayrak, Nurettin, "Hüseyin Kâzım Kadri", *TDVİA* cilt: 18, Ankara 1998, s. 554-555.

Ali Cevat Bey, *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hâdisesi*, Faik Reşit Unat (yay. Hz.), TTK Yayını, Ankara 1991.

Ayaz, Erdem vd., "II. Meşrutiyet Döneminde Bir Faili Meçhul: Hasan Fehmi Bey", *Electronic Journal of Vocational Colleges*, cilt: 5, sayı: 1, 2015, s. 107-117.

Aykaç, Erkal *II. Meşrutiyet Döneminde Tanin'deki Siyasi Yazıların Muhteva Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2000.

Aysal Necdet, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s.15-53.

Azman, Ayşe, *Türk Basınında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

Balcı, Sezai, *II. Meşrutiyet Döneminde İkdam Gazetesi (1908-1909)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

- Bengi, S. Hilmi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1998.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, yay. haz. Ahmet Kuyaş, 11. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.
- Birinci, Ali, *Hürriyet ve İtilâf Furkası-II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.
- Çakır, Fatma, *Hüseyin Câhid'in Tanın'deki Makalelerine Göre 31 Mart Olayı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2014.
- Çavdar, Tefvik, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.
- Çaycı, Muhammet Emin, *Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2009.
- Çelik, Bilgin, "Jön Türk Devrimi ve Balkanlar: Bölgenin Devrime ve Devrim Sonrası Siyasi Gelişmelere Etkileri", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 509-534.
- Danişmend, İsmail Hami, *Sadr-ı-a'zam Tefvik Paşa'nın Dosyasındaki Resmî ve Hususî Vesikalara Göre: 31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1961.
- Demir, Kenan, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5 (2014), s. 57-88.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.
- Gazel, Ahmed Ali, *Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'in Siyasî Hayatı (1908-1913)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000.
- Gönenç, E. Özgür, "Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sayı: 19 (2004), s. 93-105.
- Haniççe, Murat, "Orta Doğu'da Osmanlı Vilayet Gazetelerine Bir Örnek: Zevrâ Gazetesi (1869)", *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu (19-21 Ekim 2016- Elazığ) Bildirileri*, cilt: 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s. 231-270.
- Hanioglu, M. Şükrü, "Jön Türk Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: III, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s. 844-856.
- İnalçık, Halil, "II. Meşrutiyet: Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyet Yolu Açılıyor", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.3-10.
- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Dr Yayınları, İstanbul 2005.
- Karaman, Mehmet Ali, "Meşrutiyet Dönemi Basın ve Basında Ordu-Siyaset İlişkisi", *Studies of the Ottoman Domain*, cilt: 4, sayı: 6, Şubat 2014, s. 1-20.
- Koloğlu, Orhan, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, cilt: 1, s. 68-93.
- _____, "II. Abdülhamid'in Basın Karşısında Açmazı", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 82-84.
- _____, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

- Kurşun, Zekeriya ve Kahraman, Kemal, “Derviş Vahdeti”, *TDVİA*, cilt: 9, Ankara 1994, s. 198-200.
- Kutay, Cemal, *31 Mart’ın 90. Yılında Laik Cumhuriyet Karşısında Derviş Vahdetiler Cephesi*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, 4. Baskı, TTK Yayını, Ankara 1991.
- Mevlânzâde Rıfat, *31 Mart Bir İhtilalin Hikâyesi*, Berîre Ülgenci (yay. hz.), Pınar Yayınları, İstanbul 1996.
- Okay, M. Orhan, “Ahmed Midhat Efendi”, *TDVİA* cilt: 2, Ankara 1989, s. 100-103.
- Ölmez, Ahmed, *Şehbâl Mecmuası*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 1988.
- Özcan Azmi, “Otuzbir Mart Vak‘ası”, *TDVİA*, cilt: 34, Ankara 2007, s. 9-11.
- Roskin, Michael G., *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset Coğrafya Kültür*, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara 2009.
- Tekin, Mehmet, “Tercümân-ı Hakikat”, *TDVİA* cilt: 40, Ankara 2011 s. 497-498.
- Tekinsoy, Yunus Emre, *Balkan Harpleri Esnasında Osmanlı Kamuoyu (1912-1913)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.
- _____, “Balkan Savaşları’nda Propaganda Unsuru Olarak Kadın ve Kadın Fotoğrafları”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, cilt: 2, Editör Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, s. 1005-1120.
- Timur, Taner, “Uluslaşma Süreci, İttihatçılık ve Devrim”, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (Ed. Sina Akşin ve Sarp Balcı Barış Ünlü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 39-60.
- Tokgöz, Ahmed İhsan, *Matbuat Hatıralarım (1888-1914)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İletişim Yayınları 1. Baskı, İstanbul 1998.
- Ustaoğlu, Rasim, *Resimli Kitap (1324/1908-1329/1913) ve Resimli Gazete (1339/1923-1929)’nin Dil Edebiyat ve Kültür Yazılarının Sistematik İndeksi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.
- Uzun, Mustafa, “Ali Kemal”, *TDVİA*, cilt: 2, Ankara 1989, s. 405-407.
- Yazıcı, Nesimi, “Basın Tarihimizin Bibliyografyası Meselesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 5, İstanbul 1986, s. 195-208.
- _____, “İkdam”, *TDVİA*, cilt: 22, Ankara 2000 s. 24-25.

EKLER

Resim 1. Yeni Padişah Mehmed Reşat [*Şehbal* 28 Nisan 1909 (15 Nisan 325), s. 64.]

Resim 2. 31 Mart Vak'asında yaralanan Bahriye Nazırı Rıza Paşa [*Şehbal* 28 Nisan 1909 (15 Nisan 325), s. 67.]

Resim 3. Serbesti gazetesinin başyazarı olan ve cinayete kurban giden Hasan Fehmi'nin cenaze alayı [*Şehbal* 28 Nisan 1909 (15 Nisan 325), s. 67.]

Resim 4. 31 Mart Vak'asında şehit edilen Lazkiye Mebusu merhum Emir Arslan Bey (Hüseyin Cahit Yalçın'a benzerliğinden öldürülen mebus) [*Şehbal* 28 Nisan 1909 (15 Nisan 325), s. 70.]

Resim 5. Ayastefanos'ta Hareket Ordusu [*Şehbal* 28 Nisan 1909 (15 Nisan 325), s. 70.]

Resim 6. Taksim musâdemesinde maktûl olanlardan birkaçı. [*Şehbal* 28 Mayıs 1909 (15 Mayıs 1325), s. 91.]

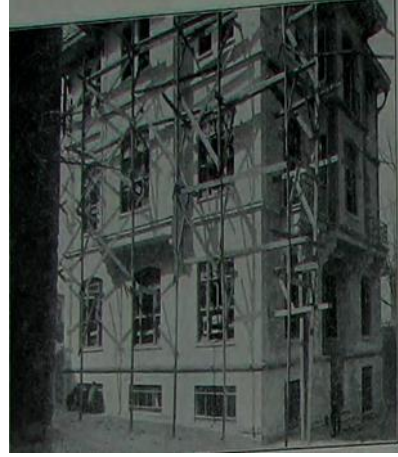
Resim 7. Sahte sarık ile ele geçirilen bir mürteci [*Şehbal* 28 Mayıs 1909 (15 Mayıs 1325), s. 94.]

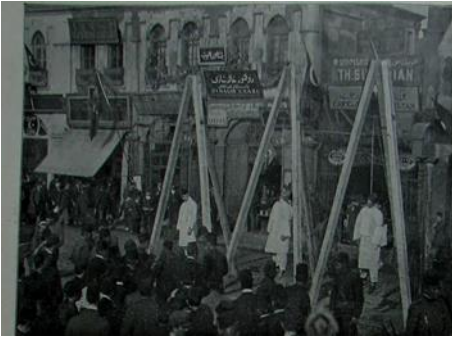
Resim 9. Hareket ordusu kumandanı Mahmud Şevket Paşa [*Resimli Kitap*]

Resim 8. Meşrutiyetin korunması ve hürriyet için Hareket Ordusuna katılan iki gönüllü [*Şehbal* 28 Mayıs 1909 (15 Mayıs 1325), s. 90.]

Resim 10. 31 Mart Vak'asından tahrip edilen Tanin gazetesinin matbaa ve idare hanesi [*Resimli Kitap*, 21 Mayıs 1909 (8 Mayıs 1325), no. 8, s. 759.]

Resim 11. Divan-ı harb-i örfi tarafından mahkum edilen canilerden üçünün köprü başında alenen idamları [*Resimli Kitap*, 21 Mayıs 1909 (8 Mayıs 1325), no. 8, s. 762.]

Resim 12. Teslimden sonra Taşkılla'nın cepheden görünüşü [*Resimli Kitap*, 21 Mayıs 1909 (8 Mayıs 1325), no. 8, s. 758.]

Resim 13. Hareket Ordusu şehitlerinin cenaze alayı resimlerinden [*Resimli Kitap*, 21 Mayıs 1909 (8 Mayıs 1325), no. 8, s. 757.]

Resim 14. Niyazi Bey ve Geyiği [*Resimli Kitap*, 21 Mayıs 1909 (8 Mayıs 1325), no. 8, s. 779.]

Resim 14. 31 Mart Vak'asında yaralanmış olan Amerikalı İngiliz gazete muhabiri hastanede [*Resimli Kitap*, 21 Mayıs 1909 (8 Mayıs 1325), no. 8, s. 783.]

Resim 7. Babıali önünde temayüşler [*Resimli Kitap*, Eylül/Ekim 1908 (Eylül 1324), no. 1, cilt: 1, s. 80.]

Resim 15. 31 Mart 1325, 13 Nisan 1909 tarihinde çıkan **Volkan Gazetesi** Manşeti

Resim 9. İrticacılardan olup Hoca kıyafetinde yakalanan bir şahıs [*Resimli Kitap*, 21 Mayıs 1909 (8 Mayıs 1325), no. 8, s. 794.]

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN: 2587-2621

Volume 2 Issue 1, March 2018

**OSMANLI BASININDAN TÜRK VE ALMANLARIN KARŞILIKLI
HAYRANLIĞINA İLİŞKİN BİR KESİT: ASKER MECMUASI ÖRNEĞİ***

*A Section About The Mutual Admiration Of Turks And Germans From The Ottoman
Press: The Military Magazine Example*

Fatih ÖZASLAN**

Özet: Osmanlı Devleti'ne Prusya'dan ilk defa III. Selim döneminde askeri görevliler gelmiştir. Bu süreç II. Abdülhamid dönemine kadar sürmüştür. Prusya'da II. Wilhelm'in tahta geçişinden sonra Osmanlı Devleti ile ilişkiler daha da yoğunlaşmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra özellikle askeri konularda Almanya'dan fazlasıyla faydalanılmıştır. Osmanlı Devleti, Almanya'dan subay getirttiği gibi kendisi de Almanya'ya eğitim için subay göndermiştir. Bu dönemde Almanya'dan gönderilen Kamphövener, Von Hobe, Ristov ve özellikle Von Der Goltz Osmanlı ordusu üzerinde çok etki bırakmıştır. Bu yüzden II. Meşruyet döneminde de Osmanlı subayları Alman ordu yapısını örnek almaya devam etmiş ve Alman subaylarına büyük saygı göstermişlerdir. Bu çalışmada II. Meşrutiyet döneminde Almanlara olan hayranlığın basındaki yansımalarına Asker Mecmuası üzerinden bakılmış ve incelenmiştir. Asker Mecmuası'ndaki özellikle Von Der Goltz hakkındaki düşünceler dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Von Der Goltz, İttihat ve Terakki, Asker Mecmuası

Abstract: The military officers came from Prussia to the Ottoman Empire for the first time during the period of Selim III. This carried out until the period of Abdülhamid II. The relations with the Ottoman Empire became more intense following the Wilhelm's II coming to the throne in Prussia. After the Ottoman-Russia War between 1877 and 1878, a lot of benefits were provided from Germany especially in military issues. As the Ottoman Empire brought military officers from Germany, it also sent military officers to there for training. At this period, Kamphövener, Von Hobe, Ristov, and especially Von Der Goltz sent by Germany left a remarkable impression on the Ottoman Army. For this reason, the Ottoman military officers continued to take the German army structure as an example and showed high respect to the German military officers also during the Second Constitutionalist Period. In the current study, the reflections of the admiration for the Germans during the Second Constitutionalist Period were examined and analyzed on the basis of the Asker Mecmuası (Soldier's Journal). Especially the thoughts regarding Von Der Goltz placed in the Asker Mecmuası (Soldier's Journal) are remarkable.

Keywords: Abdulhamid II., Von Der Goltz, Committee of Union and Progress, Soldier's Journal

* Bu çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilmiş "Asker Mecmuası Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Grv., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-mail:fozaslan@aku.edu.tr

Giriş

Osmanlı-Alman İlişkilerinin Seyrine Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki münasebetlerin her iki taraf için de belli bir geleneği vardır. Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti Avrupa devletlerini daha yakından tanımanın kendisi açısından faydalı olacağına inanmaya başlamıştır. 1701 yılında I. Friedrich'in Prusya tahtına çıkmasıyla Osmanlı Devleti Asım Said Efendi başkanlığında bir heyeti tebrik için Prusya'ya göndermiştir. Bu heyetin ziyareti Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki ilişkilerin başlangıcı olmuştur.¹

Osmanlı Devleti ile Prusya arasında 2 Nisan 1761 tarihinde imzalanan Dostluk, Gemicilik ve Ticaret Antlaşması iki devlet arasındaki ilişkilerin resmi başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dönemin Prusya kralı II. Friedrich, (1740-1774) Osmanlı Padişahı III. Mustafa'ya (1757-1774) bizzat mektup yazarak yapılan anlaşmadan duyduğu mutluluğu dile getirmiş ve teşekkür etmiştir.²

1774'te Kırım'ın kaybedilmesinden sonra Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki ilişkiler daha çok askeri yardımlaşma şeklinde ilerlemiştir. İki devlet arasında 1790 yılında bir askeri ittifak imzalanmıştır. Yapılan ittifaka göre; "Prusya, Türkiye Avrupası'nda Rus ve Avusturya'nın ilerlemeleriyle bozulmuş olan dengeyi düzeltmek için, ilkbaharda bütün kuvvetleriyle muharebeye girmeyi vadediyordu. Buna karşılık olarak da Osmanlı Devleti, Prusya'ya Akdeniz'de dost olarak kabul etmiş olduğu devletlere tanıdığı ticaret imtiyazlarını taniyacak ve Prusya'nın bir taraftan Avusturya, diğer taraftan Rusya ile olan toprak anlaşmazlıklarında Prusya'yı tutacaktı. Osmanlı Devleti bu antlaşmadan istediğini tam manasıyla alamamıştır. Çünkü Alman hükümeti Osmanlı Devleti için hem Rusya hem de Avusturya ile savaşmayı kendi çıkarlarına uygun görmemişti.³ Bu anlaşma, Prusya'nın tarihte ilk kez Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Böylece ticari ilişkilerin yanında siyasi ve askeri alanlarda da bir ittifak kurulmasıyla köklü ilişkilerin temeli atılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti'nde Fransa'ya karşı duyulan sempatinin yerini Prusya almaya başlamıştır.⁴

III. Selim (1761-1808) döneminde Prusyalı Albay Von Goetze Türk topçu birliklerini denetlemişti. Von Goetze'nin çağrılış amacı aslında Osmanlı kara ordusunu Alman sistemine göre teşkilatlandırmaktı ama O daha çok bir danışman gibi çalışmıştır.⁵

II. Mahmud' da (1785-1839) Prusya'ya başvurmuş ve 1836 yılında Helmuth Von Moltke'nin (1800-1891) başkanlığında bir askeri heyet Osmanlı Devleti'ne gönderilmiştir. Moltke burada geçirdiği süreçten sonra önemli tespitlerde bulunmuştur. Moltke'ye göre modern bir ordunun kurulabilmesi için öncelikle ordu yönetiminin bilgili ve namuslu kişilerin kontrolüne verilmesi gerekmektedir. Moltke'ye göre bir başka sıkıntılı durum ise asker alma yöntemidir. Asker alma yönteminin bozuk, düzensiz ve haksız olduğunu belirtmiştir. Askerlik görevinin sadece Müslüman halkın sırtına yükletildiğinin, askerlik süresinin çok uzun olmasından dolayı askerden kaçma olaylarının da sık sık yaşandığının altını çizmiştir. Ayrıca Moltke'ye göre bir başka sorun da subay ve komutanların hem nitel hem de nicel bakımdan yetersizlikleridir.⁶ Moltke, Osmanlı Devleti'nde dört yıldan fazla görev yapmıştır. Özellikle Mehmet Ali Paşa isyanı sırasında birçok hizmette bulunmuştur. Nizip Savaşı'nda verdiği fikirler Osmanlı paşaları tarafından dinlenilmemiş ve bu savaşta Osmanlı Devleti, Mehmet Ali Paşa'ya (1769-1849) karşı

¹ Kemal Beydilli, 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Prusya Münasebetleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1983, s.13.

² Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1985, s. 60.

³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK Yay., Ankara 2007, s. 18.

⁴ M. Nail Alkan, "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, 2015, s. 40.

⁵ Veli Yılmaz, *Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset, İstanbul 1993, s. 34.

⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, s. 191-192. Ayrıntılı bilgi için bkz: Helmuth Von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.

mağlup olmuştur.⁷ Nizip Savaşı yenilgisi ve Sultan II. Mahmud'un ölümü üzerine Moltke ve beraberindeki heyet ülkelerine geri çağırılmışlardır.⁸

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Osmanlı adına hezimetle sonuçlanınca Osmanlı devlet adamları ordunun yetersizliğini görmüş ve ıslahatlar için tekrar ordu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu savaşla birlikte Osmanlı ordusunun eğitimsiz; silah, envanter ve komuta kademesi bakımından yetersiz olduğu tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Bu durumdan ötürü memleketin yeni Rus saldırılarına karşı durabilmesi için ordunun güçlendirilmesi gerekiyordu. Osmanlı Devleti o dönemde ordunun ıslah çalışmaları için Almanlardan faydalanmak istemiştir.

Moltke ve arkadaşlarının ülkelerine dönmelerinden 1882'ye kadar geçen sürede düzenli bir Prusya askeri yardımı söz konusu olmamıştır. Sultan II. Abdülhamid' de (1842-1918) tahta geçtiğinde ordunun ıslahı için Almanlara yönelmiştir. Padişah 1880 yılında Alman Devleti'ne başvurarak askeri uzmanlar istemiş ve bu istek kabul edilerek 1882 yılında Albay von Kaehler, Piyade Yüzbaşı Kamphövener, Topçu Yüzbaşı von Hobe ve Yüzbaşı Ristoui'nin Osmanlı Devleti'ne gönderilmesine karar verilmiştir. Osmanlı Devleti, ülkesine gelen bu subaylara verdiği değeri göstermek için kısa sürede büyük rütbelere vermiştir. Albay von Kaehler kısa sürede Osmanlı Feriki yapılmış ve padişah yaverliğine atanmıştır. Von Kaehler gelmesinden sonra geçen üç sene sonunda ölürken ünvanı mareşallik idi.⁹

Kaehler ve ekibi görevlerinin gereği olarak Osmanlı ordusunu tetkik etmişler ve yapılan incelemeler sonucunda 400 sayfalık bir metin hazırlamışlardır. Kaehler hazırladığı metinde Osmanlı ordusunda nelerin eksik olduğunu ve bu eksikliklerin giderilebilmesi için yapılması gerekenleri detaylıca anlatmıştır.¹⁰ Kaehler'in görüşleri Osmanlı Devleti tarafından kabul görmüştür. Sultan II. Abdülhamid bununla yetinmeyerek Kaehler'e, Türk subaylarının Almanya'da eğitim görmesini istediğini bildirmiştir. Bu istek de Almanlar tarafından kabul edilmiştir.¹¹

Von Kaehler'in 1885'te ölümünden sonra padişahında isteğiyle Von der Goltz Alman reform grubunun/ekibinin başına getirilmiştir. Goltz'un Osmanlı Devleti'ndeki ilk görevi Askeri Okullar Müfettişliği idi. 23 Haziran 1886'da Tümgeneralliğe getirilmiş, 18 Ağustos 1886'da Askeri Müfettişliğin yanında Genelkurmay İkinci Başkanı olmuştur.¹² Goltz özellikle genç subayların eğitiminde önemli bir rol oynamış ve 12 yıllık çalışma süresi boyunca Harbiye Mektebi'nde okutulmak üzere 4000 sayfadan fazla Türkçe broşür ve ders kitabı yayınlamıştır. Goltz, subay ve subay adaylarını etkilemeyi bildiğinden bu kesimlerde Alman hayranlığı yaratmıştır.¹³

Asker Mecmuası'nda Alman Hayranlığı

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra gazete ve mecmuaların yayınlanması için rahat bir ortam meydana gelmiştir. Birçok sivil yayın yanında askeri yayınlar da mevcuttur. Ancak Osmanlı Devleti'nde ordu ile alakalı yayın yapma ilkeleri yasalar ile belirlenmiştir.¹⁴ Asker Mecmuası, II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası yayın hayatına başlamıştır. Mecmuanın ilk sayısı 4 Eylül 1908 tarihinde çıkarılmıştır. Mecmuanın kapağına "*ordu ve donanmanın terakkiyatına hâdim olmak üzere ayda iki defa neşr edilir*" notu düşülmüştür. Mecmuanın başyazarı Erkân-ı

⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 34.

⁸ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s. 19.

⁹ İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 60.

¹⁰ Wallach, *a.g.e.*, s. 39.

¹¹ Wallach, *a.g.e.*, s. 48.

¹² Yılmaz, *a.g.e.*, s. 40.

¹³ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 64.

¹⁴ Mehmet Ali Karaman, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Askeri Matbûatı ve Siyasi Hayattaki Rolü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017, s. 23.

Harbiye Kaymakamı Osman Senai Bey, müdürü ise Ahmet Cevdet'ti. Mecmua, yayın hayatına bir sene devam etmiştir. Bu süre zarfında 24 sayı olarak yayınlanmıştır.

Asker Mecmuası'nda hem siyasi hem de askeri yazılar yer almaktadır. Askeri yazılar içerisinde yabancı devletler ile ilgili birçok yazı bulunmaktadır. Bu devletlerin başında da Alman Devleti gelmektedir ve bu devlet ile alakalı yazıların büyük çoğunluğunda ise onlara karşı bir hayranlık ve onları örnek alma söz konusudur. Örneğin, Asker Mecmuası'nın birinci sayısında Osman Senai Bey'in "Yaverler" başlıklı makalesi bulunmaktadır. Osman Senai Bey bu makalesinde yaverler hakkında tafsilatlı bilgi vermekte ve genel olarak Osmanlı Devleti'ndeki yaverleri sert bir şekilde eleştirmektedir. Bu eleştirilerinden sonra Alman Devleti'ndeki yaverleri örnek göstererek onlar hakkında bilgiler aktarmaktadır:

"Almanya'da yaver gelmesi işitilince, bizde büyük meratibde bulunanların hususiyat-ı şahsiyelerini tesviye için tayin edilmiş bir (memur) hazıra geliyor. Halbuki Avrupa'da yaverler adeta bizde ki (erkân-ı harbe melhuk) zabitan sınıfını teşkil ederler. Ve esasen iki kısma ayrılırlar.

Birinci kısım hükümdar ile aile-i hükümdar a'zası maiyetlerine terfik edilen askeri müşavirlerdir ki bunlara tesmiye olunur. Bunlar sınıf-ı saire zabitanından ayrı bir üniforma giyerler ve bizimkine benzer kordon taşır. Vazifeleri şu vech ile hülasa edilebilir: maiyetlerine memur oldukları zevat-ı âliyyeye, ifa-i hizmet esnasında refakat ederler. Ve sırf hizmete müteallik umur ve hususatı tesviye için onlara erkân-ı harbin veya emr-i zabıtlığı vazifesini görürler. Yahut maiyetine memur oldukları zat-ı âli küçük rütbede ise [prensler gibi] onlara hayat-ı askeriyede delalet ve tezyid-i malumatlarına hizmet ederler."¹⁵

Osman Senai Bey, bu konuda son olarak Alman yaverlerin şerefli bir zabitanlık yaptıkları için zevât-ı âliyyeden arkadaş muamelesi gördüğünü ve Osmanlı Devleti yaverlerinin de onları örnek alması gerektiğini belirtir.

Mecmuanın on beşinci sayısında yazarı belirtilmeyen "Askerlik Nokta-yı Nazarından Otomobilcilik" başlıklı yazıda otomobilcilik hakkında bilgi verilmektedir. Yazı otomobil dünyasında meydana gelen gelişmeler ile otomobilin nakliye ve savaş alanındaki önemine binaen kaleme alınmıştır. Bu yazıda örnek verilen ülkelerden biri de Almanya'dır.

Almanya'nın 1900 senesinde otomobil satın almak için 150.000 mark tahsis ettiğini ve her sene bu miktarı arttırdığını, bunun yanında 1901'de yapılan tatbikatlarda kullanılan on iki tane otomobil ve 1902, 1903, 1904 yıllarında da farklı çeşitlerde kullanılan motorlar hakkında bilgiler verilmektedir. Verilen bu yılların hepsinde hem otomobil hem de motosiklet sayısındaki artışa da değinilmektedir. Almanların gerek tatbikatlarda gerek de savaşlarda bu otomobil ve motosikletlerden memnuniyetleri üzerinde durulmaktadır. Özellikle nakliye konusunda çok işe yaradıkları aktarılmaktadır.

Nakliyeden sonra savaş arabaları konusuna değinilmektedir. İlk defa olmak üzere 1905 senesinde ve onu takip eden yıllarda özellikle İmparator Wilhelm'in isteği ile savaş arabalarının sayısının arttırıldığından ve zırhlarının güçlendirildiğinden bahsedilmektedir. Savaşlarda veya komutanlarca kullanılan arabaların beygir kuvvetleri hakkında da bilgi verilmektedir.

Otomobillerin yanı sıra motorlu tren yapımına da başlandığı ve bu konuda da başarı sağlandığı ve Alman Devleti'nin ilk trenden memnun kaldıktan sonra hemen otomobil fabrikasının yanında tren fabrikasını kurduğu da belirtilmektedir.

Fabrikalar kurulup araçlar üretilmeye başlanınca bu defa devletin, araçları her koşula uygun, dayanıklı yapmaya başladığı ve bu konuda oldukça araştırmalar yaptığı, özellikle de kış mevsimine uygun araçların gelişiminde başarı sağlanamadığı anlatılmaktadır. Burada dikkat çeken bir husus da Almanların bütün ürettikleri araçlar arasında bir müsabaka düzenlenmesidir. Bu müsabakanın amacının da araçların arasındaki farkları görmek ve eksikleri gidermek olduğu ifade edilmektedir. Bu yarışın sonucunda ise devletin memnun kalmadığı, araçların birçok eksiklerinin çıktığı görülmektedir. Devletin ürettiği araçların bekleneni karşılayamaması üzerine teşvik için bütün ülke çapında çalışmaların başladığı belirtilmektedir.

¹⁵ Osman Senai, "Yaverler", *Asker*, S. 1, 21 Ağustos 1324/3 Eylül 1908, s.18.

Mecmuanın birinci sayısında Osman Senai Bey'in, harbiye nezaretinin ıslahı konusuna değindiği ve Almanya harbiye nezaretini anlattığı "*Almanya'da Harbiye Nezareti*" başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. Bu makalede Almanya harbiye nezaretinin yapısını, işleyişini, ayrıldığı kolları, nezaret içindeki daireleri, görevli kişileri tek tek özelliklerini belirterek anlatmaktadır:

"Alman harbiye nezareti ordunun, nizamından, teşkilinden, idaresinden, iaşe ve teçhizatından sorumlu dairedir. Bu daire memurları yüksek rütbeli askerlerden, zabitanlardan ve kısmen normal memurlardan oluşmaktadır. En düşük memur yüzbaşı rütbesindedir. Normal memurlarda yüzbaşı derecesinde saygı görürler. Harbiye nazırı general rütbesindedir. Harbiye nazırlığı kolordu kumandanlığı gibi önemli bir mevkiidir. Harbiye nazırının emrinde, makama ait olmak üzere yüzbaşı ve binbaşı rütbesinde iki yaver bulunmaktadır. Harbiye nezareti dört büyük daireye ayrılmaktadır. Bu dairelerin başında liva veya ferik rütbesinde birer reis vardır ve reisin yüzbaşı rütbesinde bir yaveri bulunmaktadır.

Birinci daire; merkez dairedir. Harbiye nezareti bütün işlerini bu daire vasıtasıyla görür. Bu dairede iki şubeye ayrılmıştır. Birincisi nezaret şubesidir ve başında miralay veya kaymakam rütbesinde birisi bulunur. Hazine evrak dairesi ile kütüphane ve nizamât idareleri bu şubeye bağlıdır. İkincisi idare şubesidir. İdareye ait olan her şey buraya gelir. Bu şubenin müdürü idare memurlarından biridir. İdare memurlarının imtihan komisyonu ise merkez daireye bağlıdır.

İkinci daire; daire-i umumiye-i harbiyedir. Buranın reisi ferik rütbesinde bir kişidir ve yüzbaşı rütbesinde bir yaveri vardır. Ordunun ıslahı, teşkilatlanması ve talimnameler ile nizamnamelerin tertip edilmesinden bu daire sorumludur. Bu daire altı şubeye ayrılmıştır ve her şube başında miralay rütbesinde bir kişi bulunmaktadır. Birincisi, ordu şubesidir. Burada şube müdüründen başka altı binbaşı ve iki yüzbaşı hizmet etmektedir. İkincisi, piyade şubesidir. Burada da şube müdüründen başka iki binbaşı ve bir yüzbaşı hizmet etmektedir. Üçüncüsü, süvari şubesidir. Müdüründen başka bir binbaşı ve bir yüzbaşı bulunmaktadır. Dördüncüsü, seyyar topçu şubesidir. Müdüründen başka bir binbaşı ve bir yüzbaşı mevcuttur. Beşincisi, yaya topçu şubesidir. Müdüründen başka üç binbaşı ve iki yüzbaşı vardır. Altıncısı, istihkâm ve mühendis şubesidir. Müdüründen başka dört binbaşı ve iki yüzbaşı vardır. Bu şubelerden başka, piyade mektebi müfettişliği, topçu tecrübe komisyonu, Berlin'deki askeri müze komisyonu, ordu mızıkâ müfettişliği, askeri binicilik mektepleri, ıslah ve cephanedepoları idaresi, askeri baytar müfettişlikleri de daire-i umumiye-i harbiyeye bağlıdır.

Üçüncü daire; ordu idare dairesidir. Bu dairenin reisi Almanya İmparatorluğu Meclis-i Ayanındaki harbiye nezaretinin vekilidir. Reisin yüzbaşı rütbesinde bir yaveri vardır. Bu daire altı şubeye ayrılır. Bunlar: vezne şubesi, iaşe şubesi, kıyafet şubesi, tatbikat meydanları şubesi, inşaat şubeleridir."¹⁶

Bütün bunları aktardıktan sonra Osmanlı Devleti'nin de böyle sistemli bir şekilde işleyen bir düzen kurması halinde harbiye nezaretinin daha verimli çalışacağını söyleyerek yazısına son vermektedir.

Mecmuanın ikinci sayısında yine Osman Senai'nin "*Alman Erkân-ı Harbiye Dairesi*" başlıklı makalesi bulunmaktadır.

Osman Senai Bey, Alman Erkân-ı Harbiye Dairesi'nin, ordunun sefer hazırlıklarının yapılması ve gerekli kumandanların yetiştirilmesi görevlerini ifa etmek için iki kısma ayrıldığını belirterek yazısına başlamaktadır. Bunlardan birisi Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye, diğeri ise kıt'aat nezdindeki Erkân-ı Harbiye'dir. İlk önce Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye hakkında bilgi vermektedir; Alman Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye Dairesi'nin Berlin'de bulunduğunu ve doğrudan doğruya umumi ordunun, Erkân-ı Harbiye reisinin idaresinde olduğunu belirtmektedir. Dairenin, muavinlik denilebilecek beş büyük kısımla, bir merkezi şube, harita kısmı, bir müstakil şube, bir merkezi depo ve kütüphaneden oluştuğunu, bu şubelerin miralay veya kaymakam rütbesinde ve alay komutanlığı itibarında kişilerin idaresinde olduğunu da ifade etmektedir. Osman Senai Bey, bu şubelerin nasıl çalıştığı hakkında bilgiyi de bize sunmaktadır:

"Şubelere memur-ı ümera ve zabitan-ı saire ise ikisi üçü bir araya gelmek üzere, bir oda da çalışırlar. Erkân-ı harbiyeyi umumiye reisi vereceği emri veya isteyeceği şeyi muavinlere tebliğ veya onlardan talep eder. Onlar da şube müdürleri vasıtasıyla vazifelerini müstakilen ifa ederler.

Vazaif, şube müdürleri vasıtasıyla zabitan-ı saire arasında taksim edilir. Herkes kendi salahiyet ve mes'uliyeti dahilinde kendine havale edilen vazifeyi nizamât-ı mevcudeye göre kendi zekâ ve iktidarıyla ifa eder. Bu sebeple şube memurlarının, mes'uliyet altına girmemek için, bir araya gelip de müzakere ve münakaşa ile sürüncemede bırakılmaları mümkün olamaz. Bundan dolayı dairede herkes yaptığı işten bizzat mes'ul olur

¹⁶ Osman Senai, "*Almanya'da Harbiye Nezareti*" *Asker*, S. 1, 21 Ağustos 1324/3 Eylül 1908, s. 23-24.

ve orada ancak erbab-ı zekâ ve dirayet barınabilir. Şimdi ki halde, daire reisi ve reis-i sani ile sivil memurlardan (topograf, litograf, pantograf vesaire) başka mirliva rütbesinde 5 muavin, 15 şube müdürü ve 97 ümera ve yüz başı, 117 erkân-ı harbiye zabitanı mevcuttur. Bir de ikmal-i tahsil etmek üzere erkân-ı harbiye akademisinden yetişenlerin en iyilerinden 100 kadar mülazım-ı evvel yine burada iki sene ifa-i vazife ederler. Bundan başka, ümera ve yüzbaşı rütbesinde 22 şimendifer komiseri ile kütüphane ve merkezi depoda bir hayli mütekaid zabitan dahi mevcut olduğu gibi, daire bütçesinin âdem-i müsadeseinden dolayı sair bazı erkân-ı harbiye zabitanı dahi, alaylarında ki irtibatları muhafaza edilmek şartıyla, erkân-ı harbiyeyi umumiye dairesinde ifa-i hizmet ederler.¹⁷

Osman Senai Bey yazısında, dairenin görevlere göre bölümlere ayrıldığını ve bu bölümleri de anlatmaktadır. İlk olarak şube-i merkeziyeden bahsedilmektedir. Bu şube bizdeki şube-i mahsusaya denktir. Bu şubenin vazifesi genel haberleşmeyi sağlamak ve personelin durumunu kontrol etmektir. Şube iki kısma ayrılmıştır; müdür ile kâtipten başka burada iki binbaşı ve iki yüzbaşı hizmet etmektedir. Bunların ikisi ise Erkân-ı Harp reisinin yaverleridir. Birinci kısımda yaverler hizmet ederler. Yaverler Erkân-ı Harbiye zabitanının durumunu izlemeyle meşgul olurlar. İkinci kısım ise, Erkân-ı Harbiye Dairesi'ne gelen veya buradan giden bütün evrakın kaydını tutmakla görevlidir.

Şube-i merkeziyeden sonra Osman Senai Bey, muavinliklerden de bahsetmektedir: Birinci muavinlik, Alman ordusu harp hazırlığındayken, sınırdaki durumu, hareketliliği öğrenmek ve bilgilendirmek görevini yerine getirir. Bu görev de iki şube tarafından gerçekleştirilir. Birinci şube, ordunun harp hazırlığı ve seferberliği işleriyle meşguldür. Müdürden ve yaverden başka, üç binbaşı ve beş yüzbaşı burada hizmet eder. İkinci şube olan şimendifer şubesi, ordunun sınıra naklini tanzim ve tertip etmekle meşgul olur. Bu şubede müdür ile yaverinden başka bir kaymakam, 2 binbaşı, 10 yüz başı ve çeşitli rütbelere 22 şimendifer komiseri hizmet ederler.

İkinci muavinlik, yabancı ordu ve donanmaları hakkında malumat toplamak, ilerleyişlerini kontrol ederek rapor etmek ve yabancı devletlerin kendi aralarında olan savaşları takip etmek gibi görevleri yerine getirir.

Üçüncü muavinliğin görevi ise orduya kumandan yetiştirmektir. Ayrıca tatbikatları inceleyerek bunlardan çıkarılan sonuçları kitap halinde yayınlama yükümlülüğü de bulunmaktadır.

Dördüncü muavinlik, ıslah çalışmaları ve istihkâmat ile meşgul olur. Ayrıca ordunun ilerleyişi ve yer değişimini de kontrol eder.

Beşinci ve son muavinliğin görevi ise uzak bölgelere yapılan seferlerin tetkik edilmesidir.

Yazar, bu bilgilerden sonra bizim Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi hakkında bilgiler vererek, nasıl olması gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunarak devam etmektedir. Yazara göre öncelikle ordunun seferberliğine ait ihtiyaçlar ile meşgul olacak bir şube lazımdır. İkinci olarak, ordunun sınır bölgelerindeki nakliye işlerini tertip edecek başka bir şubenin teşkil edilmesinin de gerekli olduğunu belirtmektedir. Üçüncü tavsiye ise sınır komşusu ülkelerin ordularını tetkik edecek bir şubedir. Dördüncü olarak Erkân-ı Harbiye zabitanının teorik ve pratik talim ve terbiyesi ile birlikte onlardan kumandan yetiştirme vazifesi ile sorumlu bir şubenin kurulmasını tavsiye etmektedir. Beşinci tavsiye ise bölgelerin haritalarını tedarik edecek bir şubenin kurulmasıdır. Bununla birlikte Erkân-ı Harp Dairesi'nin matbaa ve fotoğrafhanesinin de bu şube ile birleştirilmesini istemektedir. Altıncı tavsiye; meydana gelen olayları tetkik ederek harp tarihi yazacak bir şubenin var olmasıdır. Buna ek olarak da Erkân-ı Harp Dairesi kütüphanesinin böyle bir şube ile birleştirilmesini istemektedir. Yedinci tavsiye ise; savaş zamanında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye reisi tarafından idare edilecek olan büyük manevralar için hazırlık yapmakla görevli bir şubenin olmasıdır. Sekizinci ve son tavsiye ise Erkân-ı Harbiye Dairesi'nden çıkan bütün evrakların kaydını ve bütün askeri personelin liyakat ve ahlâk defterlerini tutan bir şubenin varlığıdır.

¹⁷ Osman Senai, "Alman Erkan-ı Harbiye Dairesi", *Asker*, S. 2, 1 Eylül 1324, s. 63.

Mecmuanın beşinci sayısında Piyade Yüzbaşılarından Osman Nuri “*Tilsit Muahedesi ve Prusya İnkılabı*” başlıklı bir yazı ile yaşananları anlatmaktadır. Osman Nuri, Fransa-Prusya savaşının (1807) nasıl patlak verdiğini ve sonuçlarını anlattıktan sonra bu mağlubiyeti, başta Napolyon olmak üzere Fransız komutanları hafife alan Prusya komutanlarına bağlamaktadır. Ayrıca Fransızların Berlin kapısına dayandığı sırada Prusyalıların hala resmi geçit yapmakla meşgul olduklarını ileri sürmektedir. Ayrıca Prusyalı askerlerin zabıtlar tarafından iyi bir şekilde eğitilmediklerini ve askerlerin de komutanlarını sevmediklerini belirtmektedir. Durum böyle olunca da mağlubiyetin kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Yazar bu konuda Napolyon’un da bir sözünü aktarmaktadır:

“Prusya askerleri iyidir; hem pekiyidir. Kumanda etmesini bilen kimse olmadığı için bir şeye muvaffak olamadılar. Bunları eğer ben idare etseydim Fransızlar gibi muharebe ederlerdi.”¹⁸

Bu yazıda Osman Nuri, Prusya’nın Fransa’ya mağlup olduktan sonra düştüğü çok kötü durumu ve o durumdan yapılan ıslahatlar sayesinde nasıl kurtulduğunu da anlatmaktadır. Osman Nuri, özellikle Prusya’nın eski komutanlarından ve memurlarından arınıp öyle kurtuluşa erdiğinin altını çizmektedir. Burada açık bir şekilde söylemese de Osmanlı Devleti’nin de bu şekilde yaparak tekrar güçlenebileceği mesajını vermektedir.

Mecmuanın Von Der Goltz’a olan hayranlığına bakacak olursak; on yedinci sayıda Osman Senai Bey tarafından yazılan “*Von Der Goltz Paşa Hazretlerine*” başlıklı makale bu hayranlığın en bariz örneğidir. Yazının başında meşrutiyetin ilan edilmesinde çok önemli bir kişi olan Mahmut Şevket Paşa hakkında Von der Goltz’a bilgi verilmektedir. Von Der Goltz’a, Mahmut Şevket Paşa’nın her ne kadar onun yetiştirdiği bir şakirt olmasa da Almanya’da bulunduğu sıralarda ondan istifadelere bulunduğu için onun talebesi sayılabileceği söylenmektedir.

Bu yazıda Goltz’a karşı aşırı övgüler bulunmaktadır. Goltz’un yanında Mahmut Şevket Paşa’ya da övgülerde bulunmaktadır.

“Vatan-ı muazzezimizi mevt-i hakikiden kurtarmak hususunda ahiren muvaffakiyetle icra buyurdıkları feth-i celil ise, nimet-i hürriyete meftun bütün vicdanları kendisine medyun-ı şükran kılmıştır. Ve hiç şüphe edilmez ki bundan sonra Mahmut Şevket Paşa namı yalnız bizim tarihimizde değil tarih-i fütuhât-ı milel de dahi zevalnâpezir bir şöhret ile yâd ve tezkür edilecektir.”¹⁹

Osman Senai Bey, Mahmut Şevket Paşa ile yaptığı görüşmesini de anlatmaktadır. Osman Senai yapılan görüşmede Mahmut Şevket Paşa’nın, Von der Goltz’un kendilerine katılacağı ve ondan istifade edileceği haberini vermesi üzerine duygularını abartılı bir şekilde ifade etmektedir:

“Ey üstad-ı muhterem biz ki doğrudan doğruya sizin halka-i tedrisinizden yetişmiş, minnetdar ve bahtiyar talebenizdeniz. Şüphe yok ki biz sizin bu mübarek Osmanlı toprağına bu muazzez Osmanlı ordusuna bu necib Osmanlı milletine ne büyük asar-ı muhabbet ve samimiyet izhar eylediğinizi ve bizim suret-i umumiyyede tealimize ne kadar müteessir bulunduğunuzu herkesten iyi bilir tanırız. Bundan dolayı Mahmut Şevket Paşa hazretlerinin büyük bir sevinç ile vukua gelen tebşirâtından ne kadar memnun olduğumu mümkün değil izah edemem. Hissettiğim şevk ve meserret o derece de idi ki Goltz Paşa hazretleri ordumuza gelecektir dedikleri zaman derhal ayağa kalkarak muhteşem paşamızın eline sarıldım ve o mübarek eli birkaç defa öperek bu suretle mahzuziyet-i vicdaniye ve hissiyat-ı şükranıyemi arz etmek istedim”²⁰

Bu yazıdaki abartılı övgünün sebebi, Von der Goltz’un kendisinin de Alman hükümetine baskı yaparak Osmanlı Devleti’ne gelmesini sağlamaktır.

Osman Senai, Goltz’un daha önce 15 sene görev yaptığı sürede ondan istedikleri gibi faydalanılmadığını da yine abartılı bir şekilde anlatmıştır:

“Siz güneş gibi talebenizin ezhanına nur-ı maarif serpmek istiyordunuz. Halbu ki yıldız etrafında tecemmü eden kara bulutlar neşr eylediğiniz şuaat-ı ilm ve irfanı kesr ederek müştak-ı kemaliniz olanları kısmen zulmette bırakıyordu. Bununla beraber ziya-i şemsi büsbütün setr etmek kabil olamadığı misüllü daire-i

¹⁸ Osman Nuri, “Tilsit Muahedesi ve Prusya İnkılabı”, *Asker*, S. 5, tarihsiz, s. 246.

¹⁹ Osman Senai, “Von Der Goltz Paşa Hazretlerine”, *Asker*, tarihsiz, S. 17, C. 2, s. 193.

²⁰ Osman Senai, a.g.m., s.195.

şumul ve nüfuzu bi-payan olan envar-ı marifet önüne sed ve hail vaz etmekte düşman maarif bulunanlarca tamamiyla kabil olamıyordu.”²¹

Özetle Von Der Goltz öğrencilerini aydınlatmaya çalışırken düşmanın bunu engellemek için elinden geleni yaptığını ancak yine de onu engelleyemediklerini söylemektedir.

Goltz’a Osmanlı’da bulunduğu 15 sene içerisinde ondan fazla yararlanamadıkları için üzgün oldukları belirtilmektedir: “Eğer siz istediğiniz gibi çalışabilir, bizde istediğimiz gibi sizden faydalanabilseydik bu milletin ikbal ve saadetini hakkıyla yerine getirebilirdik” denilmiştir.

Yazıda Japonlar da örnek gösterilmektedir. Japonlara gönderilen Alman General Megel’in katkılarıyla Japonların Rusları yendiği belirtilmektedir. Bu galibiyetteki ana unsur ise Megel’e Japon hükümeti tarafından serbest bir çalışma ortamı oluşturulması gösterilmektedir. Daha sonra da Megel’in bütün dünyanın saygı duyduğu bir ordu yarattığı vurgulanmaktadır. Goltz’a da eğer böyle serbest çalışma imkânı sunulsaydı belki de Japonlardan daha güçlü bir ordu kurabileceği söylenmektedir.

Von Der Goltz’un Osmanlı Devleti’nde sadece Yunan savaşında (1897) görev aldığı, bu görevde de başarılı olduğu vurgulanmaktadır. Ancak bu savaşın sonucunun beklenen faydaları getirmediği ve diğer ülkeler üzerinde etki göstermediği vurgulanmaktadır.

Burada meşrutiyete de vurgu yapılmaktadır. Meşrutiyetin halkı kurtardığı, özgürlük getirdiği gibi her zamanki söylemler vardır ve Von der Goltz’un meşrutiyet ile ilgili duyguları konusunda da yorumda bulunmaktadır:

“Evet. Şarkın reng-i semaviyesini andıran parlak mavi gözleriniz Selanik ve Manastır cihetlerinde ve Rumelinin nukat-ı mühimme-i sairesinde bittecemmüm 33 yıllık bir zalimden 600 senelik bir millet-i mazluma için hürriyet talep eden kuvvetin öyle şakaya gelir bir kuvvet olmadığını keşf ve takdir eylediğiniz zaman kalbinizde büyük bir meserretin uyandığını mutlak duymuşsunuzdur. Çünkü siz şark ordusunun en sevgili bir muallimi, şarkilerin de en muazzez bir dostusunuz.”²²

Alman Subayların Osmanlı Askerlerine Bakışı

Asker Mecmuası’nda yabancı subayların yazıları da yayınlanmıştır. Bu yazarlardan öne çıkan isim ise Alman subay Von Der Goltz’dur. Mecmuadaki Alman hayranlığı Von Der Goltz’un yazıları ve O’na verilen cevaplarda açık bir şekilde görülmektedir.²³ Başyazar Osman Senai Bey başta olmak üzere mecmuanın bütün yazarları Goltz’un düşüncelerine çok önem vermişlerdir.

Von Der Goltz, yazılarında Osmanlı Devleti ile ilgili birçok konuya değinmiştir. Mecmuanın on birinci sayısında Von der Goltz, “Türkiye’de İnkılâb-ı Siyasiye-i Dâhili” başlıklı yazısında Osmanlı Devleti’nin 1908 devrimi ile Japonya Devleti’nin 1868 Restorasyonu’nu karşılaştırırken II. Abdülhamid ve Osmanlı ordusu ile ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ayrıca İttihat Terakki Cemiyeti hakkında da görüşlerini bildirmiştir.

Mecmuanın ikinci sayısında Ali Fuad’a ait olan “Goltz Paşa ve Fuad Bey’in Mektubu” başlıklı yazı vardır. Burada öncelikle Goltz Paşa’nın meşrutiyet hakkında yazdığı bir makaleden bahsedildikten sonra, Ali Fuad ile olan mektuplaşmasına yer verilmektedir.

Ali Fuad, makalesinin başında Goltz Paşa’nın meşrutiyet hakkında yazdığı makaleyi anlatırken, Paşa hakkında oldukça fazla övgü dolu sözler söylemektedir:

²¹Osman Senai, a.g.m., s.197.

²²Osman Senai, a.g.m., s. 199.

²³ Asker Mecmuasının bu konudaki sayıları bkz. S.1-2,5, 11-12,17 -18.

“Osmanlı ordusuna ifa eylediği hizmet ile Osmanlıların minnettarlığını kazanan üstad-ı irfanımız Goltz Paşanın inkılab-ı ahir hakkında yazmış olduğu ilk makalesi, bütün askerler için düstur-ı hareket olarak kabul edilmek liyakatını haizdir.”²⁴

Mecmuada Goltz Paşa'nın makalesi yazının sonunda verilmiş fakat Ali Fuad, bu makaleyi vermeden önce kendisi anlatıp yorumlamıştır. Bu makaleden kısaca bahsetmek gerekirse; Goltz Paşa, Osmanlı askerinin meziyetlerini anlatarak, ordunun II. Abdülhamid dönemindeki durumunu, maruz kaldığı eziyetleri, mahrumiyetleri ve bu mahrumiyetler ile Yemen'de, Makedonya'da ve Anadolu'da büyük fedakârlıklar ve gayretler gösterdiğinden bahsederek dünyada hiçbir ordunun böylesine ağır bir vazifeye ve mahrumiyete maruz kalmadığını ifade etmektedir. Goltz Paşa'nın bu yazdıklarından sonra Ali Fuad, ordumuzun, dünya orduları arasında şerefine bir kat daha arttığını belirtmektedir.

Goltz Paşa makalesinde ayrıca ordunun içinde bulunduğu duruma atıfta bulunarak, ne yapılması ve ne yapılmaması gerektiğinden bahseden nasihatler de vermektedir.

Ali Fuad bundan sonra yazısına Goltz Paşayı ve yazmış olduğu makaleyi överek devam etmektedir:

“Üstad-ı irfanın bu makalesini okurken insan, mütenevvi' efkâr ve ihtisatın tesisine maruz bulunur. Kâh Osmanlılığın, Osmanlı ordusunun bitarafane sitayişleriyle gurur duyuyor. Kâh ciddi tenbihleri, nasihatleri karşısında düşünmeye mecbur oluyor; kâh mazinin zalâm-ı mahfi arasında ki feci hakikatlerin yâdıyla bir hüsn-i telm duyuyor; kâh istikbalin afaf-ı zerrinden satvetli, muhib bir Osmanlı ordusunun parlak yıldızını müşahede ederek müttehiç oluyor. Hakikat... Goltz Paşa bu makalesinde bazen büyük bir dost, bir arkadaşı, bazen bir üstad, bir peder, bazen de büyük bir şair şeklinde tecelli eyliyor!”²⁵

Övgüler bunlarla da bitmiyor. Ali Fuad'a göre, birçok fikirleri, farklı farklı gerçekleri böyle ifade eden başka bir makale yazılamazdı. Ali Fuad, böylesine önemli bir makalenin çevrilmiş olmasını büyük bir hizmet olarak görerek, bu yazının bütün askerler tarafından kelimesi kelimesine okunması gerektiğinden bahsetmektedir.

Ali Fuad, Goltz Paşa'nın yazmış olduğu makaleyi bu kadar beğendiği için, Paşa'ya bir mektup yazarak bu mektubu aynen yayınlamaktadır. Bu mektupta Paşa'ya teşekkürlerini sunmakta ve nasihatlerine herkesin harfiyen uyacağını belirtmektedir. Bunun yanında Paşa'nın Osmanlı ordusunda vermiş olduğu hizmetler için herkesin minnettar olduğunu ve bunu kimsenin unutmayaacağını söylemektedir.

Mektup içinde de Ali Fuad övgülerine devam etmektedir:

“Zat-ı âlinizin büyüklerimize alaka etmiş olduğunuz, onlar vasıtasıyla da bize intikal eden efkâr-ı aliyeyi şimdiye kadar en kıymettar, en ruhnevaz bir vedia gibi muhafaza ediyor idik. Bundan sonra bu âli fikirler serbestane inkişaf edecek ve büyük semereler hâsıl edecektir. Bugün Osmanlı ordusunun mukaddes saflarının fevkinde muzafferane yaşayan sizin ruh faziletinizdir.”²⁶

Ali Fuad, mektubunun sonunda Osmanlı ordusunun çok çalışması gerektiğini, bu çalışmada Paşa'nın yol göstermesine ihtiyaçları olduğunu söyleyerek, Paşa'dan yazılarını kendisine göndermesini istemektedir. Paşa'nın gönderdiği yazıları bir nüsha haline getirip tercüme ederek bütün silah arkadaşlarına hediye edeceğini ifade ederek mektubunun sonunda teşekkür etmiş ve Goltz Paşa'nın makalesini aynen yayınlayarak yazısını sonlandırmıştır.

Ali Fuad Bey'in yine aynı sayıda “Goltz Paşanın İkinci Makalesi” başlıklı yazısı bulunmaktadır. Goltz Paşa'nın bu ikinci makalesinin başlangıcında sınıf-ı muhtelif tarafından yapılan tatbikat eğitimlerinden bahsedilmekte ve bunun Osmanlı Ordusu için çok hayırlı bir iş olduğu, bundan sonrada daha dikkatli bir şekilde yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Yazıda, Osmanlı Ordusu'nun 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından beri büyük bir savaş görmediği ve bu yüzden yeni savaş taktiklerinden haberdar olmadığı söylenmekte ve bu yeni

²⁴Ali Fuad, “Goltz Paşa ve Fuad Beyin Mektubu”, *Asker*, S. 2, tarihsiz, s. 71.

²⁵Ali Fuad, a.g.m., s.72.

²⁶Ali Fuad, a.g.m., s.73.

talimler sayesinde Osmanlı ordusunun bundan sonraki olası savaş durumlarına hazır olabileceği ifade edilmektedir.

Bunun yanında bu talimlerin sonunda başarıya ulaşabilmek için de bazı tavsiyelerde bulunmaktadır; öncelikle Osmanlı ordusundaki zabıtların ufukları açılmalı, günün şartlarına uygun askeri eğitimler verilmeli ve askerlik vazifesinin önemini göstermek için askerliğe karşı şevklendirilmeleri gerektiğinden bahsedilmektedir. Eğer bunlar gerçekleştirilirse bu askerlerin büyük işler başaracağına inanıldığı da ifade edilmektedir.

Ali Fuad, üstad-ı irfanımız dediği Goltz Paşa'nın askeriyenin işleyişi hakkındaki bu mütalaasının askerlerin eğitiminde temel olması gerektiğini ve kuvvetli bir orduya sahip olmak için gerekli mertebelere bu talim ve terbiyeleri aktarmanın zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu talimler esaslı ve mükemmel olursa sağlam bir bina tesis etmenin mümkün olduğunu altını çizmektedir.

Asker Mecmuası'nın beşinci sayısında Von Der Goltz tarafından Ali Fuad Bey'e gönderilen mektup ve makale bulunmaktadır. Ali Fuad Bey, mektup hakkında bilgi vermez iken makaleyi olduğu gibi aktarmaktadır. Goltz Paşa'nın yazmış olduğu makale Prusya'nın 1807 yılında imzalanan Tilsit Antlaşmasından sonraki hali ile Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu kıyaslamaktadır.

Tilsit Antlaşması 1807 yılında Fransa ile Rusya arasında imzalanan bir dostluk antlaşmasıdır. Bu antlaşmaya göre Rusya, Avrupa'da Fransa'yı destekleyecek, Fransa ise Rusya'yı Osmanlı Devleti'ne karşı destekleyecektir.²⁷

Goltz Paşa, Osmanlı'nın askeri kuvvetini yeniden nizama sokması ve bunu da yapabilmek için askeri usul ve kurallarını toptan değiştirmesi gerektiği görüşündedir.

Goltz Paşa, 1807 yılında Napolyon ile yapılan ve dokuz ay süren savaştan sonra Almanların ne kadar kötü bir durumda kaldığını anlatmaktadır. Alman askerlerinin ellerinde silah, top ve tüfeğin yanı sıra elbiselerinin bile kalmadığını, devletin hazinesinde paranın bulunmadığını hatta hayvanların bile Fransız ve Ruslar tarafından alındığını, bunların yanı sıra milletinde yiyecek ekmek bulamadığını aktarmaktadır. Bütün bunlara rağmen bir de Fransa'ya tazminat ödemek zorunda olduklarını eklemektedir.

Bütün bunlara rağmen Alman yöneticilerin hemen, özellikle ordu olmak üzere devletin işleyişinde yeniden yapılanmaya gittikleri, halkın da desteği alınarak büyük fedakârlıklarla yeniden savaşabilecek bir ordu meydana getirildiği ve bu ordunun 1813, 1814 ve 1815 yıllarında Napolyon'a karşı zaferler kazandığı belirtilmektedir.

Goltz Paşa, Almanların bu durumunu anlattıktan sonra Osmanlı Devleti'nin bu kadar kötü bir durumda olmadığını, yapmış olduğu son Yunan Savaşı'nı da kazandığını ve askeri kadrolarının Almanlar gibi dağınık olmadığını hatırlatarak, Osmanlı Devleti'nin daha kolay bir şekilde toparlanabileceğini anlatmaktadır. Askeri kanunnamemizin de yeterli olduğunu ancak yine de gayrimüslimleri kapsayan şekilde düzenlemeler yapılabileceğini de belirtmektedir.

Bunun yanında Goltz Paşa Meşrutiyet'in ilanına da atıfta bulunarak, Meşrutiyet'in Osmanlı Devleti'ne bu konularda fayda sağlayacağını da ifade etmektedir.

Bu bilgileri verdikten sonra yapılması gereken işlerden bahsetmektedir: ordunun elbisesini, harp malzemelerini, silahlarını tedarik etmenin yanı sıra her şeyden evvel ordunun talim ve terbiyesinin yenileştirilmesi ve zamanın ihtiyaçlarına karşılık verebilecek seviyeye getirilmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Goltz Paşa, Türk askerinin cesur olduğunu ancak bunun savaşları kazanmak için yeterli olmayacağını, özellikle bu dönemde savaşlarda tüfeklerin, topların artık çok güçlü olduğunu ve

²⁷Olcay Özkaya Duman, "Yakınçağlarda Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Fransa'nın Ortadoğu Diplomasisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, s. 530.

bu konuda askerlerin eğitilmesi gerektiğini; bunun da fazlasıyla talim ve tatbikatlar ile gerçekleşebileceğini söylemektedir. Paşa, bu düzenlemelerin epey bir zaman alacağını ve bu zamanı bazı kişilerin çok görebileceğini belirterek, bu kişilerin 1807'deki Prusya ordusunun durumunu göz önüne getirmelerini ve Prusya'nın nasıl kısa sürede büyük, güçlü bir ordu meydana getirdiğini hatırlamalarını istemektedir. İşte o zaman Osmanlı Devleti'nin güçlü bir ordu kurabileceğini ifade etmektedir.

Paşa, Prusya'nın tekrardan kalkınmasının altındaki en büyük payın felaket dönemlerinde görev yapan zabıtların olduğunu ve Osmanlı Devleti'nde de bu konuda en büyük vazifenin zabıtlara düştüğünü belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nde de bunları yapabilecek yetişmiş zabitanın mevcut olduğunu söyleyerek ve bu yolda da Osmanlı Devleti'ni gönülden desteklediğini aktararak yazısına son vermektedir.

Goltz Paşa ile ilgili olarak son yazı Ali Mümtaz'ın aktardığı, Goltz Paşa'nın yazmış olduğu "*Erkân-ı Harbiye Vezâifi*" başlıklı yazıdır. Goltz Paşa'nın bu yazısı bir Erkân-ı Harb zabıtının nasıl olması gerektiğinden bahsetmektedir. Goltz Paşa'nın fikirlerini özetlemek gerekirse; bir Erkân-ı Harb zabiti daima birçok kişiyle bağlantılı olduğundan terbiyeli ve tevazu sahibi olmalıdır. Zabıtlar, amirlerinin meşrebine uygun davranmalı, kumandanlarının söylediği sözleri ve hatalı fikirlerini tasdik etmeseler bile vazifelerini ifa etmelidir. Onlar, yanlış kararlarında kumandanlarını uyarmalıdır, eğer kumandan bu uyarıyı dikkate almaz ise ortaya çıkan kötü sonuçlardan zabıtlar sorumlu olmayacaklardır.

Goltz Paşa bunları söylerken zabıtların, kumandanlarına karşı sürekli fikren karşı çıkmalarının da yanlış olduğunu ve bunun yerine kumandanlarının teveccühlerini kazanmalarını önermektedir. Bunun için de zabıtların, muharebe sırasında herhangi bir mağlubiyet halinde sorumluluğu kendi üzerlerine almalarını ancak bir başarı kazanıldığında ise bu başarıyı vatan ve millet huzurunda kumandanına isnad etmelerini tavsiye etmektedir. Paşa'ya göre Erkân-ı Harbiye zabitanı söyleyeceği sözleri, askerın kafasında kumandan tarafından söylenmiş olabileceğini hatırlanndan çıkarmamalı, bu yüzden söyledikleri her şeye çok dikkat etmelidir. Zabitanın kumandanlarına yaşanan her olayı, haksızlık yaşanmaması için eksiksiz anlatması, askerın erzak, elbise, cephanes vb. konuların hepsinde çok dikkatli olması gerektiğini söylemektedir. Eğer Erkân-ı Harp zabiti asker hakkında böyle gayretli olursa, kumandanın asker nazarında "baba" makamında olacağını ve askerın hürmet ve muhabbetine mahzar olacağını da eklemektedir. Sonuç olarak bir Erkân-ı Harb zabıtının hem kumandanının hem de efradın güvenini ve hürmetini kazanması gerektiğini, bunun için de kendisini büyük görüp diğer zabıtlara karşı kibirli ve gururlu davranmamasını, mevkiini suistimâl etmeyerek sadece bulunduğu görevi başarıyla sürdürmeye çalışmasını önermektedir.

Asker Mecmuası'nın üçüncü sayısında Von Der Goltz'un "*Keşf-i İstikbal (Şarkın Manevîyatı)*" başlıklı yazısı bulunmaktadır. Bu yazı Osmanlı Devleti özelinde doğu toplumlarının anlatılması bakımından önem arz etmektedir. Goltz Paşa yazısının başında daha önce yanında bulunan Pertev Paşa'dan bahsetmektedir. Pertev Paşa Mançurya Savaşı'nı (1904-1905)²⁸ takip etmek üzere bölgeye gönderilmiştir. Goltz Paşa'da kendisine nasihatle bulunarak gereksiz yere tehlikeye atılmamasını söylemiştir. Pertev Paşa'dan gelen cevap ise kendisini hayli şaşırtmıştır. Pertev Paşa, Goltz'a: "Bilirsiniz ki ben kader ve kısmete inanırım ve ölüm korkusu bilmem!" cevabını vermiştir. Goltz, doğu ile batı arasındaki inanç kavramını sorgulamakta ve bu konuda doğunun batıdan daha güçlü olduğunu savunmaktadır. Türklerin bu kader anlayışından dolayı

²⁸ Rusya, Çin ile anlaşarak Mançurya'da demir yolu yapma ve yer altı kaynaklarını işletme hakkı elde edince buralara asker sevk etmeye başladı. Rusya'nın amacı burayı tamamen ele geçirmektir. Japonya bu duruma itiraz ederek Rusya'nın bu bölgeden çekilmesini istediysede Rusya bunu kabul etmedi. Bunun üzerine İngiltere ve Japonya Rusya'ya karşı bir ittifak imzaladı. Bu ittifaka rağmen Japonya bu sorunu anlaşma yolu ile çözmek istiyordu. Ancak Rusya buna yanaşmayınca Japonya 1904 Şubat'ında Rusya'ya savaş ilan etti. Savaş 18 ay sürmüş ve Japonya büyük bir galibiyet kazanmıştır. Böylelikle Rusya, Mançurya üzerindeki bütün haklarını Japonya'ya devretmek zorunda kalmıştır. Geniş Bilgi İçin Bkz: Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul 2009.

hayatı pek ciddiye almadıklarının altını çizerek kendilerinin de bu konuda Türkleri örnek alması gerektiğinden bahsetmektedir.

Makale de vurgu yapılan bir başka konu da Türklerin mütevazı oluşudur. Batı'da toplumun önde gelenlerinin özellikle de askerlerin hal ve hareketlerinden, tutum ve davranışlarından hemen tanınabileceğini ancak Osmanlı Devleti'nde durumun farklı olduğunu belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nde görev yaptığı dönemlerde tanıştığı bazı kişilerin en az kendisi kadar başarılı olduğunu buna rağmen mütevazı bir şekilde bundan bahsetmemelerine çok şaşırıldığını eklemiştir. Örneğin Rıfat Paşa'nın kendisini övenlere karşı takındığı tutum Goltz Paşa'yı çok etkilemiştir.

Goltz Paşa yazısında bir dönem Osmanlı Devleti'nde doktorluk yapan Profesör Reyder'in Türkler hakkında yazdığı bir kitaptan da alıntı vermiştir. Reyder:

“Türk Hastası ölümden korkmaz. Bu sebepten ameliye-i cerrahiye ölümden tahlise yegâne yol olsa bile yine Türk hastasını buna erza ve ikna etmek kolay değildir.”

Türklerin yangın ve deprem gibi olaylar sonucunda takındığı tavır da Goltz'un dikkatini çekmiştir:

“Yangın ve zelzele gibi mesaib-i azimeye teslimiyette izhar ettiği sükun ve vakar hiçbir millette bulunmaz. Böyle hailelere karşı ne bir feryat ne de bir iştika işitilir. Bir kişi musibete uğrayan muhibbine ‘Allah beterinden esirgesin der’ geçmişe mazi derler; mazinin hesabı kapanmıştır.”

Von Der Goltz son olarak Osmanlı halkının farklı özellikler gösterdiğini ancak onları yek vücut haline getiren şeyin İslâm dini olduğunu söylemiştir.

Asker Mecmuası'nda Von Der Goltz haricinde bir başka Alman subay olan Komphofener Paşa'nın da yazıları bulunmaktadır. Komphofener Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra 1882'de II. Abdülhamid'in Almanya'dan istediği subaylar arasında gelmiştir. Komphofener Paşa 1909 yılına kadar 27 yıl Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir.²⁹ Paşa'nın “*Sui! Zabt-ı Rabt! Arkadaşlık*” başlıklı yazısı mecmuanın ayrı ayrı üç sayısında bulunmaktadır. “*Sui!*” dokuzuncu sayıda, “*Zabt-ı Rabt*” on birinci sayıda, “*Arkadaşlık*” bölümü ise on ikinci sayıda yayınlanmıştır. Osmanlı ordusuna hitaben yazdıkları Osman Nuri tarafından tercüme edilmiş ve yayınlanmıştır. Komphofener Paşa dokuzuncu sayıdaki “*Sui!*” başlıklı yazısına maziden ders alınması ve hedeflerin istikbal olması gerektiğini vurgulayarak başlamaktadır. Kendisinin de, Osmanlı'nın istikbale ulaşacağından emin olduğunu söylemektedir. Tabi bunun gerçekleşebilmesi için de herkesin aynı hedef doğrultusunda çok çalışması gerektiğini de eklemektedir.

Komphofener Paşa, orduya büyük görevler düştüğünü belirtmektedir. Özellikle seferberlik ilan edildiği zaman harbiye nezaretinin görevini tam ifa etmiş olması yani askerlerin hiçbir eksiğinin olmaması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Paşa ayrıca Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumun, onu sürekli savaşa hazır bulunmaya mecbur bıraktığından bahsetmektedir.

Komphofener Paşa satır aralarında Osmanlı-Alman dostluğuna da değinmektedir. Bu dostluğun Moltke'nin Osmanlı Devleti'nde görevlendirildiği zaman başladığını belirtmekte ve devam etmesi temennisinde bulunmaktadır. Komphofener Paşa kendisini de överek Alman ordusunun kazandığı zaferlerde kendi payının da olduğunu, Alman İmparatoru tarafından Osmanlı'ya gönderildiğinden itibaren de buraya gönderilen her Alman subay gibi Osmanlı'nın başarılı olması için elinden geleni yaptığını anlatmaktadır. Bunun için de Türk arkadaşlarına şu üç tavsiyede bulunmaktadır: Birincisi; ordunun her zaman savaşa hazır olması, ikinci olarak; zabt ve rabtın yani bağlılığın arttırılması, son olarak da arkadaşlık ve birlikteliği sağlamak.

Komphofener Paşa, hemen her ordunun ıslaha ve teçhizata ihtiyacı olduğunu belirterek sadece bunların zafer kazanmak için yeterli olmayacağını bunun yanında en önemli unsurun

²⁹ Mustafa Ergün, “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 6, sayı 17, Mart 1990, s. 446.

askeri talimler olduğunu, bunun için de Osmanlı askerlerinin çok çalışmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Paşa, makalesinin sonunda Osmanlı askerini övmektedir. Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiği çeyrek asır boyunca Osmanlı zabitlerinin ve askerlerinin kabiliyetinden bahsederek onlara hayran kaldığını söylemektedir. Bu zabit ve askerlerin iyi bir talim ve terbiye ile zamanın en iyi ordularından biri olacağından şüphe etmediğini ifade ederek tüm Osmanlı halkının ordusunu destekleyerek üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiğini de belirtmektedir.

Komphofener Paşa'nın makalesinin on birinci sayıda yayınlanan ve ikinci bölümü olan "Zabt-ı Rabt" yazısının başında zabt ve rabt'ın ne kadar önemli bir şey olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Zabt ve rabtın ruhunun zabit olduğu, zabt ve rabtı vücuda getirmenin, muhafaza etmenin onun elinde olduğu ve bu sebeplerden dolayı Osmanlı ordusunun siyasetten uzak durması gerektiğinin altı çizilmektedir. Böylelikle askerler sadece kendi amirlerinden emir alacaklardır. Yani kısaca zabitlerin siyaset ile uğraşmak yerine emirleri altındaki askerleri eğitmek ile zaman geçirmesi gerektiği belirtilmektedir. Almanlar hakkında da bu konuda bilgi verilmekte ve Alman komutanların askerlik dışında siyaset ile uğraşmaya zamanlarının olmadığı vurgulanmaktadır.

Komphofener Paşa, sokakta gezerken bile her zabitin bir üstünü gördüğünde selam vermesinin gerektiğini, çünkü bunu gören halkın nazarında da askeriye'nin itibarının artacağını savunmaktadır.

Bununla birlikte Paşa, artık Osmanlı Devleti'nin yeni bir yola girdiğini ve girdiği bu yolda eğer başarıya ulaşma niyetindeyse devletin içindeki herkesin o başarı noktasına odaklanması gerektiğini savunmaktadır. Başarıya ulaşmak için de herkesin sadece kendi üzerine düşen görevleri yerine getirmesini yeterli görmektedir. Yani tekrar, askerlerin askerlik dışında başka bir işe kafa yormamasını tavsiye etmektedir. Eğer Osmanlı askerleri bunu başarabilir ise kendilerinden sonra gelen kuşaklara büyük bir örnek olacaklarını da eklemektedir.

Paşa, son olarak siyaset sevdasından vazgeçmeyecek askerlerin, üzerinde bulunan üniformayı çıkararak yoluna devam etmesini tavsiye etmektedir.

Komphofener'in "Sui! Zabt-ı Rabt! Arkadaşlık" başlıklı makalesinin son kısmı olan "Arkadaşlık" on ikinci sayıda yayınlanmıştır.

Komphofener Paşa yazısına, Osmanlı ordusunun gücünü arttırabilmesi için zabitan içinde arkadaşlığın üst seviyede olması gerektiğinden bahsederek başlamaktadır. Şimdiye kadar anlattığı "zabt ve rabt"ın kıymetinin artması için arkadaşlığın vazgeçilmez olduğunu belirtmektedir. Arkadaşlığın savaşlarda çok büyük fayda sağlayacağını üzerinde durmakta ve Almanların 1866-1867 seferlerinde bu sayede zafer kazandıklarını anlatmaktadır. Osmanlı'nın ise Rusya ile yapılan savaşta bu yüzden kaybettiği aktarmaktadır.

Komphofener Paşa, Osmanlı'da, zabitler arasında bu arkadaşlığı geliştirebilmenin yollarını tartışmaktadır. Osmanlı heyet-i zabitanının ilk olarak büyük garnizonlarda ortak tatbikat yapmalarının sevindirici olduğunu ifade etmektedir. Paşa, adı ister gazino olsun ister kulüp fark etmeden, zabitanı birbirine ısındırabilecek mekânların yapılmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu mekânlarda zabitan her türlü askeri, manevi vb. konularda eğitimler verilmesini ve bu eğitimden sonra bu bilgileri diğer zabit arkadaşları ile paylaşmasını tavsiye etmektedir. Eğer böyle mekânlar tesis edilmez ise bu zabitlerin kahvehanelerde vakit kaybederek, savaşlarda başarısız olacağını da altını çizmektedir.

Paşa'nın bir başka tavsiyesi de Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye Dairesi'ne bir tarih-i harp şubesinin ilave edilmesidir. Bu şubenin, eskiden yapılan savaşların tenkidini yaparak zabitanı anlatmasını istemektedir. Bu şubenin başına da en kıdemli komutanların getirilmesini, ayrıca yapılan savaşların kitap haline getirilerek bütün askerlere okutulmasını da istemektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki yakın ilişkiler II. Abdülhamid döneminde başlamış ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar artarak gelmiştir. Bu ilişkilerin askeri çıkarlar üstüne kurulduğu da açıktır. Karşılıklı ilişkilerde hayranlık unsuru da başlıca faktörlerdendir. Alman Devleti'ne olan bu hayranlık 1908'den sonra zirveye çıkmıştır. II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nde görev yapan Von der Goltz karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Von der Goltz Osmanlı Devleti'ne hizmette bulunduğu dönemde II. Abdülhamid'i Almanya'nın yanına çekmek için çok çalışmıştır. Osmanlı Devleti yapısını çok iyi bilen Goltz Paşa özellikle genç Osmanlı subayları üzerinde güçlü bir Alman hayranlığı yaratmıştır. Von der Goltz bir yandan Osmanlı Devleti'nde reform çalışmaları yaparken diğer yandan da Almanya'nın çıkarları için çalışmaktaydı. Çünkü Goltz'un Osmanlı Devleti'ne sunduğu her reform teklifinden sonra Alman silah fabrikalarından yeni siparişler verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Almanlara karşı oluşan hayranlığın çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerin başını diğer Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı olan sert tutumu çeker. İttihat ve Terakki iktidarı yeni başa geçtiği zaman büyük bir ekonomik sıkıntı ile karşı karşıya kaldı. Bu süreçte Almanya, Osmanlı Devleti'ne diğer Avrupalı devletlerden daha yakın davranarak istediği borcu vererek Osmanlı'nın özellikle İngiltere ve Fransa'nın güdümüne girmesini engelledi. Böylelikle daha önce II. Abdülhamid ile yakın ilişkiler içinde olan Almanya herkesten önce yeni hükümeti destekleyerek Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır.

Osmanlı subayları bu Alman hayranlığını basın yoluyla halka da aşılama çalışmıştır. Asker Mecmuası yanında daha birçok gazete ve mecmuada Almanlar lehine yazılar yazılmıştır. Asker Mecmuası'nda bu hayranlık daha çok Von der Goltz üzerinden görülmektedir. Goltz Paşa adeta Osmanlı Devleti'nin kurtarıcısı olarak görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti bu hayranlığının bedelini Birinci Dünya Savaşı sonunda ödemiştir. Savaş boyunca Türk ordusu adeta Alman subaylar tarafından yönetilmiş ve nihayetinde Osmanlı Devleti yıkılmıştır.

Kaynakça

Alkan, M. Nail, "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul 2009.

Asker Mecmuası, 4 Eylül 1908-1909, İstanbul.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002.

Beydilli, Kemal, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1985.

Beydilli, Kemal, *18. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Prusya Münasebetleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1983.

Ergün, Mustafa, "Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 6, sayı 17, Mart 1990.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK Yay., Ankara 2007.

Karaman, Mehmet Ali, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Askeri Matbûatı ve Siyasi Hayattaki Rolü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017.

Moltke, Helmuth Von, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.

Ortaylı, İlber, *İkinci Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

Özkaya Duman, Olcay, "Yakınçağlarda Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Fransa'nın Ortadoğu Diplomasisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009.

Wallach, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.

Yılmaz, Veli, *Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset, İstanbul 1993.

ISSN: 2587-2621
Volume 2 Issue 1, March 2018

BLACK MIRROR DİZİSİ "THE NATIONAL ANTHEM" BÖLÜMÜ'NÜN GÜNDEM BELİRLEME KURAMI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

*Analyzing Black Mirror Series 1st Episode "The National Anthem", in the Context of Agenda
Setting Theory*

Tahsin Eren SAYAR & Banu SAYAR**

Öz: Siyasal güçlerin etkilerini toplumlar üzerinde göstermeleriyle birlikte enformasyon araçlarının gündem belirleme ve halkı etkileme noktasında kullanılması sıklaşmaya başlamıştır. Birçok siyasi güç, özellikle basın mecraları ve sosyal medyayı kullanarak hem kitleleri etkileri altına almayı amaçlamışlar hem de fikirlerinin toplum tarafından uygulanabilir olması için çaba sarf etmişlerdir. Bu bağlamda medya araçlarının kullanılması çeşitli dizi ve sinema filmlerinde de açıkça ele alınmıştır. İngiliz yapımı Black Mirror dizisi de özellikle 1. Bölümü olan National Anthem'de bu konuya değinmiştir. Çalışma kapsamında İçerik Analizi Metodu kullanılarak; dizinin birinci bölümündeki İngiltere Başbakanı'ndan istenilen taleplerin, dizideki sosyal medya ve televizyon kanalları aracılığıyla yayınlanması sonucunda yine dizideki kitleler üzerinde ne şekilde etkiler yarattığı ve gündem belirleme kuramının buradaki etkisi irdelenmiştir. Çalışma sonucunda dizideki örnekler düşünüldüğünde; sosyal medya ve televizyonların gündem belirlemede son derece etkin olduğu, bununla birlikte her iki mecranın da kendisine has birtakım değişikliklere sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gündem Belirleme, Sosyal Medya, Televizyon, Black Mirror.

Abstract: With the effects of political powers on society, it has become common to use information tools in the agenda setting and influencing the public. Many political forces, especially media circles and social media, have tried both to influence masses and to make their ideas applicable to society. In this context, use of media tools has also been explicitly addressed in various series and films. The British-made Black Mirror series also touched on this topic, especially in the 1st section of the National Anthem. Using Content Analysis Method within the scope of the study; the effects of the agenda setting theory and the influence of the demands of the British Prime Minister in the first part of the series on the masses in the line as a result of publishing through the social media and television channels in the series were examined. When the examples in the series are considered as the result of the study; social media and television have been very effective in determining the agenda, with the result that both parliaments have some changes that are unique to them.

Keywords: Agenda Setting, Social Media, Television, Black Mirror.

Arş. Gör. Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim Sanatları Bölümü sayartahsineren@gmail.com

** Uzman. Yalova Üniversitesi, banuezber@gmail.com

Giriş

İnsanların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte başlayan yönetme arzuları beraberinde birçok farklı metotların uygulanabilir olmasına olanak sağlamıştır. Siyasi güçlerin iktidarlarını mutlak kılmalarında enformasyon araçları son derece etkin bir rol oynamışlardır. Bu nedenle kullanılan en önemli yaklaşımlardan biri de 'gündem belirleme' olmuştur. Gündem belirleme tekniği ile enformasyon aktarımı belirli bir sistematik dahilinde gerçekleşirken aynı zamanda kullanıcıların oluşan bu fikir havuzu içerisinde etkileşime geçmeleri arzulanmıştır. Özellikle 20. yüzyılda televizyonun var olmasıyla birlikte artan görsellik, etkileşimin çok daha kuvvetli olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte yöneticilerini televizyonlarda gören insanlar, belirli fikir ve düşüncelere daha kolay inanır hale gelmişlerdir.

Son 20-30 yılda gücünü arttıran internet, televizyonun bu gücüne adeta ortak olmuştur. Web 2.0'in ortaya çıkması sonrasında sosyal medya mecralarının doğması insanların bilgiye ulaşmadaki hızlarını arttırmıştır. Bu durumun sonucunda gündem belirlemedeki etkiler çok daha başarı bir şekilde var olmuştur.

Gündem Belirleme Kuramı'nın medya üzerindeki yansıması, insanların doğrudan etki altına alınarak belirli fikirlerin aşılması üzerine kurulmuştur. Geçmişte daha konvansiyonel yollarla yapılan bu çalışmalar, günümüzde internet sayesinde yerini daha kısa süreli ve etkili çalışmalara bırakmışlardır. Ele alınan çalışma kapsamında Black Mirror dizisinin 1. Bölümü olan The National Anthem, dizide yaşanan bir dizi olay üzerinden gündem belirleme kuramı kapsamında incelenmiştir. Çalışma kapsamında özellikle internet ve televizyon sayesinde dizi içerisindeki halkın ne şekilde etki altına alındığı ve bir toplumda oluşan ve değişen gündemlerin bu mecralara ne şekilde yansıdığı irdelenmiştir. Gündem Belirleme Kuramı'nın sahip olduğu özellikler kapsamında yaşanan toplumsal değişimlerin açık bir şekilde aktarıldığı Black Mirror dizisi 1. Bölümü olan The National Anthem, bu bağlamda Gündem Belirleme Kuramı'nın yeni iletişim araçları kullanılarak halk üzerinde ne tür etkiler oluşturduğuna yönelik gerçekçi bir örnek teşkil etmektedir.

Çalışma kapsamında ayrıca dizinin birinci bölümü üzerinden yeni iletişim araçlarının, toplumsal baskıların yanı sıra siyasi objeler üzerinde ne tür etkiler oluşturduğu da irdelenmiştir. Bu bağlamda özellikle sosyal medya üzerinden yaratılan algının gündem belirlemedeki etkisi ve bunun siyasilere ne tür bir yansıması olduğuna konuları üzerinde durulmuştur.

Birçok kez bir propaganda aracı olarak kullanılan medya araçları, insanları bir fikre yönlendirirken aynı zamanda kaos ortamının oluşmasına da doğrudan hizmet etmektedir. Bu bağlamda ele alınan çalışmada, medya araçlarının bu yönelime ne şekilde hizmet ettikleri ve ne şekilde etkileşim içerisine girdikleri irdelenmiştir. Bu noktada sosyal medya mecraları üzerinden yayılan haberlerin ve televizyon kanalları sayesinde körüklenen korku kültürünün gündem belirlemedeki gücü ve etkisi açık şekilde göze çarpmaktadır.

Çalışmada ele alınan birinci bölüm, içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Özellikle dizideki prensesin kaçırıldığı ve parmağının kesildiği videonun yayınlanması sonrası ortaya çıkan sonuçlar ele alınarak, sosyal medya ve geleneksel medyanın gündem belirlemedeki gücünü ortaya çıkarmak ve bu iki mecranın ne tür farklılıklar barındırdığını belirlemek amaçlanmıştır.

Gündem Belirleme Kuramı ve Medya İlişkisi

Demokrasi ile beraber gücünü halktan almaya başlayan siyasiler, bu gücü ellerinde tutmak ve varlıklarını sürdürebilmek için birçok farklı kaynaktan beslenmektedirler. Siyasi objeler birçok kez medyayı bu bağlamda kullanarak, mevcut güçlerini korumak ve geliştirmek için ondan yararlanmışlardır.

İlk ortaya çıkışıyla birlikte kitleleri etkileme gücü fark edilen medya, günümüzde önemli bir konumdadır. Gazeteye beraber başlayan süreç; sinema, televizyon ve günümüzün

diğer kitle iletişim araçlarıyla beraber sürmektedir. İçinde bulunduğumuz çağda medyanın işlevi ve etkileri de oldukça değişmiş ve çeşitli hale gelmiştir. Medya, halkı bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğlendirme gibi amaçlarının ötesine geçerek iktidarların ve sermayeyi ellerinde bulunduran seçkin kesimin hizmetine girmiştir.¹

Siyasilerin halk üzerinde bırakmak istedikleri etki kapsamında, Gündem Belirleme Kuramı da sık kullanılan yöntemlerden biridir. Kitle iletişim araçları sayesinde bilgilenen insanlar, medyanın olaylara verdikleri önem derecelerini kabul etmeye meyilli olmaktadır. İnsanlar, medyanın kurmuş olduğu gündem sayesinde olayların hangi önemde olduklarını öğrenirler.² Bu durum sonucunda medya toplumların çoğunun konuşacağı konuları belirleyen ve izleyicilerin ne düşünmesi gerektiğine doğrudan karar veren mecra konumuna yerleşir.

Gündem Belirleme Kuramı'na ilişkin ilk çalışmalar 1960'lı yılların sonunda Amerika'da başlamıştır. Bu dönemde McCombs ve Shaw, 1968 yılındaki ABD başkanlık seçimlerinde gündem belirlemenin halkın üzerinde ne tür etkiler oluşturduğuna yönelik bir dizi çalışma yürütmüşlerdir. Yapılan çalışmalar sonucunda medyanın birçok konuda izleyicilerin bilişsel dünyalarını biçimlendirdiği sonucuna varılmıştır.³

Ortaya çıkan bu etki sonrasında gündem belirleme kuramı 1980'lerde daha da etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde birçok bilim insanı medya ve gündem arasındaki ilişkiyi irdelerken aynı zamanda medyanın gündem belirlemede ne tür etkileri olduğunu araştırmışlardır. Nitekim 1980 yılında gerçekleştirilen Uluslararası İletişim Birliği toplantısında Steve Chaffee, gündemin oluşturulmasında medyanın ne tür bir rol oynadığını sorgulayarak bu alandaki çalışmaların medya üzerine yoğunlaştırılmasına katkı sağlamıştır.⁴

Medyanın bu denli etkin bir rol oynamasıyla birlikte medya kurumları kitlelere belirli bir mesajı iletmeye ve onlar üzerinde etki oluşturma amacı gütmeye başlamışlardır. Özellikle seçim dönemlerinde daha sık kullanılmaya başlanan medya, insanların siyaseti tanıması ve oy verme geleneklerinin gelişmesi noktasında büyük etkiler yaratmıştır. 1981 yılında Weaver, Graber, McCombs ve Eyal'in ABD'deki başkanlık seçimine yönelik yaptıkları araştırmada halk ile bağlantıya geçen adayların oylarındaki etkinin çok daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Burada özellikle kelimeler üzerinden yapılan analizlerde bu etkinin en büyük kaynağı olarak medya görülmüştür.⁵

Her ne kadar gündelik yaşamda sözü edilen ilişkiyi görünür kılacak belirli ipuçları gözlemlenmek mümkün olsa da gündem belirlemenin derinden işleyen mekanizmaları, halkı haberler tarafından gizli bir işleyişle kontrol edilmeye müsait, savunmasız bir konuma yerleştirmektedir.⁶ Oluşan bu savunmasız yapı içerisinde, insanların fikirleri zamanla kamuoyu kavramının oluşmasına da neden olmaktadır. İnsanlara yerleştirilen her fikir toplumların belirli konularda düşünmelerine neden olurken aynı zamanda onların bu yönde hareket etmelerini de sağlamaktadır. Fakat oluşacak bu kamuoyu algısında zaman kavramı son derece önemlidir. Zira metinlerin insanların zihinlerine işlenmesi için belirli bir süre zarfı içerisinde yer alması ve beklenen etkiyi sağlayana kadar var olmaya devam etmesi gerekmektedir. McCombs ve arkadaşları medya gündemindeki bir konunun kamu gündeminde de dikkat çekmesi için gereken sürenin, genelde beş ile yedi hafta arasında değiştiğini, ancak sorunların niteliğinin bu durumu etkilediğini, bazı yerleşik sorunların kamu gündemine kolaylıkla girebildiği halde, yeni

¹Serkan Öztürk, *Türkiye'de Sermayenin Medya İçeriğine Etkisi; Kanal D Örneği*, Gazi Üniversitesi 2. Uluslararası Sanat Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt 2, Ankara: Yıldızlar Yayıncılık, 2015, s. 151

²Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınevi, 2016, s. 80.

³L. Yaylagül, *a.g.e.*, s. 82.

⁴James W Dearing ve Rogers M.Everett, *Agenda-Setting*. California: Sage Publications, 1996, s. 24.

⁵Toshio Takeshita, "Current Critical Problems in Agenda-Setting Research", *International Journal of Public Opinion Research*, Sayı: 18, 2006, s. 22.

⁶Darreg G.Lilleker, *Siyasal İletişim Temel Kavramlar*. Çev., Yusuf Devran, Alpaslan Nas, Betül Ekşi, Yenal Göksun. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013, s. 38.

sorunların bu gündeme girebilmek için yoğun çaba sarf etmesi gerektiğinin altını çizmektedirler.⁷

Gündem Belirleme Kuramı'nın medya ile bağlantılı olarak toplumlar üzerinde yarattığı etkide bir diğer önemli unsur yanlılık ve ideolojik kaygılardır. Shoemaker ve Reese'nin hiyerarşi sıralamasında en tepede ideolojik eğilimlerin etkisinden söz edilmektedir. Gündem belirleme çalışmaları içerisinde bu durum, "gündem yanlılığı" ile ifade edilebilir.⁸ Özellikle iktidara yakın kurumlarda çalışan editör ve muhabirler halkı bilgilendirmede farklı yaklaşımlar sergileyerek manipülasyon ve propagandaya başvurabilmektedirler. Böylece halk, bilgiye ulaşırken belirli süzgeçlerden geçerek en baştakinden çok daha farklı bir enformasyona maruz kalabilmektedir. Bu noktada medyanın etkileri büyüktür. Medya elinde bulundurduğu mevcut gücü sayesinde zaman zaman bazı sorunları görmezden gelme eğilimine girebilmektedir. Bu durum halkın bu konuların üzerinde fazla durmamasını sağlarken aksine belki de çok fazla önemli olmayan bir konunun günlerce medya mecralarında yer alması halkın bu konuya çok daha fazla tepki göstermesine ve medyada konunun günlerce yer almasına neden olabilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Gündem Belirleme Kuramı, geleneksel medya ve onun özelliklerinden sıkı bir şekilde faydalanarak toplumlar üzerinde etkiler bırakmaktadır. Özellikle geleneksel medya ve özelinde televizyonların yarattığı etkiler insanların bilgiyi alışı ve bunu zihninde işleyerek faaliyete geçirmesi noktasında kilit rol oynamaktadır. Televizyonun bu denli hakim olduğu etki geleneğine karşın, son yıllarda gelişen internet teknolojisi insanların daha saf ve duru bilgiye ulaşmasında onlara yardım eder hale gelmiştir.

İnternet ve sosyal medyanın gelişimiyle birlikte insanların bilgiye ulaşım yolları değişirken aynı zamanda bilgiyi harmanlama ve yorumlama gelenekleri de değişiklik göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla gündemin belirlenmesi noktasında yeni medya daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Bununla birlikte insanlar gelen bilgiyi daha fazla sorgularken anında değişen gündemler insanların zihinlerine değişimi zor olan fikirler aşılacaktır.

İnternetin sahip olduğu güç, aynı zamanda gündemlerin çok daha kısa bir sürede ve güçlü bir şekilde değişmesini sağlar olmuştur. Bu durum, insanların daha sağlam bir şekilde etki altına alınması sonucunu doğururken aynı zamanda bazı sorunları da getirmiştir. İnternet üzerinden yayılan fikir ve haberlerin çoğu zaman doğrulanamaması ortaya atılan iddianın güvenilirliğine gölge düşürürken bu durum aynı zamanda oluşan toplumsal kanaatin sağlamlığını sorgular hale gelmiştir.

İnternetin sahip olduğu tüm bu olumsuzluklara rağmen, gündem belirleme noktasında oluşturduğu etki yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle internet ve tekelinde yeni medya toplumsal gelişmelerle birlikte insanların yeni fikirlere alışması ve kabullenmesi noktasında etkin kullanılan bir mecra olmuştur.

Yeni Medyanın Gündem Belirlemedeki Etkisi

1970'li yıllarda askeri amaçlı geliştirilen internet, kısa bir süre içerisinde birçok farklı alanda etkisini gösterir hale gelmiştir. Web 2.0'ın ortaya çıkmasıyla birlikte hayatımıza giren sosyal medya kavramı, insanların karşılıklı iletişime geçmelerini sağlarken aynı zamanda etkileşimi çok daha güçlü kılmıştır. Bu etkileşimin en güçlü yollarından biri şüphesiz kamusal alanda yaşanan değişimler olmuştur. İnsanlar önceleri belirli meclislerde birbirleriyle yüz yüze iletişim kurarken sosyal medyayla birlikte bu etkileşimler global bir hal almıştır. İnsanlar Facebook, Twitter gibi sosyal medya ortamlarında birbirleriyle iletişim kurarak, gruplar

⁷Betül Terkan, *Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*. Konya: Tablet Yayınevi, 2005, s. 63.

⁸Erkan Yüksel, *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2001, s.93.

oluşturarak, hayran siteleri kurarak kamusal alanın bir başka boyutunun, sanal boyutunun yapılanmasını sağlamaktadırlar.⁹

Sosyal medyanın kullanıcılara sağladığı bir diğer özellik ise hız olmuştur. Geleneksel medyada ilk zamanlarda gazeteler aracılığıyla insanların bilgiye ulaştıkları zaman genellikle bir sonraki güne tekabül ederken televizyon ve radyo ile birlikte bu süre biraz daha kısalmış hale gelmiştir. Buna rağmen yukarıda saydığımız hiçbir enformasyon aracı hız noktasındaki etkisini sosyal medya mecraları kadar etkin gösterebilir olmamıştır. Özellikle Facebook ve Twitter kullanıcıları, hem kişisel fikirlerini saniyeler içerisinde diğer kişilerle paylaşırken hem de şahit oldukları olayları kısa bir süre içerisinde yayımlayarak insanların bu konularda kolayca fikir sahibi olmalarının yolunu açar hale gelmişlerdir.

Yeni medyanın gündem belirlemedeki güçlü etkisi kendisini birçok farklı alanda gösterir olmuştur. Son yıllarda dünya genelinde yaşanan birçok toplumsal hareket yeni medyadan faydalanırken bu kavramı bir araç olarak kullanır hale gelmiştir. Nitekim geleneksel medyada tek taraflı enformasyon ile birlikte insanlar kendilerini ifade edebilme şansı bulamazken, yeni medya ile birlikte ellerine geçirdikleri bu fırsat onları çeşitli haklar talep etmeye itmiştir. Bu duruma ilişkin en büyük örnekler ise "Arap Baharı" ve "Wall Street'i İşgal Et" gibi eylemler ve protestolardır.

İnsanların sosyal medyaya yönelmesinin bir diğer nedeni ise verilen enformasyonun herhangi bir süzgeçten geçmeden direkt olarak birinci kaynaktan izleyiciye aktarılmasıdır. Çünkü sosyal medya, gündemini kendi belirleyen, kendine özgü kuralları ve iletişim biçimi olan, daha katılımcı ve daha hareketli bir medya türü olarak karşımıza çıkmakta olduğundan, baskı ve belli güçlerin ötesinde, tümüyle bir sivil toplum hareketi ve bir sosyal sorumluluk olarak algılanmaya başlamıştır.¹⁰ Bu yapıyla geleneksel medyadan ayrılan sosyal medya, herhangi bir etkin gücün altında yer almadan tamamen bağımsız bir formatta yayıncılığın öncüsü olmuştur.

Sosyal medya aynı zamanda habercilik alanında da belirli değişimleri beraberinde getirmiştir. Sosyal medyanın devreye girmesiyle birlikte konvansiyonel medyaya alternatif bir mecra olan "vatandaş gazeteciliği" doğmuş oldu. Bu sayede vatandaş, kurmuş olduğu interaktif iletişim sayesinde "haber kaynağını" seçebilmekte veya kendine sunulan bir haberi anında doğrulayacak ve yanlışlayacak mekanizmalara sahip olabilmektedir.¹¹ Gündem Belirleme Kuramı kapsamında ele alındığında sosyal medya, yukarıda belirtilen tüm özelliklerden beslenerek bilginin herhangi bir süzgeçten geçmeden birinci elden yayılmasına doğrudan etki sağlamaktadır.

Tüm özellikleri göz önünde bulundurulduğunda sosyal medya şüphesiz ki kullanıcılara büyük olanaklar sağlamaktadır. İnternetle birlikte gelişen enformasyon teknolojileri hızla değişen gündemlere, büyük katkı sağlarken bu durum aynı zamanda insanların yayımlanan bilgilere olan yaklaşımlarını da hızlı şekilde etkiler olmuştur. Bu nedenle sosyal medya, özellikle gündem belirleme ve yeni gündem oluşturma noktasında birçok yeni özelliği kullanılır hale getirmiştir. Twitter üzerinde her gün belirlenen gündemler ve insanların hashtagler üzerinden bu konulara ilişkin yorumlarda bulunması da bu durumun en bariz örneği olarak göze çarpmaktadır.

⁹Nazife Güngör, *İletişim Kuramları Yaklaşımları*, Ankara: Ekinoks Yayın Dağıtım, 2013, s. 372.

¹⁰Uğur Gündüz, *Toplumsal Hareketler, Sivil İtaatsizlik ve Sosyal Medya Yanımları: (133-154) Sosyal Medya Araştırmaları I. haz.*, Ali Büyükaşlan, Ali Murat Kırık. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2013, s. 137.

¹¹Mehmet Gökhan Genel, Etkili Bir Propaganda Aracı Olarak Medyanın Bireylerin Siyasal Tercihine Etkisi "Yalova İli Örneği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, 2014, s.50.

Amaç

2011 yılında Yönetici Charlie Brooker öncülüğünde İngiliz kanalı Channel 4'da yayın hayatına başlayan Black Mirror dizisi, kısa sürede önce İngiltere'de daha sonra da tüm dünyada büyük bir beğeni kazanmıştır. Dizi Aralık 2011'de yayınladığı ilk bölümü olan "The National Anthem" ile bir hafta gibi bir sürede 2,07 milyon insan tarafından izlenmiştir.¹²

Dizinin ilk bölümünde bir kaçırılma olayı sonucunda, terörist grupların ülkenin başbakanından olan taleplerini sosyal medya üzerinden tüm ülkeye duyurarak adeta yeni bir gündem oluşturmaları işlenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı sosyal medya ve geleneksel medyanın gündem belirlemedeki gücünü göstermektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise gündem belirlemede, sosyal medya ve geleneksel medyanın ne tür farklılıklar barındırdığını ortaya çıkarmaktır.

Yöntem

Çalışma kapsamında Black Mirror dizisi The National Anthem bölümünün tamamı izlenmiştir. Bu bağlamda çalışma dizinin birinci bölümüne göre içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir.¹³

Demirci ve Köseli'ye göre ise içerik analizi sosyal bilimcilere arşivlerden, dokümanlardan ve kitle iletişim araçlarından elde edilmiş ham bilgilerin incelenmesi ve bir mana kazandırılmasında sistematik bir metodoloji sağlar.¹⁴ Diğer yandan içerik analizi, bazı şeylerin miktarını (şiddet, zencilerin oranları, kadınlar, meslek türleri ve diğerleri) bazı iletişim biçimi örnekleminde (çizgi filmlerde, durum komedileri, sabun köpüğü, haberler vb.) ölçmeye (saymaya) dayanan araştırma tekniğidir. İçerik çözümlemesindeki temel varsayım, iletilerin araştırılması ve iletişimin bu iletileri alan insanları aydınlatmasıdır.¹⁵

Yöntem bağlamında çalışmanın sınırlılığı, dizinin birinci bölümündeki prensesin kaçırılması olayının ortaya çıkmasına neden olan sosyal medya ve internet diyalogları ile televizyonlarda olayın yayınlanmasını içeren diyaloglardan oluşmaktadır. Çözümleme, prensesin kaçırılmasının ilk duyulduğu an ve prensesin parmağının kesildiği videonun yayınlanması sonrasında anlar olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrımın yapılmasının nedeni ilk başta prensesin kaçırılması sonrası halkın başbakana desteğinin yüzde 72, prensesin parmağının kesilmesi sonrasında ise bu desteğin yüzde 14'e düşmesidir. Bu bağlamda dizide yer alan diyaloglardaki röportajlar ve gazetecilerin olaya ilişkin yorumları incelenmiştir.

Çalışmanın sosyal medya ayağında ise dizideki insanların sosyal medya hesaplarından yaptıkları yorumlar ve sosyal medyaya ilişkin yorum yapan karakterlerin sözleri incelenmiştir. Çalışmada ayrıca tüm bu yorumlarda en çok kullanılan kelimelerin de bir listesi hazırlanarak, genel bir çerçeve gösterilmeye çalışılmıştır.

Değerlendirme

The National Anthem bölümü, yukarıda da belirtildiği gibi temelde iki kırılma noktasından oluşmaktadır. Bunlar, prensesin kaçırıldığı duyulması ve başbakanın terörist grubun isteklerini yerine getirmeyeceğini açıklaması sonrasında prensesin parmağının kesildiğini gösteren bir videonun sosyal medya ve televizyon kanallarına servis edilmesidir. Bu

¹²"Weekly top 30 programmes" <http://www.barb.co.uk/viewing-data/weekly-top-30/> erişim tarihi: 07.08.2017

¹³Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 242.

¹⁴Süleyman Demirci ve Mutlu Köseli *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, haz.,Kaın Böke, İstanbul: Alfa Kitap, 2011, s.332.

¹⁵Arthur Aşa Berger, *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, haz.,Nazmi Ulutak, Aslı Tunç, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1993, s. 104.

bağlamda prensesin kaçırılması için halkla yapılan ilk röportajlarda başbakana karşı büyük oranda bir destek göze çarpmaktadır. Nitekim bu röportajlarda, "*Bu iğrençliği izleyecek kadar hayvan değilim*", "*Prensesi kurtarırsa kahraman olacaktır*" ve "*Hükümet bu konuda geri adım atmamalıdır*" tarzında yorumlarla halk Başbakan'a olan desteğini açık bir şekilde göstermektedir.

Televizyonda yapılan ilk yayınlar sonrasında ele alınan röportajlar ve diyaloglar neticesinde Tablo 1'de yer alan veriler ortaya çıkmıştır. Halkın desteği bu noktada yüzde 46,69 olarak gösterilmiştir. Başbakanın haksız olduğunu içeren yorumlar ise daha çok D Bildirisi yayınlanması ve halkın ilk etapta konudan haberdar edilmemesi üzerinedir. Bu noktada Başbakan'a özellikle, "*Neden gizliyor ki? Sosyal medyada zaten her şey aleni ortada!*" tarzı eleştiriler yapılmıştır. Bununla birlikte bir grup insan ise olayın tehdit ve dehşetine kapılarak sessiz kalmış ve durumu anlamaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

	Frekans	Yüzde
Başbakanı Destekleyen Yorumlar	7	% 46,69
Başbakanı Eleştiren Yorumlar	4	% 26,65
Tarafsız Yorumlar	4	% 26,65
Toplam	15	% 100,0

Tablo 1. Prensesin Kaçırılması ve Olayın Televizyonlarda Yayınlanması Sonrası Halkın Başbakana Karşı Tutumu (The National Anthem Bölüm İçi Analizi)

Başbakan'ın kendi yerine bir dublör bulmaya çalışması ve teröristlerin bu durumu öğrenmesiyle birlikte, olay bambaşka bir seyre kavuşmuştur. Teröristlerin atılan bir tweet ile dublörü görmesi ve bunun sonucunda da UKN kanalına ve sosyal medyaya prensesin parmağının kesildiğiyle ilgili videoyu servis etmesi; halkın bu dehşet sonrasında yönetime olan tutumunda güçlü bir değişime neden olmuştur. Bu noktadan sonra Tablo 2'de de görüleceği gibi Başbakan'a destek yüzde 12,5'e düşmüştür. Eleştiri ise yüzde 62,5'e çıkmıştır.

Bu noktada halk özellikle İngiliz hanedanını savunma refleksi göstererek, "*Bir başka Başbakan'ımız olabilir. Ama prensesimiz asla*", "*Başbakan bir an önce bu talimatı yerine getirmeli yoksa prenses ölecek*" tarzında açıklamalarla Başbakan'ı baskı altına almaya başlamışlardır. Nitekim bu baskılar sonucunda Başbakan, talimatı yerine getirmeye karar vermiştir.

	Frekans	Yüzde
Başbakanı Destekleyen Yorumlar	1	% 12,5
Başbakanı Eleştiren Yorumlar	5	% 62,5
Tarafsız Yorumlar	2	% 25
Toplam	8	% 100,0

Tablo 2. Prensesin Parmağının Kesildiği Videonun Televizyon Kanallarında Yayınlanması Sonrası Halkın Başbakana Karşı Tutumu (The National Anthem Bölüm İçi Analizi)

Prencesin kaçırılmasının televizyonda yayınlanmasına ilişkin genel verilere baktığımızda ortaya birbirine yakın rakamlar çıkmaktadır. Burada özellikle geleneksel medyanın kontrolcü ve yönlendirici etkileri büyüktür. Nitekim, Başbakanlık olayın yayınlandığı ilk saatlerde kanalları arayarak ilk önce yayınlanmaması, sonrasında ise olayın yumuşatılması yönünde birçok talimat vermiştir. Fakat prencesin parmağının kesilmesiyle birlikte olay önü alınamaz bir noktaya doğru ilerlemiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen Başbakan'ı eleştiren yorumlar, destekleyici yorumlardan daha fazla olmuştur.

	Frekans	Yüzde
Başbakanı Destekleyen Yorumlar	8	% 34,78
Başbakanı Eleştiren Yorumlar	9	% 39,13
Tarafsız Yorumlar	6	% 26,08
Toplam	23	% 100,0

Tablo 3. Prencesin Kaçırılması ve Parmağının Kesilmesinin Televizyon Kanalında Yayınlanması Sonrası Halkın Başbakana Karşı Tutumunun Toplam Verileri (The National Anthem Bölüm İçi Analizi)

Yaşanan gelişmelerin sosyal medya ayağına baktığımızda ise geleneksel medyaya tezat bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere prencesin kaçırılması hadisesinin ilk ortaya çıktığı meca Youtube olarak lanse edilmektedir. İlk etapta 50 bin kişinin izlediği kaçırılma videosu birkaç saat içerisinde 16 milyon rakamına ulaşmıştır. Bu nedenle Başbakan, sabah kendisine haberin geldiği ilk andan itibaren sosyal medya üzerinden bu konunun duyulmaması için büyük çaba sarf etmiştir. Buna karşın sosyal medya üzerinden kendisine yapılan karalama kampanyaları ilk dakikadan itibaren çok sayıda olmuştur. Bu bağlamda prencesin kaçırılması sonrası sosyal medya mecralarında Başbakan aleyhine alaycı ve ağır ifadeler kullanılmıştır. "Gitsin ve o domuzla ilişkiye girsin", "Domuzcu Başbakan", tarzı yorumlarla Başbakan ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Tablo 4'te de görüleceği üzere ilk etapta Başbakan'ı destekleyenlerin oranı yüzde 25'te kalmıştır. Eleştirenlerin oranı ise yüzde 50 olmuştur.

	Frekans	Yüzde
Başbakanı Destekleyen Yorumlar	2	% 25
Başbakanı Eleştiren Yorumlar	4	% 50
Tarafsız Yorumlar	2	% 25
Toplam	8	% 100,0

Tablo 4. Prencesin Kaçırılması ve Olayın Sosyal Medyada Yayınlanması Sonrası Halkın Başbakana Karşı Tutumu (The National Anthem Bölüm İçi Analizi)

Prencesin parmağının kesildiği videonun yayınlanmasıyla birlikte ise sosyal medyada Başbakan'a karşı tam bir linç kampanyası yürütülmüştür. Dakikalar içerisinde 10 binlerce tweet atılmaya başlanmıştır ve özellikle Başbakan'ın kişiliğine hakaret eden tweetlerin sayısında büyük artış olmuştur. Bu noktada Tablo 5'te de görüleceği üzere Başbakan'ı eleştiren yorumların oranı yüzde 75'e kadar çıkarken, destekleyici yorumlar ise bitmiştir.

	Frekans	Yüzde
Başbakanı Destekleyen Yorumlar	0	%0
Başbakanı Eleştiren Yorumlar	6	%75
Tarafsız Yorumlar	2	%25
Toplam	8	%100,0

Tablo 5. Prensesin Parmağının Kesildiği Videonun Sosyal Medyada Yayınlanması Sonrası Halkın Başbakana Karşı Tutumu (The National Anthem Bölüm İçi Analizi)

Başbakan'a yönelik tutumun sosyal medyadaki genel verilerine bakıldığında ise eleştirel yorumların oranının yüzde 62,5 olarak çıktığı görülmektedir. Özellikle televizyondaki oranlarla karşılaştırıldığında sosyal medyadaki eleştirel dilin çok daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Sosyal medya mecralarında özellikle eleştiri dilinin çok daha sert olmasında şüphesiz ki insanların birinci elden yorumda bulunabilmesinin ve eleştirilerini televizyona oranla çok daha özgür bir şekilde yapabilmesinin önemi büyüktür.

	Frekans	Yüzde
Başbakanı Destekleyen Yorumlar	2	%12,5
Başbakanı Eleştiren Yorumlar	10	%62,5
Tarafsız Yorumlar	4	%25
Toplam	16	%100,0

Tablo 6. Prensesin Kaçırılması ve Parmağının Kesilmesinin Sosyal Medyada Yayınlanması Sonrası Halkın Başbakana Karşı Tutumunun Toplam Verileri (The National Anthem Bölüm İçi Analizi)

Televizyon ve sosyal medya verilerine genel bir tablodan bakıldığında sosyal medya eleştirel metinlerin oranının daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda özellikle gündem belirleme noktasında kitle iletişim araçlarının önemi kendisini büyük oranda belli ederken sosyal medya mecralarının kitleleri harekete geçirmede geleneksel medyaya oranla bir adım daha önde olabileceği ifade edilebilir.

	Frekans	Yüzde
Başbakanı Destekleyen Yorumlar	10	%25,64
Başbakanı Eleştiren Yorumlar	19	%48,71
Tarafsız Yorumlar	10	%25,64
Toplam	39	%100,0

Tablo 7. Prensesin Kaçırılması ve Parmağının Kesilmesinin Sosyal Medya ve Televizyonlarda Yayınlanması Sonrası Halkın Başbakana Karşı Tutumunun Toplam Verileri (The National Anthem Bölüm İçi Analizi)

İnsanların yaptıkları yorumlarda kullandıkları kelimeler de tutumlarına yönelik önemli ipuçları vermektedir. Sosyal medya ve televizyonlar üzerinden yapılan yorumlarda dikkat çekilen ve en fazla telaffuz edilen kelime eleştiri olmuştur. Bununla birlikte insanlar sosyal medya, yayınlama, izleme ve destek gibi kelimeleri de sıkça kullanarak, çalışmanın genel perspektifine uygun bir çizgide hareket etmişlerdir.

Kullanılan Kelimeler	Sayısı
Eleştiri	11
Sosyal Medya	8
Yayınlamak	6
İzlemek	5
Desteklemek	3
Engellemek	2

Tablo 8. Sosyal Medya ve Televizyonda Yayınlanan Haberler Sonrası Halkın Yaptığı Açıklamalarda Sıkça Kullanılan Kelimeler (The National Anthem Bölüm İçerisinde Analizi)

Sonuç

4 Aralık 2011'de İngiltere'de yayın hayatına başlayan Black Mirror dizisi, insanlığın geleceğini tasvir eden bir bilim kurgu dizisidir. Genellikle insanların ileride yaşayacakları hayatları distopik bir perspektifle tasvir eden dizi, her bir bölümde farklı bir konuyu, farklı oyuncular ile ele almaktadır. Her bölümde farklı bir konunun ele alınmasına karşın genellikle tüm bölümler ortak bir sonuca hizmet ederek toplumların gelişen teknolojiler karşısında yalnızlaşması ve bu teknolojilerin insanları ele geçirerek hayatlarını adeta karanlık bir döneme doğru sürüklemesini anlatmaktadır.

Bir bilim kurgu dizisi olan Black Mirror, aynı zamanda distopik bir evrenin kuruluşunu ve bununla birlikte dijital gelişmelerin bu alana yaptığı katkıları gerçekçi bir şekilde gün yüzüne çıkarmaktadır. Teknolojik gelişmelerin yarattığı bu evren, temelde kitle iletişim araçlarının değişimi ve onların oluşturduğu etkiye dayanır. Nitekim Marshall McLuhan, bu durumu elektromanyetik keşiflerin insanları küresel köy koşulları altında yaşamaya ittiğini belirterek açıklamıştır. McLuhan, bu yaklaşımıyla şüphesiz ki insanların artık ortak bir dünyayı yaşayacaklarını ve birbirleriyle olan tüm iletişim süreçlerinin eskiye oranla daha da kısıllanacağını ve etkileşeceğini belirtmektedir.

Sanayi Devrimi sonrasında hızla gelişen dünya sistemi, özellikle 1950'lere gelindiğinde yeni bir sisteme adım atar olmuştur. Soğuk Savaş döneminde hızla artan silahlanma ve bununla birlikte Sovyet ve Batı bloğunun birbirine karşı tutunduğu tavır, Bilgi Toplumu kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Bilgi Toplumu ile birlikte bilginin önemi artar hale gelmiştir. Yaşanan bu değişim, beraberinde teknolojik gelişimleri getirmiştir. Sanayi toplumundaki bilek gücünün yerini bilgi alırken bilgi toplumu zamanla enformasyon toplumunun bir parçası haline gelmiştir.

Yeni medya, enformasyon toplumunun içinde barındıran ve yeni bir dijital dünya yaratan önemli bir oluşum olarak dikkat çekmektedir. Yeni medyanın sahip olduğu birçok özellik, geleneksel medyanın sahip olduğu özelliklerin üzerine bir şeyler katarak devam etmektedir. Diğer yandan bu özellikler onu geleneksel medyadan da birçok yönüyle ayırmaktadır. İnsanların seslerini kolayca duyurmalarına yardımcı olan yeni medya, bu bağlamda yeni bir yayıncılık olgusunu da beraberinde getirmiştir. İnsanlar yeni medya sayesinde kolaylıkla paylaşımlarda bulunabilme ve kendi istekleri doğrultusunda sansürden muaf bir yayıncılık anlayışını yürütebilmektedirler.

Teknoloji ve hız, insanların hayatlarında her dönemde büyük etkiler bırakmıştır. Dolayısıyla yeni medyanın ortaya koyduğu yeni dünya düzeni de insanlar üzerinde birçok etkiye sahiptir. İnsanlar özellikle hem istediklerini özgür bir şekilde sunabilme gücüne sahiptir hem de denetim ve sansür mekanizmalarından daha azade bir şekilde fikirlerini açıklayabilmektedirler. Bu durum beraberinde insanların geleneksel medyadan hariç bir şekilde gündem belirleyebilme alternatifini meydana çıkarmıştır. Nitekim, yeni medyanın her geçen gün artan bu gücü insanlara bireyselleşme ve aynı zamanda toplumu daha fazla etkileyebilme özelliği tanımaktadır.

Yeni medyanın bu gücü aynı zamanda teknolojik gelişmelerin geleceğine dair birçok ip ucu sunmaktadır. Black Mirror dizisinde ortaya atılan birçok teknolojik kehanet, dünyanın geleceğiyle ilgili insanlara fikir vermektedir. Dizi genelinde, sosyal medya ve dijital teknolojinin gelişiminin avantaj ve dezavantajları sunulurken, aynı zamanda dünyanın sonuna her geçen gün daha fazla yaklaşıldığıyla ilgili bir dizi referanslar verilmektedir. İnsanların bireysel ilişkileri, yeni toplum düzeni ve siyasal düzene yönelik eleştirilerin yer aldığı bu dizide aynı zamanda geleceğe yönelik sert eleştirel de yapılmaktadır.

Black Mirror dizisinin 1. bölümü olan The National Anthem'de aslında bu bağlamda senaryolaştırılmıştır. Konu bir başbakanın uygunsuz bir teklife karşı reaksiyonu üzerine kurgulanmıştır. Fakat yönetmen aynı zamanda ana hikaye arkasında sürekli gelişen teknolojinin insanları nasıl vicdansızlaştırdığına, üzerlerindeki baskıyı nasıl arttırdığına ve bu durumun siyasal bir malzeme olarak nasıl kullanıldığına dem vurmaktadır.

Gündem Belirleme Kuramı kapsamında incelenen bölümde prensesin kaçırılması ve sonrasında parmağının kesilmesi hadisesi en önemli iki veri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı doğrultusunda yapılan inceleme sonucunda hem sosyal medyanın hem de geleneksel medyanın gündem belirleme konusunda oldukça güçlü olduğu gözlemlenmiştir. Sosyal medya bu noktada gücünü internetin hızlık ve ulaşılabilirlik konsepti üzerinden, geleneksel medya ise insanların televizyon izleme alışkanlıkları ve bilgi alma sürecinde televizyona olan aşinalıkları üzerinden göstermiştir. Bununla birlikte sosyal medya ve geleneksel medyanın farklılıkları konusunda da birçok veri göze çarpmaktadır. Burada öncelikle sosyal medyanın insanları daha fazla eleştirel ve sert olmaya ittiği görülmektedir. Bu durumun temel nedeninin sosyal medyanın anonim özgürlük sunması ve bireysel kimlik açıklama zorunluluğu aramaması olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte sosyal medya hızlık konusunda geleneksel medyaya oranla daha fazla güce sahiptir. Bu durum dizide kendisini, saatler içinde 16 milyon izleyici ve dakikada on binlerce tweet atılması üzerinden göstermektedir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra geleneksel medya ise daha kuralcı ve belirli filtrelemelerle bilgi akışını aktarmaya devam etmektedir. Sosyal medyada kaçırılma olayının duyulmasına karşın televizyon editörlerinin daha dikkatli ve kuralcı yapıda yaklaştıkları dikkat çekmiştir. Öte yandan dizi aracılığıyla verilen metinlerde ana akım medyanın gücünü hala kaybetmediği de varılan bir diğer kanıdır. Bu konuda en önemli etkenlerden biri olarak; insanların televizyonu halen bir eğlence unsuru olarak görmelerinin yattığı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arthur Asa Berger, *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, haz.,Nazmi Ulutak, Aslı Tunç, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1993.
- Boren, Alex, *A Rhetorical Analysis of Black Mirror: Entertaining Reflections of Digital Technology's Darker Effects*. Undergraduate Research Journal, Colorado 2015, s. 15-24.
- Dearing, JamesW ve Everett M Rogers, *Agenda-Setting*. California: Sage Publications, 1996.
- Genel, Mehmet Gökhan, *"Etkili Bir Propaganda Aracı Olarak Medyanın Bireylerin Siyasal Tercihine Etkisi "Yalova İli Örneği"*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2014, s.45-60.
- Güngör,Nazife, *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*, Ankara: Ekinoks Yayın Dağıtım, 2013.
- Lilleker, Darreg G. *Siyasal İletişim Temel Kavramlar*.Çev.,Yusuf Devran, Alpaslan Nas, Betül Ekşi, Yenal Göksun. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- McCombs, Maxwell., Donald L Shaw ve David Weaver. *Communication and Democracy Exploring The Intellectual Frontiers in Agenda Setting Theory*, New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates Publishers.1997.
- Öztürk, Serkan. *Türkiye 'de Sermayenin Medya İçeriğine Etkisi; Kanal D Örneği*, Gazi Üniversitesi 2. Uluslararası Sanat Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt 2, Ankara: Yıldızlar Yayıncılık, 2015.
- Söderberg, Britta. "The dark reflection: A look at how the media is depicted in the short film Black Mirror – The National Anthem and how this could affect societ" Yüksek Lisans Tezi, Linnaeus University, 2013.
- Süleyman Demirci ve Mutlu Köseli *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, haz.,Kaan Böke, İstanbul: Alfa Kitap, 2011.
- Takeshita, Toshio *Current Critical Problems in Agenda-Setting Research*, International Journal of Public Opinion Research, Sayı: 18, 2006, s. 275-296.
- Terkan Betül, *Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*. Konya: Tablet Yayınevi, 2005.
- Uğur Gündüz. *Toplumsal Hareketler, Sivil İtaatsizlik ve Sosyal Medya Yansımaları: (133-154) Sosyal Medya Araştırmaları 1*. Haz., Ali Büyükaslan, Ali Murat Kırık. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2013.
- Yaylağül, Levent. *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınevi, 2016.
- Yıldırım Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* .İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Yüksel, Erkan. *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi, (2001).
- Weekly top 30 programmes Erişim 5 Haziran 2017, <http://www.barb.co.uk/viewing-data/weekly-top-30/>.

ISSN: 2587-2621

Volume 2 Issue 1, March 2018

KAYNAĞA GİTMEK: GİRESUN YÖRESİNDE UNUTULMUŞ BİR KAVRAMIN TARİHSEL ARKA PLÂNI

*Going to the Source: The Historical Background of a Forgotten Concept in the Region of
Giresun*

Mevlüt KAYA*

Özet: Türk boylarının geçmişteki bozkır yaşantısı, tarihsel süreçte tedricen değişiklikler göstererek yirminci yüzyıla dek varlığını sürdürmüştür. Eski yurtları olan Orta Asya'daki göçebe yaşam tarzını Anadolu'da da yüzyıllarca sürdüren Türkler, yaylacılığa endekslı hayvancılıkla uğraşmaktayken, ilerleyen zamanlarda tarımsal faaliyetlere de zaman ayırmaya başlamışlardır. Tarımsal faaliyetlerin gündelik yaşamda önem kazanmaya başlamasıyla, Türklerin yaylacılık geleneğinde işbölümü ve zamanlamaya dair değişiklikler gerçekleşmiştir. Ziraat ve yaylacılığın bir arada yürütülmesi için, aile fertleri arasındaki rol dağılımı git gide belirgin bir hâl almıştır. Osmanlı'nın son dönemlerine gelindiğinde, yaylacılık faaliyetlerinin bozkırdaki Türk toplumu üzerinde yeni kültürel sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bu sonuçlara açık bir örnek niteliği taşıyan Giresun yöresindeki otçu göçü; yaylacılık, hayvancılık ve ziraat işlerini birlikte yürüten ailelerde yeni kültürel kavramları beraberinde getirmiştir: "Kaynağa gitmek". Giresun yöresinde yüzyıllarca kullanılmıő olan bu kavram, otçu göçü geleneğinin önemini yitirmesine paralel olarak unutulmaya yüz tutmuştur. Kavramın temelinde yatan yaylacılık-hayvancılık-ziraat üçlemesinden doğan aile fertlerinin iş bölümü ve ara zamanlara bağlı rol dağılımının daha iyi anlaşılması için Türk kültüründe şenliklerin, göç ve göçebeliğin tarihsel arka planının incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, Giresun yöresinde kullanılmıő olan "kaynağa gitmek" kavramının tarihsel arka planı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Giresun, yaylacılık, otçu göçü, kaynak.

Abstract: The moorland living of Turkic tribes in the past, carried on till twentieth century by showing gradually varieties in the historical process. While Turks which continued in Anatolia for centuries their nomad life style in the Central Asia their old country, were working away with the husbandry indexed with the transhumance, have started to spare time for the agricultural activities later on. The transhumance tradition of Turks has showed some varieties about division of labor and timing as the agricultural activities started to become important at daily living. The casting between family members come to state of distinct more and more to be carried out the transhumance together agriculture. When the late Ottoman's periods, it seems the activities of transhumance resulted new cultural conclusions on Turk society in the moorland. The pasture migration which is exemplary to these conclusions has brought new cultural concepts on the families who were running together the transhumance, husbandry and agriculture: "Going to the source". This concept which used for centuries in the region of Giresun has begun to be forgotten in parallel losing its importance of this migration tradition. For coming out better to the casting connected to

* Öğretim Görevlisi, Giresun Üniversitesi Eynesil Kamil Nalbant Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, mevlut.kaya@giresun.edu.tr

the recess times and the division of labor between the family members which has risen from the trilogy of transhumance-husbandry-agriculture underlying of the concept, the festivals, migration and the historical background of nomadism in Turk culture must to be examined. In this direction, this work will dwell on the historical background of the concept 'going to the source' which used the region of Giresun.

Keywords: Giresun, transhumance, pasture migration, the source.

Giriş

İnsanlarla toprak arasındaki temel ilişki, bireyin zihnini, yüreğini ve ulusun kimliğini şekillendirmektedir¹. Geleneksel toplumlarda olduğu gibi² bozkırda yaşayan Türk boylarında da bireyler ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra çalışma gereksiniminde bulunmamışlardır. Bozkırda yaşayan ve yıllık geçim kaynağının teminiyle meşgul olan yaylacı Türkler için toprak, hava ve su en önemli faktörlerdir. Bu üç faktör Türk toplumu için adeta yaşam demektir. Genel olarak bakıldığında ise; toprak, hava ve su, ilkçağlardan bugüne toplumsal düzenin, sağlıklı yaşamın ve dünya barışının temelini oluşturmaktadır. Bunlardan yoksun olma ise “her türlü bağımsızlıktan uzak olma” şeklinde değerlendirilmektedir³.

Marx, insanlık tarihinin daima sanayi ve ticaret tarihi açısından incelenmesini ve değerlendirilmesini gerekli görürken, tarihi kısaca kuşakların geçmişten beslenerek nöbet değiştirmesi şeklinde yorumlamıştır. Marx’a göre kuşaklar, önceki kuşaklardan kalan gereç, sermaye ve üretim güçlerinden faydalanarak eski kuşaklardan devraldıkları eylemleri değişik koşullarda sürdürmekte ve eski koşulları değiştirmektedir⁴. Bu süreç, kaçınılmaz olarak tüm değişkenleriyle birlikte milletlerin dillerine yansımıştır. Asya’dan Anadolu’ya yüzyıllarca süren göçlerle gelen Türk boyları, kendi kültürlerini özde sürdürmüş olsalar da çağların değişkenlerine göre yeniden yorumlamışlardır. Bu durum, doğal bir sonuç olarak Türk dilinde karşılık bulmuştur.

Kültürün ana unsurlarından biri olan dil, milletlerin geçmişteki yaşantıları hakkında en köklü bilgileri muhafaza etmektedir. Sevük, dilin vatan gibi mukaddes olduğunu vurgularken, bir bakıma Türk dilinde unutilan sözcük ve kavramların milli hafızayı yok ettiği tezini savunmuştur⁵. Dil ve kültür ayrılmaz bir bütündür; bunlardan birinde yaşanan değişiklik, diğerini de etkilemektedir. Giresun yöresinde eski tarihlerden beri eğlence ve şenlik anlamında kullanılan, süreç içerisinde anlam daralmasına uğrayarak yakın zamanlara dek sadece otçu göçünü ifade eden ve yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde temel ekonomik faaliyetlerin değişmesi sonucunda, otçu göçü geleneğinin terk edilmesiyle unutilan “kaynağa gitmek” kavramı bu tezin en açık örneğidir.

1. Türklerde Yaylacılık ve Eğlence

Giresun yöresinde “kaynak” ile ifade edilen şenlik ve eğlencelerin kökeni, Türk kültürünün derinliklerini referans almaktadır. Tarihsel süreçte, bozkır insanının yaşantısında eğlence oldukça önemli bir yer tutmuştur. Örneğin, Hun ve Göktürk saraylarında yapılan içkili şölenler, İslam öncesi Türk devletlerinde hükümdarın yaşantısı hakkında fikir vermektedir⁶.

¹ Cormac Cullinan, *Vahşi Hukuk*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 200.

² Zygmunt Bauman, *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, Sarmal Yayınları, İstanbul 1999, s. 15; Musa Öztürk, “Tüketici Ayartma ya da Yoksullaşarak Tüketme”, *Bauman Sosyolojisi*, Derleyen: Zülküf Kara, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013, s. 89.

³ Nejat Bozkurt, *Felsefe Işığında Arayışlar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s. 540.

⁴ Karl Marx-Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, Çeviren: Süleyman Arslan, Birikim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976, s. 28; N. Bozkurt, *a.g.e.*, s. 585.

⁵ İsmail Habib Sevük, *Dil Davası*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1949, s. 115.

⁶ Hüseyin Namık Orkun, “Atilla ve Sarayı”, *Resimli Tarih Dergisi*, Sayı: 1/11, 1950, s. 430-432; Fuat Bozkurt, *Türk İçki Geleneği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2006, s. 22-25.

Eski Türk toplumlarında eğlence ve şenlikler hakkında ayrıntılı bilgilerin olmaması, Türklerin bozkırlardaki konargöçer yaşantısı ve yazılı kültürlerinin bulunmamasıyla ilgilidir⁷.

Oğuzlarda gençler için belirli yaş dönemlerinde şölenler düzenlenmekteydi. “Bu toylarda yeme içme, çalgı, oyun, her türlü eğlence olurdu. Oğuzlar, zevk ve sefayı çok sevdiklerinden, her gün bir toy yaparlardı. Her türlü neden ile toy düzenlenir, bütün akraba boylar davet edildiği gibi, komşu yabancı uluslar da toya davet edilirdi.”⁸

İngilizcede festival⁹ şeklinde geçen “şenlik” sözcüğü, Halk Terimleri Sözlüğü’nde şöyle yer almaktadır:

“Bir toplumun kendini her tür kötü dış ve iç etkenlerden korumak, bol ürün elde etmek, barış ve güvence içinde yaşamak amacıyla bir mevsimden ötekine, bir yaşam çağından sonrakine ve toplumsal bir yaşantıdan başka bir yaşantıya geçme ya da tarihsel, dinsel, sözlensel olay, kişi, varlık ve yüce varlıkları anma sırasında topluca yemek yiyerek, oynayarak, bağırarak, iş görerek yaptığı geleneksel eğlenim türü, büyü, din, söylem.”¹⁰

Eğlence, her ne kadar insan yaşantısı açısından önemli bir ihtiyaç olsa da bazı eğlenceler, “eğlence olsun” niyetiyle değil, yaylacı veya göçer¹¹ yaşam tarzının bir sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum özellikle Türk toplumu açısından kaçınılmaz olmuştur. Baykara’nın konuya yaklaşımı şu şekildedir:

“...Eğlencesi olmayan bir cemiyet düşünülemez olduğundan, Türk toplumunun da bu ihtiyacı, muhakkak ki karşılanıyordu... İnsanlar böylece şahsi eğlence ihtiyaçlarını tatmin ettikleri gibi, toplu yaşamaktan doğan beraberlik icapları da, şenlik vesilesiyle güçlenmiş olur. Anadolu’da bu türden eğlence ve şenlikler hayli çoktur. Lakin bunların tarihi menşeleri ve doğrudan Türk hayatı içindeki yeri, katıyetle ortaya konmuş değildir”¹².

Faroqhi, 16. yüzyılda Anadolu’da panayırların çok nadir olduğunu¹³ aktarmış olsa da D’ohsson 18. yüzyılda Anadolu’da Türkler üzerine yaptığı tespitlerde, onların genellikle ciddi, ağırbaşlı insanlar olduklarını, dinlerinin bir gerekliliği olarak dansa ve eğlenceye düşkün olmadıklarını, Batı’daki oyunları bilmediklerini ve kendilerine has geleneksel eğlencelerinin bulunduğunu aktarmıştır¹⁴.

Osmanlı devlet yöneticilerinin ve yakınlarının özel günlerinde şenlikler ve benzer kutlamalar yapıldığı¹⁵ gibi, toplum içinde üretim işleriyle ilgili bazı şenlikler de gerçekleştirilmiştir. Bağcılık, bahçecilik ve yaylacılık geleneklerinin sürdürüldüğü toplumlarda, iş birliği ve yardımlaşmaya dayalı şenliklerin ortaya çıkmış olması¹⁶ doğal bir sonuçtur. Baykara, Türklerde önemli şenliklerden birinin de “koru bozumu” olduğunu belirtmektedir:

“Türk hayatında birçok şenlik vardır; bunların en başında gelenlerden birisi, kuru bozumu sayılabilir, aslında kuru bozumu yerine, yaylaya çıkış ve yayladan iniş de büyük şenliklere vesile olmuş olabilir. Nitekim ‘yaylaya’ veya ‘yazlığa’ göç, tesirini günümüzde de devam ettiren bir hadisedir. Bizim söz konusu edeceğimiz kuru bozumu, XIX. Yüzyıl sonları ile XX. Yüzyıl başlarında kalabalık bir Türk köyünün en önemli toplu şenliklerinden birisidir. Kuru bozumu, Türk iktisadi hayatının icaplarına

⁷ Oktay Berber, “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2/10, 2009, s. 1-11.

⁸ Hasan Basri Öngel, *Türk Kültüründe Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 292.

⁹ Eski çağlarda Avrupa toplumundaki festivaller hakkında bkz.: Meltem Çağlayan Takımcı, *Antik Çağ’da Bayramlar ve Festivaller (Yunan-Roma)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016.

¹⁰ Seyit Yöre, “Âşık Seyrâni Festivali ve Müziksel Özellikleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 75, 2015, s. 146.

¹¹ Reşat İzbirak, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 81; Nedim İpek, “Kaynakların Dilinde Göç Kavramı”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 9/17, 2014, s. 12.

¹² Tuncer Baykara, *Türk Kültürü*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 297.

¹³ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğubaki Yayınları, İstanbul 2006, s. 164.

¹⁴ M. De M. D’ohsson, *18. Yüzyıl Türkiye’sinde Örf ve Adetler*, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1977, s. 240-241.

¹⁵ Osmanlı’da eğlenceler konusunda bkz.: Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Sürnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

¹⁶ Derya Ocak, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Şenliklerinin Siyasal Boyutları ve Gündelik Hayata Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 26, 104.

uygun şenlikler arasında en başta geleni sayılabilir. Çünkü bunda hayvancılık ve ziraat iç içe girmiştir.”¹⁷

Geçmişte “saban toyu” diye adlandırılan eski bir şenlik de Türk kültüründe önemli bir yer tutmuş olan görkemli bir mahsul eğlencesiydi. Baykara’nın aktarımına göre bu eğlence, Başkurtların ve diğer bazı Türk topluluklarının en büyük eğlencelerinden biriydi; “Türk şenliksiz ve eğlencesiz olamazdı”¹⁸.

Türklerde yazın gelişi, gösterişli kutlamalarla karşılanmıştır. Bereketi sembol eden sıcağa ve suya büyük bir önem atfedilirdi. Hızır Nebi inancı ve bahardaki yılbaşı eğlenceleri buradan doğmuştur. Yazın gelişi yaylacı ve ziraatçı Türk toplumu için diriliş, hayat ve bereket demektir¹⁹. Konargöçer Türk topluluklarının baharda kutladıkları “Saya bayramı” da aynı menşelidir. Başka bir şenlik ise Orta Anadolu’da yapılan “çiğdem eğlencesi”dir. Baharda, karlar erimeye, dağlarda çiçekler açmaya başladığı zaman yapılmaktadır. Bu kutlamalar geleneksel biçimde topladıkları çiğdemlerle birlikte kapı kapı gezerek baharı müjdeleme şeklindedir²⁰.

Anadolu’daki yaylacı topluluklarda görülen göç şenlikleri, yaylaya göçten önce ya da yaylaya varıldığında, hatta yayla dönüşü köylerde yapılan, yerel nitelikli birtakım gösterileri içermektedir. Göç şenlikleri geleneksel bayramlar gibi, “topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimi” olsa bile her yıl farklı günlerde kutlanabildiği için bayram niteliğinden uzak şenliklerdir²¹. Göka, Türklerin yaylacılık gelenekleri hakkında bazı tarihsel tespitlerde bulunmuştur:

“... Bugün birçok ilimizde süren yaylaya çıkma âdetinde ve yayla şenliklerinde göçebelik zamanlarının izini görmemek mümkün değildir. Yayla tutkusu içimizde ‘mantık ile açıklanmayacak derin bir istek ve içgüdü’dür. ‘Yayla’ sözü dilimizde, adeta ‘cennet’e yakın imgelerle tasvir edilmektedir.”²²

Türk boylarının, yaylacılığın yanı sıra kışlaklarında kendilerine yetecek ölçüde tarım ve ziraat işleriyle meşgul olması, Osmanlı döneminden beri süregelen bir durumdur²³. Ancak 18. yüzyılda Osmanlı Devleti bunu yetersiz bularak boş araziler üzerinde verimli toprakları işletmek ve devlet gelirlerini arttırmak için konargöçer yaylacı Türk boylarını iskân etmeye bir bakıma yaşam tarzlarını değiştirmeye çalışmıştır. Ancak bu yöndeki pek çok uygulama, konargöçerler üzerinde etkisiz olmuştur. Osmanlı idarecilerinin tüm girişimlerine rağmen, Türk boyları yaşam tarzlarından vazgeçememişlerdir. Aksine, 18. yüzyıldaki iskân siyaseti neticesinde birçok isyan ve kargaşa çıkmış, toplumda büyük ölçüde asayiş bozulmuştur²⁴.

2. Giresun Yöresinde Şenlik ve Eğlence: “Kaynağa Gitmek” ve Otçu Göçü

1071’de Malazgirt Savaşı’nın Türklerin zaferiyle sonuçlanmasıyla başlayan akınlarla Giresun-Ordu yöresine gelen Türk toplulukları, kısa sürede sahil boyunda sağladıkları askerî istihkâmların haricinde akarsular ve vadilerin oluşturduğu doğal geçitlerle yayla-sahil arasında

¹⁷ T. Baykara, *a.g.e.*, s. 298.

¹⁸ T. Baykara, *a.g.e.*, s. 303-305.

¹⁹ Giresun-Dereli yöresinde her yıl 19 Mayıs’ta Kuzgun Tepe’ye çıkılarak kutlanan Hıdırellez de bir “kaynak” niteliğindedir. Tıpkı otçu göçü geleneğinde olduğu gibi, burada çevre köylerden birbirini tanımayan insanlar Hıdırellez kutlamaları için bir araya gelir, eğlenir ve kaynaşır; bkz.: M. Kaya, “Dereli Yöresinde Hıdırellez Geleneği”, *Sisdağı*, 27 Aralık 2017, s. 6.

²⁰ Abdulhaluk M. Çay, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1991, s. 50-54.

²¹ M. Muhtar Kutlu, *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 123.

²² Erol Göka, *Türkün Göçebe Ruhu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 116.

²³ Cengiz Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınları, İstanbul 1987, s. 88.

²⁴ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 42.

yoğun bir faaliyet hattı kurmuşlardır²⁵. Aynı süreçte Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yayılan Çepniler, yoğun olarak Giresun yöresine yerleşmişlerdir²⁶.

Tirebolulu Binbaşı Hüseyin Avni, 1915'te yazdığı bir makalede, Tirebolu yöresindeki Çepni Türklerinin eski töreleri olan otçu göçünü koruyup, sürdürdüklerini belirtmiştir. Otçu göçünün kökenlerini irdeleyen makalede, göçer Türklerin eskiden hayvancılıkla meşgul oldukları ancak bunların, ailelerin ihtiyaçlarına cevap vermemeye başlamasıyla ekinliklerin ortaya çıktığı ve böylece toplumun iki ayrı meşgaleye yönelmek zorunda kaldığı bildirilmektedir. Hayvancılığın ve tarımın vazgeçilmez uğraş haline gelmesiyle işler ikiye bölünmüş, ortaya otçu göçü çıkmıştır²⁷.

Hüseyin Avni'nin bildirdiğine göre, Osmanlı hâkimiyetinin son yıllarına dek yöre insanı her yıl şubat ayı sonlarında yaylalara çıkmaya başlardı. Genellikle köylerde²⁸ çalışacak güce sahip olmayan çocuklar ve yaşlılar, hayvanlarla birlikte yaylaya gönderilirdi. İş yapacak gelinler ve yetişkinler köyde kalırlar, imece usulüyle tarlaları ekerlerdi. Yöre arazilerinin genelde yamaç olmasından dolayı sabanla tarla sürme yaygın değildi. Mayıs ayına dek süren darı ekimi ve tarladan yabancı otların iki defa kazılmasının ardından yayla hazırlıkları başlardı. Herkes en güzel kıyafetlerini giyer, yolluk hazırlardı. Erkekler silahlarını kuşanır, kemeçe ve diğer çalgılarını yanlarına alırlardı. Her köyün insanları ayrı gruplar halinde Perşembe günü toplanır, yola koyulurdu²⁹. Bazı köylerin yaylaya uzaklıkları iki günü bulduğundan, buradakiler Cuma günü yaylada olabilmek için Çarşamba'dan yola çıkarlardı³⁰.

Yayla yolunda büyük bir şölen olurdu. Erkekler silah atar, türkü söyler, nara atar ve kemeçe çalarlardı. İnsanlar, kümeler halinde hem eğlenir hem de çabuk yürürdü. Ortalama bir günlük sürede yaylaya varılırdı. Obalara yaklaşıncaya heyecan artar, silah patlamaları dağları inletir, naralar atılırdı. Cuma günü (derim günü)³¹ köylüler obalarına vardıklarında toplanıp pazar yerine (derek/derneklerine)³² varırlar ve bir araya gelirlerdi. Burada büyük bir şölen yaparlardı. Cumartesi günü aynı kutlamalarla köylerine dönerler, fındık bahçelerinin bakımlarını yapmaya koyulurlardı³³. Bu sürece yörede "otçu göçü" denilmekteydi. Otçu göçü, Giresun'un kıyı ilçelerinde rastlanan bir gelenek olmakla birlikte daha ziyade Espiye, Tirebolu, Görele, Eynesil ve Şalpazarı yöresinde yaygındır³⁴.

Haziran sonu ile Temmuz ortalarına³⁵ rastlayan otçu göçünde, yayla yolları kalabalık insan kümelerinin kutlamalarının yanı sıra hayvanların çan, kelek ve kor sesleri ile donanırdı. Otçu göçünü anlatan eski kuşak, bu sesleri eşsiz bir orkestraya benzetmektedir³⁶. Korkmaz, çocukluğuna tesadüf eden 1950-1960'lı yıllardaki otçu göçüne dair anılarında şöyle yazmıştır:

²⁵ Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi: Bulancak Piraziz*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 68.

²⁶ Çepnilerin Giresun yöresindeki iskan faaliyetleri için ayrıca bkz.: Faruk Sümer, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1991; M. Kaya, *Çepniler: Tarihi Serüveni ve Giresun Espiye Yöresinin Kültür Kökenleri*, Togan Yayınları, İstanbul 2011.

²⁷ Tirebolulu Hüseyin Avni Alparslan, "Türk Bayramlarından Otçu Göçü", *Türk Yurdu*, 4 Haziran 1331, Sayı: 8/7, s. 122-127; İsmail Hacıfettahoğlu, *Sakarya Şehidi Hüseyin Avni Bey*, Atlas Yayınları, Ankara 2003, s. 153-158.

²⁸ Yörede yayladakiler köye "cenik" demektedirler.

²⁹ T. H. A. Alparslan, *a.g.m.*, s. 122-127; İ. Hacıfettahoğlu, *a.g.e.*, s. 153-158.

³⁰ Beytullah Dönmez-Gökhan Hamzaçebi, "Karaovacık Yayla Şenlikleri ve Otçu Göçü Şenlikleri", *Espiye Sempozyumu (24 Haziran 2006) Bildiriler*, Espiye Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 223.

³¹ Yörede "derim"; derlenme, toplanma, bir araya gelme; dernek olma, anlamında kullanılmaktadır.

³² Eski tarihlerden beri yaylalarda "dernek" denilen panayırlar kurulmaktadır. Trabzon'un Dernekpazarı ilçesinin ad menşei bu panayırlara dayanmaktadır; Süleyman Pekin, *Harşit Havzasında Çepniler*, Berikan Yayınları, Ankara 2013, s. 197.

³³ T. H. A. Alparslan, *a.g.m.*, s. 122-127.

³⁴ Ali Bilir, "Görele Yöresi Yayla Hayatı", *Görele Kültür Sanat Sempozyumu (20 Aralık 2003) Bildiriler*, Hazırlayan: S. Çiçek-S. Kaya-A. Yüksel, Melisa Matbaacılık, İstanbul 2005, s. 67.

³⁵ Yörede "Orak ayı" olarak bilinir.

³⁶ Yalçın Korkmaz, *Çocukluğumda Yayla Göçleri*, Yaz Yayınları, İstanbul 2016, s. 25-27.

“Yaylaya göçü anlatırken, Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki tüm yayla göçlerinin, bölge sakinleri her ne kadar değişik güzergâhlardan, değişik flora ve dağ yollarından yaylalarına gitmiş olsalar da, göçe hazırlıkları, yol boyunca yaşananlar, çekilen zahmetler, alınan zevk ve geleneklerin birbiriyle benzerlikler taşıdığını kabul etmek gerekir. Mekânlar, kullanılan yollar farklılık teşkil etmiş olsa da, göç olgusu hemen hemen aynıdır. Zaten niyet yaylaya gitmek, yaylalarda oluşan obalarda yeni bir hayatın zevkli telaşına girmektir.”³⁷

Korkmaz’ın anılarında, yayla göçlerinin yöre insanı için oldukça heyecanlı bir süreç olduğu anlatılmaktadır: Öncelikle göç tarihi belirlenir ve yoğun bir hazırlık başlar. Eksikler tamamlanmaya çalışılsa da hiç bitmez ancak yolculuk başlar: “Göç yolda düzülür” sözü bundandır. Katırlar ve atlar yüklenir. Boyunlarına çan ve korlar takılır. İnekler boncuklarla ve çeşitli dokumalarla süslenir. Göçlerin yol güzergâhındaki dinlenme yerleri, nerelerde hangi hanlarda durulacağı yola çıkmadan kararlaştırılmıştır. Sabah erkenden kalkılacağı halde yayla yolcuları o gece heyecandan uyuyamazlar. Sabahın erken saatlerinde karnını doyurup yola koyulan göçler, yol boyunca çan ve kor sesleriyle ıssız vadileri, dağları şenlendirirler³⁸. “Türk’ün karnı doyunca gözü yolda olur”³⁹ sözü, Türklerin bu durumlarını özetlemektedir. Geleneksel yaylacılık yaşantısı, yöre toplumunun hafızasında koşulsuz bağlanmışlık biçiminde yer edinmiştir. Yerel atasözleri de yöre insanının yayla bağımlılığını doğrulamaktadır:

“Yazın yayla suyu içmeyen kışın soğuğuna dayanamaz.”⁴⁰

“Bir ekmeğin varsa yarısını yaylada ye!”⁴¹

Giresun yöresinde yaylalara yılda üç kısım göç düzenlenmektedir. Birinci göç, “yaz göçü” adını taşımaktadır. Hayvanların göçürüldüğü zamandır. Nisan-Mayıs aylarında ailedeki çalışan bireyler yaylalara çıkarak evleri şenlendirmekte, tarlayı imar etmekte ve hayvanları yerleştirerek bakımlarını sağlamaktadırlar. İkinci göç otçu göçüdür. Yayla sezonunun ortasına rastlamaktadır. Köydeki tarla ve bahçe işleri bittiğinde, son olarak ekinlerin dibindeki yabancı otlar kazınmaktadır. Bundan ötürü ikinci göç, “otçu göçü” adını almıştır: “Otçu göçü bir nevi düğün-bayram günüdür”⁴². Üçüncü göçe “güz göçü” denilmektedir. Korkmaz’ın belirttiğine göre, güz göçünde “Eynesil, Görele, Tirebolu, Espiye yöresinden birçok yaylacılar, yaylalara Güce’den geçerek giderlerdi. Bölgede eskiden iki yayla yolu vardı. İlit üzerinden giden Kıran yolu ve Şabankalesi altından giden Yaşmaklı Ağaçabaşı yolu.”⁴³

Harşit Vadisi’ndeki geleneksel otçu göçünün yansımaları da yöre anlatılarına şöyle yansımıştır:

“İnsanlarda bir telaş, bir hazırlık... Sormayın gitsin. Sebebi ne ola ki bu telaşın diye düşünmeye başlamıştım ki sanki bir ses duydum. Göç, göç, göç. Diyordu! Bu ne göçü acaba? derken, yayla dedi birileri. Şimdi anlaşıldı bu telaşın sebebi. Yayla zamanı gelmişti yine... Bir hazırlık bir hazırlık, sormayın gitsin... Yarın Perşembe... Yaylaya göçeceğiz, erken yatın diyorlar. Herkes yatakta ama benim kafama takılıyor, ‘neden perşembe’. Sonra anımsıyorum, pazartesi-perşembe yaylaya, çarşamba-cumartesi köye. Bu, yüzyıllardır hep böyle olmuş. Kimse de sebebini araştırmamış. Sabahın seher vakti, herkes ayakta. İnsanların telaşı sanki hayvanlara da bulaşmış. Koyunlara fazladan çan, kelek takılmış; ineklerin alınlarına nazarlıklar, buzağuların boynuna yeni menükler hazırlanmış. Adeta yola çıkmak için hazırlanıyorlar, derken efendim, katırlar semerlenip yüklenmiş. Cümbür cemaat herkes yollarda, bir gürültü, bir hengâmedir gidiyor...”⁴⁴

Güce yöresindeki otçu göçlerini araştıran Kufacı, bir çalışmasında şunları aktarmaktadır:

“Otçu göçleri Perşembe günü yola çıkar, ertesi Cuma günü aynı şenlikle Karaovacık pazarına gider. Pazara belki 30 pare köyün otçu göçü alayı gelmiştir. Davul, zurna, kemençe şenlik horan akşama

³⁷ Y. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 12.

³⁸ Y. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 12, 13.

³⁹ İsmail Tokalak, *Bizans-Osmanlı Sentezi*, Gülerboy Yayınları, İstanbul 2006, s. 553.

⁴⁰ Ahmet Kufacı, *Giresun İli Güce Yöresi Araştırmaları*, Sonhaber Yayınları, Trabzon 2016, s. 262.

⁴¹ A. Kufacı, *a.g.e.*, s. 262.

⁴² A. Kufacı, *a.g.e.*, s. 264.

⁴³ Y. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 125-126.

⁴⁴ Ekrem Ünlü, *Harşit Vadisi Tarih ve Kültür Yazıları*, Arı Sanat yay., İstanbul 2015, s. 109-113.

kadar sürer. İyi kötü silahını kapan ateşe başlardı. 1980 yılından önce her Pazar şenliğinde üç beş adam vurulurdu. Nihayet o kötü günler geride kaldı.”⁴⁵

Kufacı'nın yöreden derlediği otçu göçü türkülerinde bu geleneğe ait önemli imgeler yer almaktadır:

“Patlar barut tabancaları, üstüne de dinamit

Kafilenin mimarı Hacı Ömerin Hamit

Yayla yollarından geldik bizim obaya

Selam olsun obamız Kulparlılara⁴⁶

Biz obaya gelende obalı çıktı seyre

Toptan horan bağladık Göğyamanın düzüne

Ayaklar vura vura topraklara iz etti

Kulparın otçu göçü işte burada bitti”⁴⁷

Geleneksel Türk yaşam tarzının dinamizmini sürdüren yayla göçleri, aynı zamanda kadın ve erkeğin sosyal yaşamda paydaş koşullarda yaşadıklarının bir göstergesidir. Eski dönemlerdeki Türk eğlenceleri ve oyunlarında bile bu paydaşlığı görebilmek mümkündür. Asya'daki Türk halkları arasında eskiden beri varlığını koruyan “Kız ve Kelin Kovuu” adlı oyunda kadın ve erkeğin yan yana, eşit rollere sahip olmaları, Türklerin her coğrafyada kadın-erkek sosyal paydaşlığını sürdürdüğünün bir göstergesidir⁴⁸. Bu paydaşlıklar eğlenceye, şenliğe endeksli tanışmaları, kaynaşmaları ortaya çıkararak bireyleri sosyalleştirmiştir.

Her yıl 20 Mayıs'ta (Rumi 7 Mayıs) Giresun'da, Aksu deresi ağzında kutlanan ve kökeni eski çağlara dayanan bir “kaynak” olan Aksu şenliği, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve onlardan beslenmiş kültürel gelenekler arasındadır. Toplumun her kesiminden insanların bir araya geldiği şenlikte, Hamza Taşı'nın üzerinde yedi kere dönme, sacayaktan geçme, denizi taşlama, denize girme, adanın etrafının kayıkla dönme gibi uygulamalar gerçekleştirilmektedir⁴⁹. Aksu şenliğindeki bu geleneksel uygulamalar, çok tanrılı eski topluluklar döneminden kalma ritüellerin yansımasıdır. Otçu göçü şenlikleri, nispeten daha yeni bir gelenektir ve iktisadi ihtiyaçlardan doğmuştur.

Halkevlerinin çıkardığı Aksu dergisindeki bazı bilgilere göre, Keşap Nahiyesi'nin Bayrambey, Unaca, Balıklısu köylerinde 1930-1940'larda çeşitli geleneksel şenlikler düzenlenmekteydi. İnsanlar, bu köylerin orta yerindeki Gürten Çayırı'nda toplanarak senenin en güçlü delikanlısını seçerlerdi: “İçlerinden ne sırtı yere gelmez karayağızlar, ne bazusu bükülmez çelikleşmiş koç yiğitler çıkardı”. Köy delikanlıları güreşirlerdi. Burada, güreşten başka etkinlikler de gerçekleştirilirdi. Mahalli oyunlar oynanır, davul, zurna eşliğinde saatlerce horon tepilir, bıçak oyunları, yürüme, kırma, karşılama denilen eski oyunlar oynanır, gençler dağları inleyen türküler söylerlerdi⁵⁰.

Dinî, millî ve iktisadi bayramlar, belirli günlerde halkın katılımıyla yapılan ortak kutlamalardır. Çocuk ve yetişkinlere yönelik oyunlar⁵¹ ise bireylerin katılımıyla gerçekleşen

⁴⁵ A. Kufacı, *a.g.e.*, s. 270.

⁴⁶ Kulpar, Güce'nin eski bir köyüdür.

⁴⁷ A. Kufacı, *a.g.e.*, s. 270.

⁴⁸ Mehmet Türkmen vd., “Dünden-Bugüne Türklere Kız ve Kelin Kovuu Oyunu”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 6/1 (2005), s. 50.

⁴⁹ Fatma Jale Gül Göncüler, “Halkbilimsel Unsurlar Açısından Aksu Festivali'nin Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008) Bildiriler*, Cilt: 2, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, s. 623-627.

⁵⁰ Ş. Turgut, “Giresun Sporunun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış”, *Aksu*, Sayı: 2/19, 1940, s. 28-29.

⁵¹ Trabzon yöresi çocuk ve yetişkin oyunları, eğlenceleri için bkz. İskender Keleş, “Trabzon-Çarşıbaşı Yöresi Oyun Folkloru”, *Uluslararası Karadeniz Havzası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1/1, 2015, s. 132-147.

sistemli ve kurallı eğlencelerdir. Ancak otçu göçü tam anlamıyla şenlik, eğlence ve kaynaktır. Komşu köyler arasında kaynaşmanın sağlandığı, halkın her kesimine hitap eden, yaşam tarzıyla iç içe olan ve ekonomik koşullardan doğmuş şenliklerdir. Yaşanan iktisadi süreç, eğlenceye dönüştürülmüştür ki, bu da halkın yaşam tarzının milli perspektifle yorumlanmasının bir sonucudur.

3. Kaynak ve “Kaynağa Gitmek”

“Kaynağa gitmek” kavramının daha iyi anlaşılması için öncelikle “kaynak” sözcüğünün Türkçenin çeşitli lehçe ve ağızlarındaki anlamlarına bakmak gerekir. “Kaynak” sözcüğü Türk lehçelerinde genel olarak; suyun çıktığı yeri, bir şeyin kökenini, araştırmalarda başvuru delil ve materyali, ısı yoluyla yapıştırmayı, “kaynamak” ise sıvının yeterli derecede ısınmasını ifade etmektedir. Sözcük, biçim bakımından incelendiğinde bazı lehçelerde k↔g değişimi görülmektedir. Bazı Türk lehçelerinde ise “kaynak” sözcüğü yerine “sığanak” (Başkurt), bulak (Kazak), derek (Kazak), manba (Özbek), çırganak (Tatar), gibi sözcükler kullanılmaktadır⁵². Ancak bunlar “kaynağa gitmek” kavramındaki anlamı içermemektedir.

Derleme Sözlüğü’nde “kaynamak” eylemiyle ilgili sözcüklerin, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde genellikle hareketlilik anlamında kullanıldığı görülmektedir:⁵³

- Gaynadannih etmek: Kavgayı kızdırtmak (Gümüşhane-Şiran yör.).
- Gaynarca: Göze, kaynak (Gümüşhane-Şiran).
- Gaynaruh: Kaynamaya yakın (Gümüşhane-Şiran).
- Gaynaşık: Şımarık (Düzce-Bolu).
- Gaynaşmak: Yakın dost olmak (Gümüşhane-Şiran).
- Gaynaşmak: Kalabalık yaparak ele ayağa dolaşmak (Tutmaç-Sivas).
- Gaynaşuh: Çok yakın dost (Gümüşhane-Şiran).
- Kaynak: Eğlence (Bor-Niğde).
- Kaynak: Eğlendirici, neşeli kimse (Çorum-İskilip, Tokat-Develi).
- Kaynaklı: Eğlenceli (Konya).
- Kaynama: Kum ve kireçten yapılan harç ile örülen sağlam duvar (Trabzon ilçe ve köyleri).
- Kaynamak: Yerinde duramamak, oynamak (Tokat).

Türkçenin en eski sözlüğü olan Kaşgarlı Mahmut’un yazdığı Divan-ı Lügati’t-Türk’te “qaynadı/qayındı” sözcüğü “kaynadı” anlamında verilmiştir⁵⁴. Eserde, şenlik ve eğlence ile doğrudan ilgili sözcükler ve karşılıkları ise şunlardır:

- Badram/bayram: Halkın hep birlikte yaşadığı sevinç ve eğlence hali. Toprak çiçeklerle bezendiği zaman bardam yer: latif toprak denir... Oğuzlar “şenlik, şölen günü”ne bayram der; çünkü bu gün sevinç ve eğlence günüdür⁵⁵.
- Kestem: Aniden gelen misafirlere verilen ziyafet⁵⁶.
- Sörçük/sörçek: Akşam toplantısı⁵⁷.
- Sugdiç: Kışın dostlar arasında sıra ile yapılan şölen⁵⁸.
- Şanbuy: Davetten sonra yapılan içkili şölen⁵⁹.

⁵² Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 458-459.

⁵³ Derleme Sözlüğü, Cilt: VI-VIII, TDK Yayınları, Ankara 1993, s. 2704.

⁵⁴ Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ü Lügati’t Türk*, Hazırlayan: S. Erdi-S. T. Yurteser, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005, s. 417.

⁵⁵ K. Mahmut, *a.g.e.*, s. 166, 178.

⁵⁶ K. Mahmut, *a.g.e.*, s. 309.

⁵⁷ K. Mahmut, *a.g.e.*, s. 505.

⁵⁸ Bu sözcük, Divan-ı Lügati’t-Türk’ün Besim Atalay tarafından çevrilen versiyonunda yer almaktadır; bkz. K. Mahmut, *Divan-ü Lügati’t-Türk*, Cilt: 1, Çeviren: B. Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 455.

Tepreşdi: “Kişi kamuğ tepreşdi = bütün halk tepreşti, hareketlendi/kaynaştı”⁶⁰.

Bugün Giresun yöresinde “terpeşük, tepreşük” sözcükleri, karışıklık ve iç içe olma durumunu ifade etmek için; “depreşmek, depişmek, depinmek” sözcükleri ise sallanmak, oynamak anlamında kullanılmaktadır.

Trabzon yöresinde “gaynaşık” (gaynaşuk, kaynaşık) sözcüğü, “yakın dost, ilişkileri yakın olan”;⁶¹ kaynama sözcüğü ise kum ve kireç karıştırılarak yapılan duvar anlamında kullanılmaktadır.⁶²

Aydın yöresi ağzında “gayneşmek” sözcüğü kaynaşmayı, karışıklığı ve ortalıkta gereksiz dolaşarak kalabalık yapmayı ifade etmektedir.⁶³

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü’nde “kaynamak” eyleminin karşılığı “birleşmek” olarak verilmiştir.⁶⁴ Giresun yöresinde kırılan kemiğin veya açık yaranın iyileşmesi, “et/kemik kaynadı” şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁵

Timurtaş, “kaynaşma” sözcüğünün bazı metinlerde kayşa (heyelan, kayma, kaynaşma)⁶⁶ şeklinde kullanıldığını bildirmiştir.

“Kaynamak” eylemi, Argo Sözlüğü’nde “çalınmak, kaybolmak, unutulmak” anlamlarında verilmiştir.⁶⁷

“Kaynak” sözcüğüyle ilgili Osmanlı dönemi sözlüklerinde ise herhangi bir kayda rastlanmamıştır.⁶⁸

Giresun yöresinde kullanılmakta olan “kaynağa gitmek”⁶⁹ kavramı, doğrudan doğruya eğlence ile ilişkilidir. Eğlence sürecinde farklı statü ve yaştaki insanların bir araya gelip tanışması, “kaynaşma” olarak kabul edilmiştir. Ayrıca “kaynamak” eylemindeki hareketlilik anlamı da kavramın eğlence ile ilişkisini destekler niteliktedir.

Yörede düğünler, bayramlar, asker uğurlama törenleri⁷⁰ ve otçu göçü gibi bazı yerel şenlikler halk arasında “kaynak” olarak adlandırılan; kaynaşılan etkinliklerdir. Yirminci yüzyıl başlarında Giresun’da kutlanan fındık bayramları da unutulmuş geleneksel kaynaklardan biridir. Yörede “kaynak”, geleneksel ancak her yıl farklı günlerde kutlanan şenlikleri ifade etmektedir. Örneğin, geçmişte ordunun bir şehri fethetmesinin ardından yapılan zafer kutlamaları⁷¹ kaynaklara örnek teşkil etmemektedir. Kaynaklar daha çok yerel ve toplumsal şenlikleri kapsamaktadır.

⁵⁹ K. Mahmut, *a.g.e.*, s. 520.

⁶⁰ K. Mahmut, *a.g.e.*, s. 552; Sezai Balcı-Mevlüt Kaya, “Divan-ü Lügati’t-Türk’ten Giresun Sosyal Antropolojisine Uzanan Söz Varlığı”, *Uluslararası Karadeniz Havzası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1/3, 2015, s. 298.

⁶¹ Necati Demir, *Trabzon ve Yöresi Ağzları-III*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 100.

⁶² Kudret Emiroğlu, *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*, Gülen Ofset, İstanbul 1989, s. 148.

⁶³ Arif A. Uygucu, *Aydın Ağzı ve Sözlüğü*, Kolalı Matbaası, Aydın 2006, s. 179.

⁶⁴ Recep Toparlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1993, s. 109.

⁶⁵ *Emine Kaya ile yapılan görüşme*, 06.01.2018.

⁶⁶ Faruk K. Timurtaş, *Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü*, Umur Yayınları, İstanbul 1978, s. 109.

⁶⁷ Hulki Aktunç, *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Yapı Kredi yay., İstanbul 1998, s. 171.

⁶⁸ Ahmet Rifat, *Lügat-i Tarihiyye-I*, Mahmutbey Matbaası, İstanbul 1299; Ahmet Vefik, *Lehçe-i Osmanî-I*, Matbuat-ı Amire, İstanbul 1293; Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

⁶⁹ Halk ağzında “kaynağa gitmek” şeklinde kullanılır.

⁷⁰ Yörede asker uğurlama törenleri de bir nevi “kaynak” şeklinde gerçekleşir. Askerlik çağına gelmiş olan gençler, komşu, arkadaş ve akrabalarıyla vedalaşır. Askere gitmeden bir veya birkaç gün önce eğlenceli asker geceleri düzenlenir.

⁷¹ Ziya Gökalp, 1922’deki “Büyük Şenlikler” başlıklı yazısında Türk ordusunun 9 Eylül’de işgal altında bulunan İzmir’e girişini anlatmıştır. Ordunun şehre girmesiyle büyük bir bayram havasının yaşanması ve yerli halkın coşku içinde kutlamalar yapması Gökalp tarafından “şenlik” olarak adlandırılmıştır; Ziya Gökalp, “Büyük Şenlik”, *Makaleler VII*, Hazırlayan: M. Abdülhaluk Çay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 291.

Giresun yöresinde hâlâ Kümbet, Bektaş, Karaovacık, Sisdağı, Kadırğa, Kazıkbeli,⁷² Kulakkaya gibi yaylalarda yaz aylarının önceden belirlenen günlerinde yöresel müzikler⁷³ eşliğinde şenlikler düzenlenmektedir. Bu şenliklere katılmayı, yöre yaşlıları “kaynağa gitmek” şeklinde ifade etmektedirler.

Giresun yöresinde toplanan kalabalığı, tanışılan, kaynaşılacak etkinlikleri ve şenlikleri ifade eden “kaynak/gaynak”⁷⁴ sözcüğü farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Bu hususta karıştırılmaması gereken yerel bir beddua akla gelmektedir:

“Gaynağa git!”⁷⁵

Bu beddua “kaybol, sır ol!” anlamında söylenen bir öfke sözüdür. Eğlence veya şenlik anlamı taşımamaktadır. Ayrıca, ansızın gözden kaybolan biri için de “kaynadı” tabiri kullanılmaktadır⁷⁶.

Şenlikler için kullanan “kaynak” sözcüğünün dayanağı olan “kaynaşma” durumunun zıddı ise yörede “dağılma, ayrışma” manasında kullanılan “karcaşma”dır⁷⁷. “Kaynak” denilen şenliklerin başında gelen otçu göçü şenliğinin yörede ortaya çıkışı, yaylacılığın yanı sıra bahçe ve tarla işlerinin geçim meşgalesine dönüşmesiyle olmuştur⁷⁸. Otçu göçünde kadın ve erkeklerin aynı ekonomik koşulların neticesinde bir arada olmalarının gerekliliği, Türk kültürüne temellenmekle birlikte, yörede oynanan karma halk oyunlarına yansımıştır⁷⁹.

Sonuç

Türklerin geleneksel yaşam tarzları olan yaylacılık, bozkır halkının bir arada yaşama tecrübesini perçinlemiş, boylar, aileler ve bireyler arasında sözlü hukuka dayalı düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Mal edinme, paylaşım, oba ve otlak hukukunu kendi aralarında düzenlemek, uygulamak ve gelenekselleştirmek zorunda kalan Türk boyları, iktisadi yaşantılarını milli karakterleriyle yorumlamış, zamanın değişen koşullarına göre yeniden şekillendirmişlerdir. Bu yeniden şekillendirme sürecinde, hayvancılığın yanında ziraatın da önem kazanmasıyla Giresun yöresinin yaylacılık kültüründe bir ara zaman ortaya çıkmıştır. Çalışmada ele alınan ve yakın zamanlara dek Giresun yöresinde “kaynak” olarak adlandırılmış olan otçu göçü şenlikleri iktisadi ihtiyaçların değişkenlerine endeksli olarak unutulmuş ve amacının dışında nostaljik bir hâl almıştır.

Her ne kadar iktisadi gereksinimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa da kaynaşmanın sağlandığı önemli bir etkinlik olan otçu göçü şenlikleri, yirminci yüzyıl sonlarına doğru yalnızca

⁷² Kazıkbeli yaylasında şenlikler ve eğlenceler hakkında bkz.: Temel Gündoğdu, *Kazıkbeli Yaylası; Doğu Karadeniz’de Bir Yayla*, Kişisel Yayınlar, İstanbul 2014.

⁷³ Abdullah Akat, “Doğu Karadeniz Bölgesi Müziklerinin Popülerleşme Süreci ve Etkilenimleri”, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AKAT-Abdullah-DO%4%9EU-KARADEN%4%B0Z-B%3%96LGES%4%B0-M%3%9CZ%4%B0KLER%4%B0N%4%B0N-POP%3%9CLERLE%5%9EME-S%3%9CREC%4%B0-VE-ETK%4%B0LEN%4%B0MLER%4%B0.pdf> erişim tarihi: 30.12.2017.

⁷⁴ Mehmet Gündoğdu, *Doğu Karadeniz’de Müzik ve Horon Geleneği*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s. 82.

⁷⁵ Mevlüt Kaya, *Bir Çepni Köyü Tarihi ve Kültürü*, Yüksel Ofset, Samsun 2007, s. 47.

⁷⁶ M. Kaya, “Bir Çepni Köyü”, s. 86.

⁷⁷ Sözcüğün yöresel kullanımına bir örnek: “Arılar karcaştı”.

⁷⁸ Bu geçiş sürecinin öncesinde yörede ve Anadolu genelinde Türkler arasında farklı eğlenceler gerçekleştirilmektedir. Türkler, Rumlar ve Ermenilerle Anadolu’da bir arada yaşadıkları 13.-14. yüzyıllarda, yaylaya çıkarken emanetlerini gayrimüslimlere bırakıyorlardı. Dönüşte ise onlara hayvan ürünlerinden hediyeler getiriyorlardı. Ancak bu dönemde, her toplumun kendine has eğlenceleri vardı. Hıristiyanlar çan çalıp, ilahiler söyleyerek dini eğlenceler düzenliyorlardı. Ermenilere ait pek çok meyhanede de eğlenceler düzenlenmekteydi. Türkler bu eğlencelere inançlarından ötürü karışmıyor, kendi yaşam tarzlarının ürünü olan panayırılarda daha çok şenlikler düzenliyorlardı. Türklerde şenliklerin kökeni bugünkü festivallerde olduğu gibi ekonomik koşullardan doğuyordu; Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi-I*, Haz. Mehmet Altay Köymen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 52; Mehmet Şeker, *Anadolu’da Bir Arada Yaşama Tecrübesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 68, 95.

⁷⁹ Yöredeki halk oyunları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: İdris Ersan Küçük, *Giresun Halk Oyunları*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2015, s. 105.

mahalli idarelerin keyfiyetiyle gerçekleştirilen modern festivaller hâlini almıştır. Buna bağlı olarak, yörede otçu göçünü ifade eden öz Türkçe bir söylem olan “kaynağa gitmek” kavramı unutulmuştur. Bu kavramın tarihsel zemini, çalışmanın genelinden de anlaşılacağı üzere, Türk dili ve kültürünün derinliklerini koruyan millî bir havuza temellenmiştir. Ancak otçu göçü geleneğinin unutulması ve giderek amacının dışında, Batı tarzı festivallere evrilerek yalnızca turizme yönelik gerçekleştirilmesi, yerel bir kültür yozlaşmasıyla sınırlı gibi görülse de genelde Türk dili ve kültürüne kayıp yaşatan bir olgudur. Yöredeki bu “kaynak” kültürünün değişimi/yozaşması sonucunda, otçu göçü geleneğinin özünde bir de zıtlasma ortaya çıkmıştır: Gerçek anlamdaki otçu göçü, yöre halkının iktisadi gereksinimlerini sağlama amacını barındırmaktadır. Fakat modern çağda, Batı tipi festivale evrilen otçu göçü şenlikleri, yöre halkının iktisadi gereksinimlerine değil, yalnızca onların turistik gezilerine ve günübirlik eğlencelerine cevap vermektedir. Bu noktada “kaynağa gitmek” kavramı, ekonomik yönünü kaybederek, özünden, içeriğinden taviz vererek; başkalaşarak kullanımdan kalkmıştır.

Kültürel kayıpları önlemek için öncelikle yerel yönetimlere iş düşmektedir. Yerel yönetimler, üniversitelerdeki araştırmacılarla işbirliği sağlayarak yüzlerce yıllık özgün değerleri modernize ederek yörenin sosyoekonomik ve kültürel kalkınmasına önemli katkılar sağlayabilirler. Bu doğrultuda hazırlanacak kapsamlı projelerin, yöreye ve topluma maddi, manevi katkıları büyük olacak; bireyler özünü tanıyacak, kendine ve topluma yabancılaşmayacaktır. Bireylerin kendine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşmaması, yörenin sosyokültürel kalkınmasının önemli saiklerindedir. Bu çalışmada tarihsel arka planı incelenen “kaynağa gitmek” kavramının unutulması, yöredeki temel ekonomik faaliyetlerin değişimiyle bağlantılıdır ve söz konusu kavram gibi, kökeni tarihin derinliklerinden gelen yüzlerce kavram günden güne unutulmaktadır. Bunların unutulmaması, derlenerek kayda alınması adına gerçekleştirilebilecek en büyük girişim, yerel yönetimlerle üniversitelerin ortak yürüteceği projelerin üretilmesi ve hayata geçirilmesi olacaktır. Ayrıca araştırmacılar, “kaynağa gitmek” gibi özgün kavramları akademik çalışmalar çerçevesinde incelemeli, uluslararası literatürlere taşımalıdır.

Kaynakça

- Ahmet Rıfat, *Lügat-i Tarihiyye-I*, Mahmutbey Matbaası, İstanbul 1299.
- Ahmet Vefik, *Lehçe-i Osmanî-I*, Matbuat-ı Amire, İstanbul 1293.
- Akat, Abdullah, “Doğu Karadeniz Bölgesi Müziklerinin Popülerleşme Süreci ve Etkilenimleri”, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AKAT-Abdullah-DO%C4%9EU-KARADEN%C4%B0Z-B%C3%96LGES%C4%B0-M%C3%9CZ%C4%B0KLER%C4%B0N%C4%B0N-POP%C3%9CLERLE%C5%9EME-S%C3%9CREC%C4%B0-VE-ETK%C4%B0LEN%C4%B0MLER%C4%B0.pdf> erişim tarihi: 30.12.2017.
- Aktunç, Hulki, *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanımlarıyla)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.
- Balcı, Sezai-Kaya, Mevlüt, “Divan-ü Lügati’t-Türk’ten Giresun Sosyal Antropolojisine Uzanan Söz Varlığı”, *Uluslararası Karadeniz Havzası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1/3, 2015, s. 250-316.
- Bauman, Zygmunt, *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, Sarmal Yayınları, İstanbul 1999.
- Baykara, Tuncer, *Türk Kültürü*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2005.
- Berber, Oktay, “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10/2, 2009, s. 1-11.
- Bilir, Ali, “Görelle Yöresi Yayla Hayatı”, *Görelle Kültür Sanat Sempozyumu (20 Aralık 2003) Bildiriler*, Hazırlayan: S. Çiçek-S.Kaya-A. Yüksel, Melisa Matbaacılık, İstanbul 2005, s. 61-70.
- Bozkurt, Fuat, *Türk İçki Geleneği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2006.
- Bozkurt, Nejat, *Felsefe Işıyla Arayışlar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Cullinan, Cormac, *Vahşi Hukuk*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.
- Çay, Abdulhaluk M., *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1991.
- D’ohsson, M. De M., *18. Yüzyıl Türkiye’sinde Örf ve Adetler*, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1977.
- Demir, Necati, *Trabzon ve Yöresi Ağızları-III*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.
- Derleme Sözlüğü*, Cilt: VI-VIII, TDK Yayınları, Ankara 1993.
- Dönmez, Beytullah-Hamzaçebi, Gökhan, “Karaovacık Yayla Şenlikleri ve Otçu Göçü Şenlikleri”, *Espiye Sempozyumu (24 Haziran 2006) Bildiriler*, Espiye Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 217-226.
- Emecen, Feridun M., *Doğu Karadeniz’de İki Kıyı Kasabasının Tarihi: Bulancak Piraziz*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.
- Emiroğlu, Kudret, *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*, Gülen Ofset, İstanbul 1989.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğubatu Yayınları, İstanbul 2006.
- Göka, Erol, *Türkün Göçebe Ruhu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Gökalp, Ziya, “Büyük Şenlik”, *Makaleler VII*, Hazırlayan: M. A. Çay, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- Göncüler, Fatma Jale Gül, “Halkbilimsel Unsurlar Açısından Aksu Festivali’nin Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler*

- Sempozyumu (09-11 Ekim 2008) Bildiriler*, Cilt: 2, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, s. 622-635.
- Gündoğdu, Mehmet, *Doğu Karadeniz’de Müzik ve Horon Geleneği*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- Gündoğdu, Temel, *Kazıkbeli Yaylası; Doğu Karadeniz’de Bir Yayla*, Kişisel Yayınlar, İstanbul 2014.
- Hacıfettahoğlu, İsmail, *Sakarya Şehidi Hüseyin Avni Bey*, Atlas Yayınları, Ankara 2003.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- İpek, Nedim, “Kaynakların Dilinde Göç Kavramı”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 17/9, 2014, s. 9-20.
- İzbirak, Reşat, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1997.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ü Lûgati’t-Türk*, Cilt: 1, Çeviren: B. Atalay, TDK Yayınları, Ankara 2006.
- Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ü Lûgati’t Türk*, Hazırlayan: S. Erdi-S. T. Yurteser, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005.
- Kaya, Emine, 1954 Espiye doğumlu, Tahsili yok, Kişisel görüşme: 06.01.2018.
- Kaya, Mevlüt, “Dereli Yöresinde Hıdırellez Geleneği”, *Sisdağı*, 27 Aralık 2017.
- Kaya, Mevlüt, *Bir Çepni Köyü Tarihi ve Kültürü*, Yüksel Ofset, Samsun 2007.
- Kaya, Mevlüt, *Çepniler Tarihi Serüveni ve Giresun Espiye Yöresinin Kültür Kökenleri*, Togan Yayınları, İstanbul 2011.
- Keleş, İskender, “Trabzon-Çarşıbaşı Yöresi Oyun Folkloru”, *Uluslararası Karadeniz Havzası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1/1, 2015, s. 132-147.
- Korkmaz, Gülsüm Ezgi, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Korkmaz, Yalçın, *Çocukluğumda Yayla Göçleri*, Yaz Yayınları, İstanbul 2016.
- Kufacı, Ahmet, *Giresun İli Güce Yöresi Araştırmaları*, Sonhaber Yayınları, Trabzon 2016.
- Kutlu, M. Muhtar, *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Küçük, İdris Ersan, *Giresun Halk Oyunları*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2015.
- Marx, Karl-Engels, Friedrich, *Komünist Manifesto*, Çeviren: Süleyman Arslan, Birikim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976.
- Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi-I*, Hazırlayan: M. A. Köymen, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- Ocak, Derya, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Şenliklerinin Siyasal Boyutları ve Gündelik Hayata Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Orhunlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınları, İstanbul 1987.
- Orkun, Hüseyin Namık, “Atilla ve Sarayı”, *Resimli Tarih Dergisi*, Sayı: 11/1, 1950, s. 430-432.
- Öngel, Hasan Basri, *Türk Kültüründe Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

- Öztürk, Musa, “Tüketici Ayartma ya da Yoksullaşarak Tüketme”, *Bauman Sosyolojisi*, Derleyen: Zülküf Kara, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013, s. 85-110.
- Pekin, Süleyman, *Harşit Havzasında Çepniler*, Berikan Yayınları, Ankara 2013.
- Sevük, İsmail Habib, *Dil Davası*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1949.
- Sümer, Faruk, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- Şeker, Mehmet, *Anadolu’da Bir Arada Yaşama Tecrübesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
- Takımcı, Meltem Çağlayan, *Antik Çağ’da Bayramlar ve Festivaller (Yunan-Roma)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016.
- Timurtaş, Faruk K., *Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü*, Umur Yayınları, İstanbul 1978.
- Tirebolulu Hüseyin Avni Alparslan, “Türk Bayramlarından Otçu Göçü”, *Türk Yurdu*, Sayı: 7/8, 4 Haziran 1331, s. 122-127.
- Tokalak, İsmail, *Bizans-Osmanlı Sentezi*, Gülerboy Yayınları, İstanbul 2006.
- Toparlı, Recep, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1993.
- Turgut, Ş., “Gireson Sporunun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış”, *Aksu*, Sayı: 19/2, 1940, s. 28-29.
- Türkmen, Mehmet vd., “Dünden-Bugüne Türkler’de Kız ve Kelin Kovuu Oyunu”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1/6, 2005, s. 49-57.
- Uyguç, Arif A., *Aydın Ağzı ve Sözlüğü*, Kolalı Matbaası, Aydın 2006.
- Ünlü, Ekrem, *Harşit Vadisi Tarih ve Kültür Yazıları*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2015.
- Yöre, Seyit, “Âşık Seyrâni Festivali ve Müziksel Özellikleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 75, 2015, s. 145-161.